

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS

RASİM ÖZDENÖREN'İN HİKÂYELERİNDE
TASAVVUF

NECLA DURMUŞ
150101023

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. M. FATİH ANDI

İSTANBUL 2018

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS

RASİM ÖZDENÖREN'İN HİKÂYELERİNDE
TASAVVUF

NECLA DURMUŞ
150101023

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. M. FATİH ANDI

İSTANBUL 2018

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı yüksek lisans programı 150101023 numaralı öğrencisi Necla
DURMUŞ'un ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra
hazırladığı "**Rasim Özdenören'in Hikâyelerinde Tasavvuf**" başlıklı tezi aşağıda
imzaları olan jüri tarafından **26.01.2018** tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Fatih ANDI

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. A. Şükrü ÇORUK

(Jüri Üyesi)

İstanbul Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Mesut KOÇAK

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Necla DURMUŞ

RASİM ÖZDENÖREN’İN HİKÂYELERİNDE TASAVVUF

ÖZET

Rasim Özdenören’in hikâyelerinde tasavvuf temasını inceleyen, müstakil herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Buradan hareketle “tasavvuf” bağlamında ele alınan bu çalışmada; Rasim Özdenören’in hikâyeleri tasavvuf penceresinden incelenerek; yazarın tasavvufa bakışı, kahramanlarının durumları, derviş ve tekkelerin hikâyelerdeki rolleri ile karakterlerin hayatlarındaki konumları ortaya konulmuştur. Hikâyeler incelenirken kronolojik sıra göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca bu çalışmada Rasim Özdenören’in hikâyelerine ilaveten, denemelerinden ve farklı alanlara ait birçok eserlerden de yararlanılmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde: “Rasim Özdenören’in Hikâyelerinde Tasavvufa Yöneliş: Arayış, Pişmanlık, Tövbe” başlığı ile kahramanların ruhsal durumları, ikinci bölümünde: “Rasim Özdenören’in Hikâyelerinde Yaşanan Hâl Olarak Tasavvuf” başlığı ile karakterlerin dergâha girmeden önce ve girdikten sonra yaşadıkları duygusal hâlleri, üçüncü bölümünde ise “Rasim Özdenören’in Hikâyelerinde Tasavvuf Terminolojisi” başlığıyla hikâyelerde geçen tasavvufî kavramlar incelenmektedir.

Sonuç olarak, Özdenören’in hikâye kahramanları, modern zamanların bunalım ve çıkmazlarından kurtulmak için bir tarikata bağlanmayı seçer. Bu noktada, Özdenören’in tasavvuftan kaynak olarak beslendiği açıkça görülmektedir.

SUFIZM IN THE STORIES OF RASIM OZDENOREN

ABSTRACT

It is obvious that lots of story writers have written about the theme of Islamic mysticism. However, there aren't any individual works which analyze the theme of Islamic mysticism in Rasim Özdenören's stories. Thus my thesis which analyzes Rasim Özdenören's stories from the point of Islamic mysticism try to show the writer's view to Islamic mysticism, the situation of heroes, the role of dervishes and dervish lodges together with their place in characters' lives in his stories. The chronologic order was taken into consideration when analyzing the stories. Moreover not only Rasim Özdenören's stories but also his essays and other books in different areas were used in this study.

This study consists of three chapters except introduction. The first chapter is about the moods of characters under the title of "Inclination Towards Islamic Mysticism in Rasim Özdenören's Stories: Quest, Regret, Repentance. The second chapter explains the emotioanl states of characters before and after their entering into a dervish lodge under the title of "Islamic Mysticism as The Experienced State in Rasim Özdenören's Stories". The third chapter evaulates the mystical concepts in the stories under the title of "The Mystical Terminology in Rasim Özdenören's Stories".

As a result, the heroes of Özdenören choose to dedicate themselves to a religious cult in order to escape from depression and deadlock of modern times. In this point, it is seen that Rasim Özdenören has fed from Islamic mysticism as a source.

ÖNSÖZ

Türk Edebiyatı, XIX. yüzyıldan itibaren köklü bir paradigma değişimine girmiştir. Bu değişimle beraber birçok edebi tür edebiyatımıza girmiş, formel yapı ve içeriği değişerek, mevcut olan yapı dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümden kuşkusuz Türk hikâyeciliği de nasibini almıştır. Günümüz hikâye formuna gelene kadar birçok merhalelerden geçen hikâye, insanoğlunun sık başvurduğu bir edebi türdür. Ayrıca kutsal metinlerde hikâye, kıssa formunda görülmektedir. Bu eksenle bakıldığında, Türk hikâye anlatma geleneği Tanzimat ile başlamamıştır. Olay eksenli anlatıların temelindeki hikâye etme arzusu geleneksel dönemde: “destan, kıssa, mesel, masal, menkıbe, rivayet, fıkra, lâtife” gibi formları doğurmuştur. Türk Edebiyatının, Batı Edebiyatı ile etkileşime girdiği XIX. yüzyıl ve sonrasındaki serüveni sonucunda ise, “roman ve hikâye” gibi farklı türlerin bizde tezahürü söz konusu olmuştur.

Mitten modern anlatılara kadar gelen hikâyecilik serüvenimizin Cumhuriyet dönemi manevi duyarlıklı yazarların arasında önemli bir yere sahip olan Rasim Özdenören’in hikâyelerinde “insanın dünyası” ortak temadır. Hikâyelerinde, arayışları, pişmanlıkları, tövbeleri ve acemiliklerini yani acizyetleriyle karşı karşıya kalan insanın ruhsal macerasını konu edinir. *Denize Açılan Kapı* ve bundan sonra kaleme aldığı eserlerinden itibaren tasavvufî temaların belirginleştiğini görürüz. Modern zamanların bunalımlarını yaşayan kahramanlar, bir tür arayış temasına itilirken bir yandan da tasavvufa intisap etme ihtiyacı hisseder. Bu nedenle biz de bu çalışmamızda Özdenören’in hikâyelerinin kilit noktası olan insan temasını, onun belli başlı eserlerinde karşımıza çıkan, tasavvufî referansları ve buradan doğan temaları esas alarak incelemeyi uygun gördük.

Çalışmamızı, Özdenören’in tüm eserlerinden hikâyeleri esas alıp, “Rasim Özdenören’in Hikâyelerinde Tasavvuf” teması üzerine kurarak üç bölümde inceledik.

Giriş bölümünde, çalışmamızın teması olan “tasavvuf” kavramı, ana hatlarıyla açıklanmıştır. Birinci bölümde, Özdenören’in hikâye kavramlarının; arayış, pişmanlık, tövbe gibi duygu durumları etrafında tasavvufla olan ilişkilerine değinilmiştir. İkinci bölümde, tasavvufla ilişkilenen karakterlerin, tasavvufla tanışma ve tanıştıktan sonra yaşadıkları içsel haller, yaşamlarındaki bir takım değişiklikler tasavvuf çerçevesinden açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, Özdenören’in hikâyelerinde kullanılan tasavvufî kavramlar, terminolojik açıdan açıklanmıştır. Sonuç bölümünde tüm bölümlerde incelenen konu genel olarak değerlendirilirken, Kaynakça bölümünde, çalışmamızın hazırlanmasında yararlanılan eserler sınıflandırılarak verilmiştir.

Son olarak bu çalışma vesilesiyle, bütün öğrenim hayatım boyunca bugüne kadar maddi - manevi tüm destekleriyle her zaman yanımda olan aileme ve sevgili eşim Yavuz DURMUŞ’a, bu tezin hazırlanmasında katkı sağlayan değerli hocalarım Doç Dr. Dursun Ali TÖKEL ve Yrd. Doç. Dr. Zeynep Kevser ŞEREFİOĞLU DANIŞ’a, tezimin başlangıç aşamasından son aşamasına kadar, önemli görüş ve yönlendirmelerini esirgemeyerek destek olan, saygıdeğer hocam Prof. Dr. M. Fatih ANDI’ ya teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	14
1. RASİM ÖZDENÖREN'İN HİKÂYELERİNDE TASAVVUFA YÖNELİŞ: ARAYIŞ, PİŞMANLIK, TÖVBE	14
1.1. ARAYIŞ	14
1.2. PİŞMANLIK	28
1.3. TÖVBE.....	37
İKİNCİ BÖLÜM.....	39
2. RASİM ÖZDENÖREN'İN HİKÂYELERİNDE YAŞANAN HAL OLARAK TASAVVUF: DERGÂHIN KAPISINDA.....	39
2.1. DERGÂHA GİRMEYEN:	39
2.2. DERGÂHA GİRDİKTEN SONRA:	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	67
3. RASİM ÖZDENÖREN'İN HİKÂYELERİNDE TASAVVUF TERMİNOLOJİSİ.....	67
3.1. TASAVVUFÎ UNSURLAR.....	67
3.1.1. Adem	67
3.1.2. Ağlamak/Ağlama.....	69
3.1.3. Aramak	71
3.1.4. Ateş	73
3.1.5. Beka	75
3.1.6. Biat.....	76
3.1.7. Cezbe	78
3.1.8. Davet.....	82

3.1.9.	Deniz.....	83
3.1.10.	Dua.....	85
3.1.11.	Fena.....	86
3.1.12.	Halvet.....	87
3.1.13.	Himmet.....	89
3.1.14.	İşaret.....	90
3.1.15.	Kalp.....	91
3.1.16.	Kesret.....	92
3.1.17.	Kible.....	93
3.1.18.	Kurban.....	94
3.1.19.	Nefs/Nefis.....	95
3.1.20.	Nur.....	98
3.1.21.	Öpmek.....	100
3.1.22.	Rabita.....	101
3.1.23.	Remz.....	102
3.1.24.	Rind.....	103
3.1.25.	Secde.....	103
3.1.26.	Sohbet.....	105
3.1.27.	Teslimiyet.....	106
3.1.28.	Tövbe/Tevbe.....	107
3.1.29.	Vird.....	110
3.1.30.	Zikir.....	111
3.2.	TASAVVUFÎ KİŞİLER.....	112
3.2.1.	Derviş.....	112
3.2.2.	Efendi.....	115
3.2.3.	Mürit.....	119
3.2.4.	Mürşit.....	120
3.2.5.	Pir.....	121
3.2.6.	Sofu.....	121
3.2.7.	Şeyh.....	122
3.2.8.	Zat.....	123

3.3. TASAVVUFÎ EŞYALAR VE MEKANLAR.....	124
3.3.1. Takke.....	124
3.3.2. Tekke	124
3.3.3. Tespih	126
3.3.4. Türbe	127
SONUÇ.....	129
KAYNAKÇA	132

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.y.	Yazara ait son zikredilen yer
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
haz.	Yayına hazırlayan
s.	Sayfa/sayfalar

GİRİŞ

İnanç, insanlığın doğuşundan itibaren varlığını sürdürmekte olan bir olgudur. İnsanoğlu doğa ile girdiği münasebet neticesinde, açıklanamayan hadiseler dolayısıyla inanma ihtiyacı hissetmiş ve inanç sistemlerini geliştirmiştir. “Dış dünyayı tanıma ve anlamlandırmalar, birey ve toplumun mutluluğunu hedefleyen töre ve inanç sistemlerini doğurmuştur.”¹ Zaman içerisinde ulaşılan varlık ve gerçeklik algıları ile metafizik aleme geçiş yapılmıştır. İnsanın olgunlaşması da maddeden ziyade mananın öne çıkarılması sonucu gerçekleşmiştir. İslam medeniyet dairesinde mananın ön plana alınıp, maddenin ötelenmesinin bir yansıması olarak görülen tasavvuf, derinlikli ve çok boyutludur.

Tasavvuf, IX. yüzyıldan itibaren İslam coğrafyalarında toplumsal yapıyı etkileyerek, siyasi, kültürel alanlarda kendisini gösterir. Türk dünyası da yeni bir dine giren her toplum gibi bundan nasibini almıştır. Türk toplumu da İslam öncesi inançları ve İslam’la çelişmeyen unsurları, yeni girdikleri dinle harmanlayarak kendine bir yer edinmeye çalışmıştır.

Osmanlı tarihinde tasavvuf önemli bir yer teşkil eder. Osmanlının bir parçası olarak kabul edebileceğimiz tasavvuf, belli bir tarikat ya da tekke çevresinin tekelinde olan bir oluşum değildir. Toplumun genelini kapsayan bir yapıdır. Zira Osmanlı toplumunun gündelik hayatına, adabımuâşeretine kadar etki eden önemli ve ayırt edici bir faktördür. Osmanlı toplumunda tasavvuf hayat algısının ve aktüel hayattaki davranış biçimlerinin teşekkülüne katkı sağlamıştır. Bu özellik Osmanlı’da tasavvufun İslam’ın ta kendisi olduğunu gözler önüne sermektedir. Tasavvuf kavramı genel hatlarıyla şu şekildedir:

Tasavvuf kavramını genel anlamda anlatmak gerekirse bir ahlak sistemi olduğu söylenir. İslam literatüründeki dini terimlerden biri olan, ayrıca tasavvufun

¹ Ömür Ceylan, **Böyle Buyurdu Sûfi**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2010, s. 3.

pratik anlamda da karşılığı olduğu söylenen ve Nasslarda sıkça geçen “ih̡san” kavramı, Allah’ı görüyormuşçasına yaşamaktır.

Muhammed b. Vâsi‘a tasavvufu tarif edenlerden ilkidir ve O’na göre tasavvuf “huşû, nefsi hor görme, kanaatkârlık ve alçak gönüllülüktür.”² Tasavvuf tanımında da belirtildiği gibi kişinin özünde; korku ve saygı ile dolu gönülle, Allah’a boyun eğmesi, nefisini hakir görmesi ve azla yetinerek mütevacı kimselerden olması anlamındadır.

Cüneyd-i Bağdâdî “tasavvufun dünya ile ilgili şeylerde azla yetinme, kalbiyle Allah’a dayanma, taat ve ibadete yönelme, dünyevî arzulara karşı sabretme, eline geçebilecek şeylerin yararlısını seçme, mâsivâdan uzaklaşp Allah’a dönme, Allah’ı içten zikretme, vesveseye karşı ihlâsı gerçekleştirmek, şüpheye karşı yakın elde etme, uzaklaşma ve yabancılaşmadan kurtulup Allah ile huzur bulma gibi konuları içerdiğini (Ebû Nuaym, I, 22) ve Hz. İbrâhim’in cömertliği, Hz. İshak’ın rızası, Hz. Eyyûb’un sabrı, Hz. Zekeriyâ’nın işareti, Hz. Yahyâ’nın garipliği, Hz. Mûsâ’nın yün giymesi, Hz. İsâ’nın seyahati ve Hz. Muhammed’in fakrı gibi hasletler üzerine kurulduğunu belirtmiştir.”³

Gazâlî’ye göre ise tasavvuf, “kalbi Hakk’a bağlayıp mâsivâ ile ilgiyi kesmektir.”⁴

Tasavvuf hakkındaki tanımları çoğaltmak mümkündür. Tanımlardan hareketle özetlemek gerekirse;

1. Tasavvuf, bir ahlak sistemidir ve “İslam dininin emir ve tavsiyelerine uyma, haram ve günahlardan kaçınma hususunda gösterilen titizlik anlamında bir kavram”⁵ olan takvayı tavsiye eder. Bu da Allah ve gönderdiği Resûl’ün ahlakı ile ahlaklanmaktır.

² Reşat Öngören, “Tasavvuf”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, c. 40, s. 119.

³ Öngören, **a.y.**, s. 119.

⁴ Mustafa Kara, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1985, s. 31.

⁵ Süleyman Uludağ, “Takvâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, c. 39, s. 484.

2. Tasavvuf, zâhirde ve bâtında şeriatın gereklerini yerine getirmektir. Kur'an-ı Kerim'de belirtilen emir ve yasaklara uymak, hatta şeriatın da ötesine geçip "ihsan" kavramını hayata geçirmektir.
3. Tasavvuf, İslam ilimlerinin zirvesi, zübdesi ve özüdür.
4. Kitabî bir ilim olmayan tasavvuf, hal ile ilgilidir ve bu şekilde nesillere aktarılır.
5. Tasavvuf, keşf ve ilham yolunu benimseyen bir ilimdir.

Tasavvuf kelimesinin nereden türediği hakkında pek fazla bir bilgi mevcut değildir. Daha çok sûfî kelimesinin "bir unvan biçiminde ortaya çıkışı ve kökeni"⁶ üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber'in devrinde yaşayan ve O'nu gören kimselere "sahâbî" denilmesinden ortaya çıktığı ve o dönemlerde zühd ve takvâ ile hemhal olan bu şahsiyetlerin başka bir ada ihtiyaç duymadığından, bu adla anıldığı söylenmektedir. İslam'da refah seviyesi yükseldikçe çeşitli adların türediği de gözlenir. Örneğin "âbid, zâhid, nâsik, bekkâ" gibi.⁷ Hicri II. asrın ortalarından sonra ise Kûfe ve Basra'da ortaya çıktığı söylenen "sûfî" kelimesi yaygınlaşmaya başlamıştır. Tasavvuf ve sûfî kelimelerinin hangi kökten geldiği ise ihtilaflıdır. Tasavvufun kökeni hakkında üzerinde durulan kelimelerden bazıları şöyledir;

Ebû Nuaym el- İsfahanî "sefâ" ve "vefâ" kelimelerinin birleşiminden meydana geldiğini söylediği tasavvufu, aynı zamanda zahitlerin yedikleri çöl bitkisi olan "sufâne"den, Kâbe hizmetine kendilerini adayan kabilelerin adının "sûfe" olmasından, ucuz ve gurura yol açmamasından dolayı sûfîlerin giydiği "sûf" yani yün elbiseden türemiş olabileceğini belirtmiştir.⁸ Ayrıca Asr-ı saâdetde Hz. Peygamber'in mescidinde bulunup, orada ilim ile meşgul olan ve dünya ile bağlantısını kesen sahâbîlere, ashâb-ı suffe denilmesinden, duruluk ve temizlik anlamına gelen "safâ" ve "safvet" kelimelerinin tasavvufun kalp tasviyesi ve temiz kalbe verdiği önemi dikkate almasından ileri gelmektedir. Halk içinde Allah'a kalpleriyle takva duymaları sebebiyle "saff-ı evvel"den, İslam öncesinde kendilerini Kâbe hizmetine veren "Benu's-sûfe"den, tasavvuf ehlinin rint ehli olması hasebiyle

⁶ Öngören, a.g.e., s. 119.

⁷ Hasan Kamil Yılmaz, **Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2010, s.23.

⁸ Yılmaz, a.y., s. 23.

ense saçı ve kıl demek olan “sûfetü'l-kafâ”dan ve sûfinin en güzel sıfatlarla beraber bulunmasından dolayı “sıfat” kelimesinden de türemiş olabileceği söylenmektedir. Oryentalistler, tasavvufun Yunanca hikmet ve filozof anlamına gelen “sofia”dan geldiğini de kaynaklarda belirtmişlerdir.⁹

Sûfî kelimesinin kök anlamında en çok kabul gören kelime Arapça yün anlamına gelen “sûf” kelimesidir. Tasavvufun, zühd ile başlayıp tasavvuf adı ile devam etmesinin sebebi Hz. Peygamber’in zâhidâne hayat tarzının örnek alınmasıdır.

Tasavvufun konusuna geldiğimizde genel anlamda Allah, varlık ve insandır. Ayrıca hadis kitaplarında geçen ve “Cibril Hadisi” olarak da bilinen hadis metnindeki “ihsan” kavramıdır. Bu hadis metninde “İslam, iman ve ihsan” kavramlarının her biri bir ilimle karşılık bulmuş; “İslam” kavramı fıkıh ilminin, “iman” kavramı akâit ve kelâm ilminin, “ihsan” da tasavvufun konusu olmuştur.¹⁰ İhsan tam olarak; sözlükte “güzel olmak” manasına gelen “hüsn” kökünden türetilmiş bir mastar olup, genel olarak “başkasına iyilik etmek” ve “yaptığı işi güzel yapmak” şeklinde kısmen farklı iki anlamda kullanılmaktadır.”¹¹

Tasavvufun gayesi nefsi terbiye ederek; Allah ve Resul’ünün emir ve yasaklarına uyan, yaptığı işi en güzel şekilde yapmaya çalışan ve her işinde Allah’ı görüyormuş gibi gayret eden “insan-ı kâmil” yetiştirmektir.

Tasavvufun beslendiği kaynakların başında bütün İslami ilimlerde de olduğu gibi Kur’an-ı Kerim gelmektedir. Tasavvuf ehli insanlar Kur’an-ı Kerim’i hayata uyarılama ve şerait ölçüsünü takva boyutuna taşımaya gayret ederler. Çünkü takva, şeriat kurallarını da kapsayan bir kavramdır. Bu, Hz. Peygamber’in ve ümmetinin hayat tarzını benimsemeyi de beraberinde getirir.

Hız. Peygamber, “en güzel örnek” kabul edildiği için tasavvuf ehlinin en zirvesini teşkil eder. Bununla ilgili bazı ayetler şu şekildedir:

“Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.”¹²

⁹ Yılmaz, a.e., s. 24-25.

¹⁰ Yılmaz, a.e., s.18.

¹¹ Mustafa Çağrı, “İhsan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, c. 21, s. 544.

¹² Kalem, 68/ 4.

“Andolsun, Allah’ın Resul’ünde sizin için; Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”¹³

“Nitekim kendi aranızdan, size âyetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arındıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir peygamber gönderdik.”¹⁴

“(Ey Muhammed!) De ki: “Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümlerini kendisine ait olan Allah’ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, diriltir ve öldürür. O hâlde, Allah’a ve O’nun sözlerine inanan Resûl’üne, o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.”¹⁵

İkinci kaynak olarak tasavvuf, hadis ilminden faydalanır. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de olduğu gibi hadis metinlerinde de çokça yer alan “en güzel örnek” davranışlar, hadis ilminin de tasavvufun en önemli kaynaklarından biri olduğunu gösterir. Ayrıca sûfîler Allah’a ulaşan yolun Hz. Peygamber’in yolunu tutmakla olacağını savunurlar. Nitekim tasavvufta bulunan keşf ve ilham yolunun doğru olup olmadığını tartan şeyin Kitap ve Sünnet olduğunu Ebû Süleymân ed-Dârânî (ö. 215/830) şu sözleri ile dile getirmiştir: “Nice defalar sûfîler taifesine mahsus bir nükte ve hikmet kalbime düşer. Bu durumda Kitap ve Sünnetten iki adil şahit bunun doğruluğunu desteklemezse bunları kabul etmem.”¹⁶

Fıkıh ve kelam gibi ilimler, istidlâl ve burhan yolunu akıl aracılığı ile kullanırken, tasavvuf keşf ve ilham yolunu yani ledün ilmini kullanmaktadır. Fakat ilm-i ledün; ibadet, riyâzet ve müşahede ile manevi olgunluğa ermeyi gerektirmektedir. Mutasavvıflar bu duruma örnek olarak Kur’an-ı Kerim’de yer alan Hz. Hızır ve Hz. Mûsâ kıssasını örnek verirler. Bunun sebebi Hz. Mûsâ’nın bilmediklerini Hz. Hızır’ın bilmesi yani ona özel bir ilim verilmesinden dolayıdır.

Mutasavvıflara göre bir başka kaynak olan keşf ve ilham; hakikate ulaşmada yalnızca bir yol ve araçtır. Fakat hiçbir zaman gaye ve amaç değildir. Keşf ve ilham

¹³ Ahzâb, 33/ 21.

¹⁴ Bakara, 2/ 151.

¹⁵ A’râf, 7/ 158.

¹⁶Abdulkerim Kuşeyrî, **Tasavvuf İlimine Dair Kuşeyrî Risâlesi**, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1981, s. 41.

yolu sadece sahibini kapsar dolayısıyla hata payı her zaman vardır. Bu tıpkı müçtehidin içtihadı gibidir.¹⁷

Kur'an ve sünnet ışığında kaleme alınan tasavvufî eserler; tasavvufî hayat tarzı, ve tasavvufî düşünceye belli bir derinlik kazandırarak sistemleştirilmiştir.

Tasavvufun ne zaman başladığı hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber mutasavvıflar tasavvufun başlangıcını Hz. Peygamber dönemine kadar götürürler. Daha sonra yapılan çalışmalarda tasavvuf tarihi; Zühd Dönemi, Tasavvuf Dönemi ve Tarikat Dönemi olarak üçe ayrılmıştır.

Zühd Dönemi: Asr-ı saadetle başlayarak tâbiîn ve tebe-i tâbiîn devrini ve hicri II. asrı da içine alan dönemi kapsar.

Tasavvuf Dönemi: Hicrî II. asrın sonuna doğru kullanılmaya başlanan sûfî ve tasavvuf kavramlarından itibaren tarikatların ortaya çıktığı devire kadarki dönemdir.

Tarikat Dönemi: Tasavvuf müesseselerinin en güçlüsü olan tarikatlerin ortaya çıkması ile sosyal hayatın bir parçası haline gelen tasavvuf, hicri IV. asırla başlayarak günümüze kadar gelen dönemdir. Bu dönemde tasavvufî düşüncenin en önemli temsilcilerinden İbn Arabî gibi isimler yer almaktadır. Ayrıca zaman zaman medrese ve tekke tartışmalarının gündeme geldiği ve en değerli şiiirlerin ortaya çıktığı dönemdir.¹⁸

MİSTİSİZM

Batıda tasavvuf ile eş anlamda kullanılan mistisizm, belli bir dine bağlı olmadan bütün dinlerde karşılaşılan bir durumdur. Mistisizmin, tasavvufla benzerlikleri bulunsa da içerisinde birçok farklılık arz etmektedir. Tasavvuf ve mistisizm arasındaki farklara geçmeden önce mistisizmin özelliklerini net bir şekilde belirtmekte fayda görüyoruz.

Mistisizm, Grekçe “sır” anlamına gelen “musterion” kelimesinden türetilmiştir.¹⁹ “Dilsiz olmak, konuşmamak, dudakları ve gözleri yummak” anlamına

¹⁷ Yılmaz, a.g.e., s. 52.

¹⁸ Yılmaz, a.e., s. 81.

¹⁹ İlhan Kutluer, “Mistisizm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2005, c. 30, s. 188.

gelen kelimenin terim anlamı; “insanı ahlaken yüceltme, rûhî saadete erdirme, özündeki hakikati kavratma, görünen dünyanın üstünde ve ötesinde görünmeyenin şuûruna erdirme çabasıdır.”²⁰

Dinlerin derûni ve rûhanî yönünü içine almasından hareketle dinler ne kadar eski ise mistisizm kavramı da o kadar eskidir. Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz’a göre “Dinsiz bir toplum olmadığı gibi, mistik tarafı, rûhanî hayatı bulunmayan bir din de mevcut değildir.” Bu yön, ilahi dinlerde olduğu gibi beşeri dinlerde de bulunmaktadır.

Nitekim dinler tarihi ile paralel ilerleyen bir “mistik tecrübe”, dinlerin birbiri ile etkileşimini de kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir. Bu etkileşim, bütün din ve felsefî sistemlerde benzerliklerin olduğu gibi, farklılıkların da olduğunu göstermektedir. “Farklılık, mistiklerin yetiştikleri kültür ve medeniyet ortamından etkilenme sonucu ortaya çıkan tezahürlerde ve manevi halleri yorumlamadır.”²¹

Mistik tecrübe de tıpkı tasavvufî tecrübe gibi hâl iledir ve tarifî yapılamadığı gibi yalnızca yaşanılarak kavranır. Amaç riyazet ve müşahedelerle ruhî saâdete ermek ve hakikatte fani olmaktır. Bu ise aklen mümkün değildir.

MİSTİSİZMİN ÖZELLİKLERİ

1. Her din gibi her mistik tecrübenin de ahlakî normları vardır. Nefs ancak riyâzatla temizlenir ve ahlaki değerlere ulaşılır.
2. Riyâzat ile ahlakî yükselişin sonunda mutlak hakikate ulaşmak ve onda fani olmak esastır.
3. Mutlak varlıkta fena olmak insanda tarifsiz bir inanma, sükûn ve huzur hali meydana getirir.
4. Hakikat, fıkıh ilminin kullandığı istidlal ve nazar yolu ile değil, keşf, zevk, ve manevi tecrübe ile kavranmaya çalışılır.

²⁰ Yılmaz, a.g.e., s. 12-13.

²¹ Yılmaz, a.e., s. 13.

5. Mistik tecrübelerin remzi ifadeler ve semboller kullanılarak anlatılmasının sebebi; yaşanan manevi zevkin ehil olmayan kişilerden gizlenmesi düşüncesidir.²²

TASAVVUF- MİSTİSİZM FARKI

1. Mistisizmde gelip geçici hazlar, tasavvufta ise ruhanî bir yükselme ile fani olma çabası vardır.
2. Mistisizmde ıstırap önemli bir yere sahipken, tasavvufta ızdırabın önemi yoktur.
3. Mistisizmde, bireylerin farklılığını gözetme yokken, tasavvufta bu farklılıklar bir zenginlik olarak algılanarak terbiye metodu kişiye göre uygulanır.
4. Mistisizmde manevi yükseliş için bireyin gayreti esas alınmazken tasavvufta gayret esastır.
5. Sûfî, hem vecd hem de ilim ehli olduğu halde, mistik yalnızca vecd ehlidir.
6. Mistisizmde şeyh ve zikir gerekmezken, tasavvufta zikir ve şeyh esastır.
7. Tasavvuf esas vuslata erme yani Hakk'a ulaşmak için ruhun arınmasıdır, ancak mistisizm, sadece ruhun cesede hâkimiyetini sağlamak ister.

Tasavvuf diğer ilimler gibi birçok ilmî disiplin ile yapı itibariyle ilişkilidir. Kur'an ve hadis, kelâm, İslam tarihi, İslam mezhepler tarihi, dinler tarihi ve İslam hukuku/fıkıh, İslam sanatı ve İslam edebiyatı...

Osmanlı dönemi tasavvuf tarihi bütün bu gelişmelerin bir devamı ve İslam tasavvuf tarihinin bir parçasıdır. "Osmanlı dönemi, özellikle yeni tasavvuf çevrelerinin bol miktarda tarih sahnesine çıktığı bir dönemi oluşturur."²³ XII. yüzyılda ortaya çıkan Ahmed Yesevî ilk büyük Türk sûfîsidir. "Ahmet Yesevî, Yeseviye yolunun kurucusu ve yalnız Türk tasavvuf tarihinin değil tüm dünya tasavvufunun çığır açmış en önemli isimlerinden biridir."²⁴ Divan-ı Hikmet eseriyle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasının mimarı kabul edilir. Mansur Ata,

²² Yılmaz, a.y., s. 13.

²³ Ahmet Yaşar Ocak, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005, s. XXI

²⁴ Ceylan, a.g.e., s. 36.

Süleyman Hakim Ata, Lokman Perende, Hacı Bektaş-ı Velî gibi birçok isim Anadolu'ya Ahmet Yesevî'nin talebesi olmak için gelmiştir.

Aynı dönemde vahdet-i vücud düşüncesinin kurucusu Muhyiddin İbn Arabî Endülüs'ten gelerek, Sadrüddin Konevî ile Anadolu'ya yerleşir. Belh şehrinde doğup, Konya'ya gelen Mevlânâ Celâleddin-i Rumî ile Mevleviye, aynı zamanda Hacı Bektaş-ı Velî etkisiyle Bektaşîye doğmuştur. Şeyh Bahaeddin Nakşibend tarafından XIV. yüzyılda kurulup uzun süre varlığını sürdüren kol ise Nakşibendiye'dir. Ebu Abdullah Siracüddin'in kurduğu Halvetiyye ile Anadolu insanı, manevi dünyasında pek çok yankılar bulunmuştur. Ahmet Yesevî ile başlayan bu sürecin kuşkusuz en güçlü sesi Yunus Emre'dir. "Halk ve Divan şairleri müşterek olarak yaşadıkları bir kültürü, aldıkları eğitime ve fitraten sahip oldukları yeteneklerine göre çeşitli şekillerle ortaya koymuşlardır."²⁵

Divan Edebiyatı, Müslüman Osmanlı kültürünün bir yansımasıdır. "Yüzyıllar boyunca oluşmuş bulunan İslâmî- tasavvufî mazmunlar, bu edebiyatın ırasını oluşturmakta ön almıştı."²⁶ Zira Osmanlı toplumunun tarihsel ve edebî serüveninde tasavvufa atıf yapmamak mümkün değildir. Osmanlının bütün katmanlarında tasavvufî dünya görüşünün izleri belirgindir. "Osmanlı toplum mozağinde yer alan bütün sosyal katmanları buluşturan ortak düşünce haritası (paradigma) olarak 'tasavvuf'un ve ortak dil olarak da tasavvufî dilin rolü çok önemli bir anahtar sunmaktadır."²⁷ Tasavvuf, bir nevi toplumsal yapıda bulunan sınıfların buluşma noktasıdır. Günlük dilde dahi birçok tasavvufî deyim, tabir, deyiş dönemin yaşantısını gözler önüne sermektedir. Halk hikâyeleri, destanlar, menkıbeler, mizah türü eserlerin arka planın da tasavvuf düşüncesi yatmaktadır.

Özellikle edebiyatta tasavvuf, menkıbeler yolu ile önceden beri anlatılanlar bir yana günümüz hikâye ve romanlarında da başvurulan kaynaklardan biri olmuştur.

Türk hikâyeciliğine baktığımızda köklü bir geleneğe sahip olduğunu görüyoruz. Yusuf Kıssası başta olmak üzere Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalar ve Leyla ile Mecnun gibi hikâyeler Türk hikâyeciliğinin temeli niteliğindedir. Türk

²⁵ Mustafa Tatcı, **Edebiyattan İçeri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1997, s. 3.

²⁶ Rasim Özdenören, **Düşünsel Duruş**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2014, s. 178.

²⁷ Mahmut Erol Kılıç, **Sûfi ve Şiir**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2012, s. 37.

toplumunda meydana gelen paradigma değişimi zamanla başkalaşan toplumdaki bireyleri dönüştürdüğü gibi edebiyatı da dolaylı olarak etkilemiştir. Bu etkileşim netice itibariyle edebiyatın, dolayısıyla Türk hikâyeciliğinin dönüşümünü gerçekleştirmesidir.

Hikâye türü Türk toplumunda ana kırılmaların olduğu bir dönemde yani XIX. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Aydın kesim, içinde bulunduğu bunalımdan ülkenin kurtulmasını isterken ideolojilere yaslanmıştır. Tanzimat dönemi, Servet-i Fünûn dönemi, Milli Edebiyat dönemi ve Cumhuriyet dönemi gibi dönemlerden geçip bugüne gelen hikâye türü sonuç itibariyle günümüzdeki modern hikâyeleri oluşturmuştur.

Tanzimat döneminde batılılaşmanın yaygınlaşması dolayısıyla edebiyata yansıyan kısımda; edebî türlerin tercümesi ve bunlardan hareketle kıssadan hisse bir bakıma ibret hikâyeleri yazılmıştır. Bu hikâyecilerin başında Ahmet Mithat Efendi olmak üzere, Emin Nihat, Samipaşazâde Sezai ve Nabizâde Nazım gibi isimler yer almaktadır. Bu hikâyelerde ibret verme amacı güdülmüştür. Tanzimat döneminde türlerin ilk örneklerinin veriliyor oluşu, roman ve hikâye kelimelerinin aynı anlamlarda kullanılmasını zorunlu kılmıştır.

Türk hikâyesi çağdaş anlamdaki örneklerini Servet-i Fünûn döneminde vermiştir. Halit Ziya Uşaklıgil ve Hüseyin Rahmi Gürpınar, hikâyenin ülkemizde tanınmasına katkı sağlamış isimlerdendir. Bu dönemde gerçekçilik algısı ile materyalizme dayanan somut anlayış, toplumun metafizikten koparılmasına neden olmuştur. Dönemin ideolojisi ışığında kaleme alınan eserlerde genelde; gündelik yaşam, sıradan insanlar, batıl inanç ve yoz din anlayışı göze çarpmaktadır. Özellikle de dini inanış ve tasavvufi unsurlardan mizah unsuru çıkarılarak bunlar tahkir edilmektedir.

Milli Edebiyat, Türkçülüğün edebiyata yansıması ile gerçekleşmiştir. O dönemde yapılan savaşlar ve akabinde gelen yenilgiler neticesinde milli duygular ve buna paralel olarak Türkçülük fikri ortaya çıkmıştır. Bu edebiyatın en önemlisi Ömer Seyfettin'dir. Dönem eserlerinin çoğunda savaş mağduru halkı güçlendirmek ve ayağa kaldırmak için yiğitlik, cesaret ve vatan sevgisi gibi temalar işlenmeye

başlanır. Milli edebiyat içerisinde ismini anacağımız ikinci kişi ise Yakup Kadri Karaosmanoğlu olacaktır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde roman her ne kadar bu dönemde başat özelliğe sahip olsa da hikâyeye de bir o kadar kendini geliştirmiştir. “Hikâyeleri kendisine meslek edinen yazarlar bu dönemde boy göstermişlerdir.”²⁸ Memduh Şevket Esendal, Sabahattin Ali ve Sait Faik kendi kuşağı ve sonraki kuşakları etkileyen bu dönemin üç ismidir.

Şiir, tiyatro ve hikâyeye gibi birçok türde eserler veren, etkisi nesiller boyu süren Necip Fazıl Kısakürek’te, din ve tasavvuf özel bir yere sahiptir. Özellikle Abdulhâkim Arvasî ile tanıştıktan sonra tasavvufî düşünceyi merkezine alan Kısakürek, bu düşünceyi yaşam modeli haline getirmiştir.

Bu bağlamda Kısakürek’ten sonra anacağımız ikinci isim kuşkusuz Sezai Karakoç’tur. Karakoç’un eserlerinde metafizik olgular sıklıkla görülür. Bu olguların yansıması olarak görülen şey ise tasavvuf olacaktır.

Türk hikâyesi 1960’larda Batı ile sıkı bir iletişime girmiş ve o dönemde Albert Camus, Jean Paul Sartre, Franz Kafka gibi isimler Türk yazarları tarafından keşfedilmiştir. Türk hikâyecileri bu yazarlardan, savundukları sanat ve dünya görüşlerinden etkilenmişlerdir.²⁹ 1960’larda Varoluşçuluk ve Gerçeküstücülük felsefelerinin de etkisiyle bölünmeler ortaya çıkarak, bu akımlardan etkilenen Türk öyküsünün ana temalarını bunalımlar ve kişisel yalnızlıklar oluşturmuştur.

Bu yıllarda ilk eserlerini kitaplaştıran Rasim Özdenören de, dönemin hâkim felsefesinden, yani bunalımlar edebiyatından etkilenmiş ve süreç içerisinde İslamcı duruşu ile metafizik boyutu öne çıkaran tasavvufî temaları Türk hikâyeciliğinin seyri içerisinde kullanarak geliştirmiştir. Her ne kadar Cemal Süreya, Sezai Karakoç’u anlatan bir yazısında “Özdenören kardeşler o yıllar Anadolu’ya Kafka yaratıkları salıyorlardı.”³⁰ dese de Kafka’dan farklı olduğu görülür.

Burada şu noktaya vurgu yapmak gerekir; hayatı anlamlandıramayan insanın, kendi değerlerini yine kendinin oluşturabileceğini savunan varoluşçu düşünürler

²⁸ Necip Tosun, **Türk Öykücülüğünde Rasim Özdenören**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.14.

²⁹ Tosun, **a.e.**, s.16.

³⁰ Alaeddin Özdenören, **Unutulmuşluklar**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 103.

arasında da farklılıklar vardır. Örneğin Sartre, bireyin bu dünyaya atılmış olması dolayısıyla ezilmişliği sonucu kişinin içine düştüğü bunaltıyı merkeze alırken; Kierkegaard, insanın kendi varoluşunu, özünü ve kendi seçimlerini, insanın kendisine odaklanarak açıklar. Bu açıdan her ne kadar Kierkegaard tipi varoluşçulukla benzer olduğu düşünülse de Özdenören, dini olguyu elden bırakmadan insanı merkeze alır ve varoluşsal sorguyu insanın bir kul olarak yeryüzündeki konumunun idraki üzerinden yapar. Taşrayı da kasabayı da anlatsa, her hikâyesinde tüm yalınlığı ile gerçek insanı anlatır. Varoluşçuların çıkmazlarının yanı sıra Özdenören'in hikâyelerindekiler, çağdaş çatışma ile bir inanca bağlanma arasında gidip gelir. Ve sonunda “bağlanma”yı seçer.

Özdenören'den önce yazılan eserlerde tasavvuf, genelde konu malzemesi olarak işlenmiştir. Kısakürek ve Karakoç çizgisinin devamı niteliğinde olan Özdenören, Çağdaş Türk edebiyatında tasavvuf olgusunu hikâyeleriyle belki de ilk kez önyargısız, çarpıtılmadan olanca gerçekliği ile gündeme getirmiştir.³¹Bu hikâyelerde geçmişin birikimi yani kökleriyle geleceğin öyküsünün birleşimini görmekteyiz. Nitekim bu yalnızca konu yahut tema benzerliği olarak değil zihniyet olarak da kendini göstermektedir.

Özdenören'in düşünce üzerine kaleme aldığı eserlere baktığımızda, tasavvuf üzerine yazılmış birçok denemesinin olduğunu görürüz. Bu, yazarın tasavvuf düşüncesini net bir şekilde anlamamıza olanak sağlamaktadır. Öncelikle tasavvufi yaşantının, şeriata uygun yaşama ile eş anlamlı olduğu savunmaktadır. Her iki yaşantının da birbiri ile bağlantılı olduğu ve kopuk iki yaşantı biçimi olmadığını söylemektedir.³² Ayrıca kişinin Peygamber ve o dolayından geçerek Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmasını sağlayarak, takva boyutuna taşıdığı görüşündedir. Zira takva, emir ve yasakların yanında mubah (ruhsatlı) olan davranışlardan da uzak durmaktır.

“Tasavvuf Deyince” başlığı ile tasavvufu, Yunan düşüncesine ve Budizm'e bağlayanları açık bir şekilde eleştirmektedir. O'na göre tasavvuf, Müslüman nezdinde “‘sünnet’in eksiksiz olarak yerine getirilmesinden başka değildir.”³³ Ayrıca mürşit, veli gibi tasavvuf ehli kişiler sünnetten ayrılmayan kimselerdir. Onların

³¹ Tosun, **a.g.e.**, s. 88.

³² Rasim Özdenören, **Eşikte Duran İnsan**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 53.

³³ Rasim Özdenören, **Red Yazıları**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 154.

göstermiş oldukları kerametlerin en büyüğü sünnete bağlı kalmalarıdır. Sünnete bağlılıklarını hal diliyle müritlerine aktararak, bu minvalde yaşamalarını salık verirler. Tasavvuf, dinin hakikatini eksiksiz yapmak ve dinin yoluna talip olan kimseleri bu yolda eğitmektir. Tasavvuf hakkında Yunan düşüncesi ve Budizm ile bağlantı kuranların yanı sıra tasavvufu İslam dışı kabul edenleri de eleştirmektedir. Tasavvuf kelimesinin sonradan türetilmesi dolayısıyla bidat kabul edenlere cevabı: şeriata sonradan eklenmemiş olan bir olgu olmadığı, aksine sünnetin devam niteliğinde bir süreç olduğunu belirtir. Tasavvuf en saf anlamıyla; “zikrullah, salâvat ve tesbihât”tır. O’na göre “şeriat dünyaya bağlanmayı emretmiyorsa, tasavvuf dünyayı dışlamanın, onu hakir ve zelil görebilmenin talimini yapıyor.” demektir.

Tasavvuf, İslam ahlakı ile ahlaklanmaya gayret eden Müslüman’ın geçirdiği bir süreçtir. Bu süreçte “insan büyük cihada, yani nefsi ile mücadeleye ve zikir yollarını öğrenmeye ve daha önemlisi uygulamaya yöneltilir.”³⁴ Özdenören’in tasavvufa bakışı İslam’ın iç ile dışının, öz ile biçiminin, takva ile ibadetin özdeşleşmesi şeklindedir. Bu bakımdan bakıldığında her Müslümanı sofî kabul etmenin uygun olduğunu savunur. Bu bağlamda İslam’ın tekrar yaşanılır hale gelmesinde tasavvufun işlevsel rolünün büyük olacağını da ekler.

Rasim Özdenören “Keşke tasavvuf alanı günümüz edebiyatına kaynaklık edebilse” diyerek tasavvufun Türk edebiyatı için büyük ve zengin bir kaynak olabileceğini; ancak kaynaktan yeterince istifade edilemediğini dile getirir.³⁵ Aynı zamanda tasavvuftan yararlanıldığı takdirde Türk hikâyesinin zengin bir çağrışıma kavuşacağını da savunur.

Tasavvuf ve mistisizm teması ile ilgili birçok hikâyeci eserler kaleme almıştır. Fakat Rasim Özdenören’in hikâyelerinde tasavvufu inceleyen müstakil herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Buradan hareketle “tasavvuf” bağlamında ele aldığımız tezimizin; Rasim Özdenören’in hikâyeleri ile hikâyelerine bağlı olarak düşünce yazılarını tasavvuf ve mistisizm penceresinden inceleyerek, literatüre yararlı bir katkı olması ümidindeyiz.

³⁴ Özdenören, **Düşünsel Duruş**, s. 456.

³⁵ M.Nezir Eryarsoy, **Gül Yetiştiren Adam Rasim Özdenören**, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 189.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. RASİM ÖZDENÖREN’İN HİKÂYELERİNDE TASAVVUFA YÖNELİŞ: ARAYIŞ, PİŞMANLIK, TÖVBE

Rasim Özdenören’in ilk kitabı *Hastalar ve Işıklardan* sonra 1984 yılında yayımlanan beşinci hikâye kitabı *Denize Açılan Kapı* ile toplumsal dönüşümlerin izlerini taşıyan, farklılaşan kültür dünyasında kimlik arayışına giren ve şehir hayatında kendisine çıkış yolları arayan bireylerin, hayatlarından kesitler göze çarpmaktadır. Bu çıkış yollarından en belirgin olanı tasavvuf düşüncesidir. Eserin adından başlayarak, metaforlar üzerinden bir bakıma tasavvufun kapısı aralanmış olur. *Hastalar ve Işıklar* kitabına yapıcı benzeyen eser, içerik noktasında bu kitaba kadarki sürece yeni bir soluk getirir. Eser iki oyun ve bir hikâyeden sonra yer alan hikâyeleriyle, tasavvufî hayatın unsurlarına dair ipuçları vermeye başlar. *Denize Açılan Kapı* ile başlayan yeni sürecin öne çıkan temalarından üçü: arayış, pişmanlık ve tövbedir.

1.1. ARAYIŞ

Özdenören’in *Denize Açılan Kapı* kitabında yer alan *Bir Adam* hikâyesinden itibaren, “yeni bir kapıdan yeni bir öykü dairesine giriş”³⁶ yapılarak, tasavvuf düşüncesi üzerinden bir tür arayış teması karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyede “sofu biri değildim çünkü bugüne değin kimse beni işini gücünü bırakacak denli tapınmaya verdiğimi görmemişti”³⁷ sözleriyle, kendini dindar olarak görmeyen başkişinin, tesadüfen karşısına çıkan ve çocukluğunda görmüş olduğu derviş tipine benzettiği adamı merak etmesi ve onun peşinden gitmesini konu edinir.

³⁶ Ali Haydar Haksal, **Rasim Özdenören Ruh Denizinden Öyküler**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2008, s. 88.

³⁷ Rasim Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2015, s. 54-55.

Hikâyenin olay örgüsünü beş aşamada incelemek mümkündür. İlk aşamada kişinin ihtiyar bir adamla karşılaşması, ikinci aşamada günlük yaşamdan kesitler, üçüncü aşamada gördüğü bu ihtiyar adamın kişide uyandırdığı çağrışımlar, dördüncü aşamada karşılaştığı adamın mescide gitmesi ile tasavvufi sorgulamaların başlaması ve son olarak beşinci aşamada kişinin evine gidişi, işine koyup dalıp gitmedi.³⁸

Birinci aşamada altından lağım sularının aktığı, türlü pisliklerin ve ayrık otların yetiştiği, burçların dibinde koca koca kazanların altında ateşler içindeki Hitit hükümdarlarının sabah kahvaltısı ve buna benzer öğelerle bir çeşit cehennem izlenimi verilmeye çalışılmıştır. Anlatılan yolun -alaylı bir şekilde- Paris Caddesi isminde olmasının sebebi, cehennemi andıran bu yerin, Paris ismiyle; üzerini boyama, çirkini güzel gösterme dolayısıyla bir tür aldatmaca ortamını simgelemektedir. Paris Caddesi'nde rastladığı adamı görür görmez kişinin içsel sorgusu: “Nereye gidiyordu? Bu saatte buralarda işi neydi?”³⁹ şeklinde başlar. Adamın dış görünüşü ile ilgili izlenimleri ise şöyledir:

“İhtiyar adam, incecik entarisinin altında, incecik, nazik derisi titremeden, elinde asası, sakalı, bembeyaz sakalı göbeğine kadar uzamış, entarisinin üstünde uçuşarak, heybetli adımlarla geçti yanımdan.”⁴⁰ “Derviş”in kelime anlamı; kapı kapı dolaşan, yoksul kimse olduğundan, buradaki adam da soğuk bir günde bile ince kıyafetlerle dolaşarak derviş imajı çizmekte ve bu da kelimenin mahiyetine işaret etmektedir. Hikâyenin devamında başkişi merak duygusunun getirisiyle, derviş tipli bu adamın, kendinden emin tavırları, başkişinin: “Evden atılmışa, kovulmuşa benzeriyordu. Mütehakkimdi. Evden kovulmuş bir adamdan çok, evine, evdekilere, torunlarının veya oğlunun, gelinin şamatasına öfkelenmiş de evi terk etmiş birine benziyordu.”⁴¹ gibi fikirler yürütmesine yol açar.

Köprü iki yakayı birleştiren bir konumda olup, mecazi olarak da iki karşıt durumu simgelemektedir. *Bir Adam* hikâyesindeki köprü ise, metaforik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Başkişinin, şehre giden köprüde, adamı görür görmez

³⁸ Ayhan Bulut, “Rasim Özdenören Hakkında Bir Monografi Çalışması”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2013.

³⁹ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s. 50.

⁴⁰ Özdenören, **a.y.**, s. 50.

⁴¹ Özdenören, **a.y.**, s. 50.

içsel sorgusu başlar, manevi bir şeyler hisseder fakat köprüyü geçtikten sonra rutin bir takım günlük işlere⁴² yönelerek, gördüğü bu adamın etkisinden çıkar. Bir nevi dünyaya dalma olarak yorumlanabilen bu davranış, Yunus Emre'nin menâkıbını akla getirmektedir. Nitekim Yunus Emre ülkesinde kıtlık olduğundan Hacı Bayram Veli'ye gider ve yardım talebinde bulunur. Fakat Hacı Bayram Veli, “sorun bakalım ne ister, buğday mı nefes mi verelim?”⁴³ şeklinde haber gönderir. Hikâyede geçen buğday tıpkı bu menkıbede olduğu gibi maddi bir değer ölçüsü olmasından dolayı dünyalığı ve hevesleri temsil etmektedir. Yunus Emre de kıtlık sebebiyle nefes yerine buğdayı seçer. Başkişi de köprüden geçerek şehre varır ve dünya işlerine dalarak bir süre adamı unuttur. Kısa bir süre sonra ise hata yaptığını anlayıp geri dönen ve buğday yerine himmet isteyen Yunus Emre gibi dönüş yolunda yine aynı köprüde adamı tekrar hatırlayıp çocukluğunda annesinin yaşadığı bir olayı, geçmişteki dervişe bağlaması ile ilişki kurarak, buğdayı eşekçi ile eve gönderip, dervişin peşinden gider. Hikâyenin zemin metni Yunus Emre'nin buğday menkıbesidir. Menkıbe ve hikâyede geçen buğday, özelde; “ilâhî nurun unsurlar âlemindeki ilk elbiselerinden, ilk nüvelerindendir. Ekmeğin ham maddesi olan buğday bu sebeple, teni (nefsi), daha öz ifadeyle, rûh mesabesindeki Adem'le nefis mesabesindeki Havva'yı sembolize eder. Hakikat erbâbı buğdayı, Adem ve Havva'nın yakınlık sırrından kinâye ‘yasak meyve’ diye adlandırmıştır.”⁴⁴

Köprüde, yani bıraktığı yerde, bu adamı hatırlar ve nereye gittiğini merak ederek, mescide gitmiş olabileceğini düşünür. Köprüyü geçen başkişi, böylelikle aşkın bir atmosfere girmiştir. Köprü burada hikâyenin birinci kilit noktasını teşkil eder. Köprüden sonra derinlemesine bir sorgu içine giren bireyin arayışı yahut uyanışı tam manasıyla başlamış olur.

Arayışı sonucunda vardığı yer mescit olmuştur. Adamın yöneldiği bu mescit, hikâyedeki ikinci kilit noktasıdır. Nitekim hikâye kişisi, ara sıra uğradığı mahalle mescidinden, küçükken bayram namazlarında gittiği Ulu Cami'yi hatırlayıp, çocukluğundaki kişiye benzeyen adamın, bu mescide gitme ihtimalini düşünerek

⁴² Zahirelik buğday almak için evinden çıkan kişi, zahire pazarına varır ve aldığı buğdayları evine götüreceği sırada köprüde adamı görür.

⁴³ Mustafa Tatcı, **İşitin Ey Yârenler-Yunus Emre Yorumları-**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2012, s. 18.

⁴⁴ Tatcı, **a.e.**, s. 20.

zihnindeki çağrışımlarla merakı depreşip, daha çok dikkat kesilir ve çocukluğunda gördüğü derviş üzerine düşünmeye başlar: “Derviş derlerdi ona. Adı mı Derviş’ti, kendisi mi, bilmiyorduk. Derviş neydi? Gizli kalmış, belki gizemsel, açıklanamaz, çözülemez sorular.. unutulmuş değil, hayır, uyutulmuş, kimseye sorulmamış, sormaktan kaçınılmış.” Daha sonra bu adamın, geçmişte annesinin başından geçen olaydaki derviş olma ihtimali ile bir anda irkilir ve içinde “düğüm olmuş bir soru”⁴⁵ açığa çıkmaktadır. Adamı gördüğünde ise bu düğüm tekrar ortaya çıkmış ve kişiyi peşinden sürüklemiştir. Mescitte “uyku ile uyanıklık arasında bir duruma”⁴⁶ giren kişi, adamın peşinden niye geldiğini, anlamlandıramadığı bu çekimin sebebini, dervişe ve evdekilere ne söyleyeceği hakkında düşünmeye, yeni bir sorgulamaya başlar. Sofu biri olmadığını, o güne dek kimsenin işini gücünü bırakacak denli bir tapınmaya girdiğini görmediği ve mescitte bulunuşunun da bir tapınma maksatlı olmadığını söyleyip, farkında olmadan oraya gelişi ve bütün bu olanları düşünmesi, bir arayışı temsil etmektedir. Bu sorgulaması da kişinin, öz denetim yapmasına neden olmuştur. Öyle ki daha önce başkalarını düşünerek, onların başkışı hakkında düşündüklerini tahmin ederek yaşamış ve yaşamına böyle bir düzen vermiş olduğunun bilincine varır. Tekrar adama dönerek, “bu adama ne diyecektim?”⁴⁷ sorusu ile başlayan bir yığın sorunun cevabını ararken, düştüğü bu tuhaflıkta: “birileri bana sanki bu soruları önemsemem gerektiğini telkin ediyordu.”⁴⁸ diyerek içsel arayışında yeni bir adım daha atılmış olur.

Kişinin, tasavvufî arayışını sürdüreceğini hikâyenin sonunda peşinden gittiği adamın, “akşama bize gel” sözlerinden sonra, bunu bir “buyruk”⁴⁹ gibi algılamasından anlaşılmaktadır. Özdenören arayışın itidal ve istikrar üzere olması gerektiğini şu şekilde ifade eder: “Hakikat belki aramakla bulunmaz, ama onu bulanların arayanlar olduğu da her zaman söylenir. Demek ki, bu arayışın, itidal ve istikrar üzere ifa edilmesi gerekiyor.”⁵⁰

⁴⁵ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s.53.

⁴⁶ Özdenören, **a.e.**, s.54.

⁴⁷ Özdenören,**a.e.**, s. 55.

⁴⁸ Özdenören,**a.y.**, s. 55.

⁴⁹ Özdenören,**a.e.**, s. 57.

⁵⁰ Özdenören, **Eşikte Duran İnsan**, s. 105.

Denize Açılan Kapı kitabının beşinci, tasavvufla ilintili bir diğer hikâyesi olan *Karşılaşma* hikâyesinde, “iki ayrı dünya”nın karşılaştırması yapılmaktadır. Başka bir deyişle hikâyenin, “sırrı, huzuru veya anlamı arayan öykülerin ikincisi olduğunu söylemek”⁵¹ mümkündür. İki ayrı dünyanın özellikleri yaşanan bir hal olarak verilir. Benlik ve ben ötesi, aşkın olanın karşı karşıya gelmesi ile günaha girmiş bir kişinin tövbe edip, dergâha girmesi konu edilmektedir.

Karşılaştırma hikâyesinde arayış teması, şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

“Bulmayı hiç düşünmeden ve bulacağını ummadan aradı, belki aramakta olduğunun bilincine bile varmadan: gizli bir gece geçirmişti, karanlık, gizli, ürperti verici –demek istiyordu ki, bütün ömrü bir tek karanlık bir gecede geçmişti, öyle sayıyordu: geçirdiği bunca günler, bunca geceler, bunca haftalar ve aylar ve yıllar şimdi gerilerde kalmış bir tek gece gibiydi ve aramakta olduğunu bilmiyordu.”⁵²

Aramakta olduğu şeyi bilmeden sürekli araması ve bu arama esnasında hatalara düşmesi, fakat aradığı şeyin ne olduğunu bilmese de vazgeçmemesi, en sonunda da arayışı, yolunun dergâha düşmesini sağlamıştır. Bu süre zarfında; “okuduğu bunca kitaplar ona cılız, işe yaramaz, dahası aşağılık ve iğrenç bir yaratık olduğunu aşlamaktan başka ne anlatmıştı?”⁵³ diyerek bütün ömrünün değersiz şeylere boyun eğmekle geçmesini duyumsamış, yaşadığı modern hayatın içindeki doyumsuzluk onu çıkılmaz bir yola sürüklemiştir. Aşağıdaki cümleleri ise bu düşünceleri destekler niteliktedir:

“Bu muydu? Bunlar için mi soluk tüketiyordu? Hırpalanıyor ve yaşıyordu? Hayır, aradığını söyleyemezdi, hiçbir şey aramamıştı, aç bir köpek gibiydi: yerleri koklaya koklaya dolanıp duruyordu ortalıkta, o kadar.”⁵⁴

Arayışı, alttan alta gelişen, bilincine varamadığı olgunun gizemli bir bekleyiş olduğu kanısına vardığı, kendisinin bir gün çağrılacağını, inanmasa da kabul göreceğini umarak hareketsiz bir eylem şeklinde sürmektedir. İlerleyen zamanlarda

⁵¹ Mehmet Narlı, “Denize Açılan Kapı”, *Medeniyetin Burçları: Rasim Özdenören Kitabı*, hzl. Ali Dursun ve Turan Karataş, Kayseri, 2011, s. 151.

⁵² Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s. 59.

⁵³ Özdenören, *a.g.e.*, s. 60.

⁵⁴ Özdenören, *a.y.*, s. 60.

dergâha girip, sohbet halkasına katılması ve orada ömrü boyunca aramakta olduğu bulması ise şöyle anlatır:

“Ama bir bakışta tanıdı onu: onun için buraya getirilmiş olduğunu bilmeden gizli gizli hep onu aramakta olduğunun bilincine varmadan onu ararken. Sessiz kıpırtıların arasında, hemen aynı anda, görür görmez bildi onu.”⁵⁵

Arayışının sonunda nihayet “çağırılmıştı ve şimdi burada, huzurdaydı.” Bilinmeyen bir dengede eşitlenen; “yaşamak ve ölmek, düşünmek, kalkmak, sevinç ve hüznün, hız ve durgunluk”⁵⁶ ile artık yıllardır aradığı huzuru, şeyhin huzurunda bulur.

Rasim Özdenören’in *Kuyu* eseri başta ismi olmak üzere birçok yönüyle Yusuf kıssasına göndermeler yapar. “Kuyu” simgesi ve hikâyedeki baş karakterin “Yusuf” adında olması bunun en belirgin göstergesidir. Fakat hikâyedeki Yusuf, Yusuf kıssasında anlatılan Hz. Yusuf’tan farklıdır. Buradaki Yusuf, modern insanın bunalımları, çıkmazları ve vehimleriyle boğuşan biridir.

Uzun hikâyeye örnek olup, 33 bölümden oluşan eserde sık sık metinlerarasılık ve farklı biçimsel uygulamalara başvurulmuştur. Bu anlamda Allah’ın 99 isminin 33’ün katı olması, tespihlerin adedinin 33’er olması ve bir rivayete göre Cennette herkesin 33 yaşında olacağı, 33 sayısına bir değer de vermiş olabilir.

Yılmaz Daşcıoğlu’nun da dikkat çektiği üzere, “Kuyu, yazarın diğer hikayelerini de temsil yeteneği taşıyan kimi anlatım teknikleri ve özellikle metnin katmanları arasındaki ilişkiler dolayısıyla ilgiye değer bir metindir.”⁵⁷ Yine Yılmaz Daşcıoğlu, hikâye anlatım tekniği ile ilgili şu tespitlerde bulunmuştur. “Altıncı bölümün ilk paragrafında, sekizinci bölümde ve onikinci bölümde söz gruplarının arasına konulan eğik çizgiler; satırların şiire benzer formda düzenlenişi; noktalama işaretlerinin kullanılmaması ve iki nokta üstüste işaretlerinden başka noktalama

⁵⁵ Özdenören, a.e., s. 62.

⁵⁶ Özdenören, a.e., s. 63.

⁵⁷ Yılmaz Taşcıoğlu, *İşıyan Kelimeler*, Âlim Kahraman Hazırlayan, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2007, s.41.

işareti kullanılmamıştır ilk bakışta dikkati çeken anlatım tekniklerinin başında gelmektedir.”⁵⁸

Eser Yusuf’un, terk edilmiş bir istasyonun rahatsız edici unsurları, yolculuk sersemliği ile köpeklerin sakin halleri üzerine düşünerek bir oteli aramasıyla başlar. Yazar küçük kentte otel bulamayışını “belki de sınıyordu. Küçük denilen bir kentte, başını sokacak bir yer bulamaması önceden düşünülse insana olası gelmezdi ama durum buydu işte.”⁵⁹ sözleriyle açıklar. Oteli bulduğunda ise başka düşünceler beynine hücum edecektir. Burada varoluşsal süreç belirgin olarak görülür. Kente uzaklardan bir tarikata girmek için gelen Yusuf, gece uyuyamaz ve varlığı üzerine düşünür. Onun bu hâlini anlatıcı şu şekilde yansıtır: “İnsan nedir, var olmak nedir sorusu kafasını kurcalayıp duruyordu.”⁶⁰ Ölüm ile bağlantı kurarak “umarsız bir yaratık” olduğunu kavramaya çalışır. Yusuf’un zihninden geçen bu düşünceler modern ve Müslüman bireyin varlığını sorgulayışını yansıtır. Artık Yusuf, birinci kuyu olan “Varlık Kuyusu”na düşer. Daha sonra bütün olağan işlerin hayretinde bir gece geçirirken, otelde iki aydır kalmakta olan bebekli bir kadınla karşılaşır.

Kadınla girdiği münasebet sonucu Yusuf, pişmanlıklar içinde kıvranırken hayatın yönünü aramaya devam eder. Fakat ömrü boyunca hissettiği edilgenlik duygusu onun kanındadır.

Kuyu hikâyesindeki Yusuf’un gördüğü rüyalar, Yusuf kıssasındaki rüyalarla doğrudan bağlantılı değildir. Fakat rüyaların kullanılması da okuyucuyu özü itibariyle kıssaya götürmektedir. Esasen hikâyede rüyadan daha belirgin olarak kuyu izleği öne çıkartılıp, kuyu çevresinde bir anlam halkası oluşturulmak istenmektedir⁶¹ Rüyasında, “kapkara sakalıyla aslan yeleli bir erkek güzeli bir ay parçası” görür. Bu erkeğin altından bir taht üzerinde oturduğunu gören Yusuf, bir anda “kendisi de iri kara uyuz bir kopek biçimine” dönüşür. Tahtta oturan adamın elinde, kadın saçlarından örülmüş bir kırbaç peydahlanır. Köpek bu kırbaçla kendisine vurulsun ister fakat “sözsüz bir konuşayla daha bu işin vadesi gelmediğini fakat yakında

⁵⁸ Taşcıoğlu, a.g.e., s. 41-42.

⁵⁹ Rasim Özdenören, **Kuyu**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2012, s.9.

⁶⁰ Özdenören, a.e., s.15.

⁶¹ Rasim Özdenören, **Yazı, İmge ve Gerçeklik**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2006, s.137.

geleceğini ve kırbacın vuruşlarıyla eğitileceğini bildiriyor...”⁶² tam da burada ileride intisap edeceği tarikat şeyhinin rüyada görülmesine vurgu yapılır. Rüyanın devamında günahın kirliliği, iğretici tasvirlerle anlatılır. Yusuf gusletme mecburiyeti ile kıvranırken şunları düşünür: “Kimse yok mu, Neresi burası...Ben kimim, Ben niçin buradayım, Beni kim gönderdi, Beni kim kim kim kim...artık ne ileri gidebiliyorum ne geri, kendisiyle başbaşa, kendisi: yani ruhu: yani vicdanı... ağrıyan bedeni değil ruhu, sızlayan, ne ileri gidebiliyor ne geri, ...ateş bunun yanında kurtuluştur, derken, ayağının diplerinde yükselen bir ateş, alev, alev alan sıçan leşleri, ve derken, karşıda – karşısında, kendini görüyor, yanan kendini, bu nasıl bir iştir diye düşünüyor – düşünemiyor, nereye kaçsa, her yerde kendisiyle, etekleri tutuşmuş kendisiyle, başbaşa, artık kısıklırak yakalanmıştır, kendisi tarafından, nereye kaçsa – kaçabilse

İmdat!”⁶³

Rüyayı gördükten sonra baştaki sorgulaması yön değiştirir. Önceden varlığını sorguladığı sorulara şimdi imtihan yahut günah boyutu eklenir ve vicdanından kurtulma yolunu arar. Arayışlar içindeyken karşısına çıkan bir adamın “sen başıboşlardan mısın kardeş?” sorusu ve devamında “köpekler de başıboş gezerler, insanların köpeklerden farkı.. bir yere bağlı olmaları.. bağlandıktan sonra köpek gibi bağlı olmaları.. sadakate.. Akşama doğru gel diyor seni aradığın yere götüreceğim.. amma.. günah kokusu alıyorum senden.. gelmeden önce bir hamama git.. guslet..” sözlerinden etkilenir.⁶⁴

Yusuf’un önceden çağrıldığını düşündüğü fiziksel bir mekan arayışı böylelikle başlamış olur. Bu esnada tasavvuftaki nefis ve köpek benzeşmesi belirgin bir şekil alır. Köpeklerle sembolize edilen nefis, iç yolculuğa çıkmayı ve arınmayı arzular. Fakat hidayet romanlarında olduğu gibi kahraman saflaşmaktan ziyade doyum ve kendini bulma yolunda ilerler. Köpeklerle konuşması bir bakıma nefis terbiyesi gibi görülebilir. Kendinden kaçarken geldiği yeri anlamaya çalışır fakat

⁶² Özdenören, **Kuyu**, s.41-42.

⁶³ Özdenören, **a.e.**, s.43.

⁶⁴ Özdenören, **a.e.**, s.48-49.

“Senin elinden nereye kaçayım!”⁶⁵ sorusu, cevabı olmayan bir soru ve sonucu alınmayacak bir başkaldırıyı dile getirerek: kaçacak hiçbir yerin olmadığını gösterir.

Hikâyenin sonunda trenle geldiği kenti bir trenle terk eder. Fakat geldiği gibi değildir artık. Ne öğrendiğini tam olarak bilmiyor ya da ne olacağını kestiremiyor olsa da önceki durumundan tamamen farklıdır. Trende Züleyha’yı görünce, kadına ve çocuğa karşı vebal altındaymış hissine kapılır. Daha sonra bir anda karşısında köpeği görür ve köpeğe öykünün kilit sorusunu sorar “söyle bakalım, ahbab şimdi biz kuyunun içinde miyiz, dışında mı?”⁶⁶ Bu soruyla Yusuf’un arayışının sona ermediği görülür. Ama köpeğin ‘havlaması’ ile artık “köpekçe düşünceler”inden kurtularak arayışında belli bir yol aldığı anlaşılabilir.

Ansızın Yola Çıkmak kitabının altıncı hikâyesi olan hikâye *Mum* başlığını taşır. Bu hikâyede yazar, alegorik ve simgesel bir dil kullanır. Hikâyede, bağlanma öncesi ve sonrası yaşanan duygular anlatılır. Bunların yanı sıra “metaforik bir kurguyla tasavvufa girişin nasıllığının, niçinliğinin bilinmezliği öne çıkarken bina, düşünüş, mum sembollerinden arayış, buluş temalarının müphemliğine vurgu yapılır.”⁶⁷

Hikâye, başkişinin, bir binaya gelişi, buraya; neden, nasıl geldiğini bilememesi ve bunun üzerine inşa ettiği bir takım şeyleri düşünmesiyle başlar. Sonunda: “Kesinlikle bildiği tek şey, bu binada daha önce hiç bulunmamış olduğu ve bu binayı hiç ziyaret etmemiş olduğu ve bu binanın varbulunup bulunmadığını bilmediği.”⁶⁸ kanısına varır. Binanın dış ve iç yapısının bilinmemesi bireyin içinde, modern hayatın bir getirisi olarak tedirgin oluşunu karşımıza çıkarır. Bu onun arayışının bir yolu, yönetimidir. Umarsızca yoluna devam ederken, yolunun bir yerinde “eski dostlarından kimilerinin de bu binada yaşıyor olduğu, üstelik kendisinden çok daha önce oraya girmiş bulunduğu” ortaya çıkıyor. “İşte bu eski, kıdemli bina yerlileri ona rehber” olur Bu rehberlik sonucunda bulduğu bu bina dünya, içindeki tekke ise tasavvuf dairesidir. “Aslında yol diye düşündüğü şeyin hiç de önceden tasarlanmış bir yol olmadığını”⁶⁹ ayımsayarak yolunun tekkeye çıkması

⁶⁵ Özdenören, a.e., s.63.

⁶⁶ Özdenören, a.e., s.111.

⁶⁷ Necip Tosun, *Türk Öykücülüğünde Rasim Özdenören*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.159.

⁶⁸ Rasim Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2015, s. 43.

⁶⁹ Özdenören, a.e., s. 44.

gerektiği duygusuna kapılır. Hakkında herhangi bir bilgisi olmadan bu daireye ulaşan bireyin, arayışı sonucunda vardığı bu eşiğin adı tekkedir.

Maske hikâyesinde bir genç, maskeli bir kızı aramaktadır. Bu genç, varoluşsal çıkmazlara girmiş ve yönünü tasavvufa çevirmiş biridir. Yeni girdiği tarikat hayatını benimsemeye çalışırken, dışsal etkenlerden kurtulamamaktadır. Başkişiye, intisap ettiği tarikatta, “her şeyde, her canlıda efendini görmeyi deneyeceksin”⁷⁰ denilmiştir. “Bu düstur, dış dünyanın benliğine indirdiği darbelerle, kendini aşağılanmış olarak değerlendiren başkişiyi, kendisini yüceltecek bir arayışa iter.”⁷¹ Esasında bu kişi kendi benliğini, iç huzurunu aramaktadır. Arayış, maskeler takmış topluluğun, gece yarısı bir eğlence mekanında eğlendiği sırada gerçekleşir. Aradığı kız da maskelidir: “Topuz yaptığı saçının üstünden maskenin ipi oraya bir fiyonkla bağlanmıştır.”⁷² Maske takan insanlar yüzünü gizlemektedir. Kahraman birbirini andıran bu insanların arasında, kızı aramaya çalışır, bu da asıl sevgili arayışını temsil etmektedir. Yalnızca, maskeli fotoğrafını görmüş olduğu düşüncesiyle kızı aramaktadır. Fakat hikâye anlatıcısının “aslında maskeyi mi tanıyacak, yoksa gerçek yüzü mü belli değil” ifadesiyle vurguladığı kafa karışıklığı kişiyi, temel bir sorgulamaya götürür: “Hangi maske hangi yüzü saklıyor acaba? Ya da hangi yüz hangi maskeyi? Nasıl bilecek? Bilecek mi?”⁷³ Sorgulaması, bulunduğu konumu yeniden değerlendirmeye iterek, Hz. Yunus kıssasını hatırlayıp arayışını temellendirecektir. “Öyleyse bu karanlık yunusun karnındaki karanlıktı ve bilgisizliğin ve aymazlığın hem işareti, hem bedeliydi.” şeklinde bir çıkarımda bulunacaktır. Nitekim Kur’an- Kerim’de yer alan “Böylece, Yûnus kendini kınayıp dururken balık onu yuttu.”⁷⁴ ayetinde anlatılan hadiseyi anımsatacak şekilde hikâyedeki kendini hor gören kahraman, sonunda kendini yunusun karnında bulacak ve yine “Sen, Rabbinin hükmüne sabret. Balık sahibi (Yûnus) gibi olma. Hani o, (balığın karnında) kederli bir hâlde Rabbine yakarmıştı.”⁷⁵ Ayetinde olduğu gibi de “yunus kardeş, beni kussana!” şeklinde yalvarması sonucu balığın karnından

⁷⁰ Özdenören, a.e., s. 67.

⁷¹ Bulut, a.g.e. s. 244.

⁷² Özdenören, a.g.e., s. 65.

⁷³ Özdenören, a.e., s. 67.

⁷⁴ Sâffât 37/147.

⁷⁵ Kalem /48.

kurtulacaktır. Yunus peygamber ile buradaki kişinin, yunus balığının karnında oluşu, aslında sembol veya bir tür istiare değeri taşır.⁷⁶

Kararlı arayışı sonunda “kaçınılmaz maskeyi- hayır, o maskenin sakladığı yüzü-görür.” ve aradığı kızı bulmuş olur. Bulduğu kız aslında umduğu hakikattir. Kızın arkasından koşarken yakınlık mesafesi olarak “yay aralığı” ifadesi kullanılır. Bu da Kur’an’da yer alan bir ifadedir. Hz. Muhammed ve Cebrail’in arasındaki mesafeyi işaret eden ayet meali ise şöyledir: “(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu.” Başkişi de aradığı hakikati, maskenin altında bir yay aralığı mesafede bulmuştur. Maskenin altında aramış olduğu kız aslında ta kendisidir. Bu, “sen o’sun!/ ben oyum/ ben benim/ Demek ki, sen bensin?/ ben benim!” ifadeleriyle ortaya çıkar. “Tasavvuftaki karşılığı; “ayn-el-yakîn” olarak da geçen bu aşamada artık, ‘seven’ ile ‘sevilen’ arasındaki bütün mesafeler kaybolmuş ve ayrılık sona ererek ‘vuslat’a erişilmiştir.”⁷⁷ Özdenören, İbn Arabî’ye müracaat ederek sevgi ve vuslat ile ilgili şunları aktarmaktadır.

“O, bir şiirinde şöyle söylüyordu:

‘Sevginin gayesi kavuşturmaktır insanda,

Bir teni bir tenle...’

Burada insanın değil, fakat sevginin gayesinden bahsedildiğine dikkat edilmiştir sanıyorum. Ama sevginin de ancak ona istidatlı olan bir kalpte konuşlandığını biliyoruz. Böylece, bu kalbin ontik olarak muradına (vuslata) eriştiği anda sükûn bulacağını ileri sürmemiz imkân dahilinde giriyor.”⁷⁸

Hışırtı kitabında yer alan *Pörsüme* isimli hikâye tasavvufî eğilimleri bağlamında dikkat çekicidir. Hikâyede, eşi vurularak ölen ve şehirde yaşamak zorunda kalan bir kadın anlatılır. Bu kadının üzerinde toplumsal bir baskı vardır. Nitekim dul olmanın yanı sıra kendisine “Sen daha nice gençlere taş çıkartırsın” dendiğinde, pörsüdüğünü, içinin geçtiğini düşünür. Hayatını yaşamasını telkin ettikleri kadın, “benim bir hayatım mı var sanıyorsunuz siz” şeklinde karşılık verir.

⁷⁶ Rasim Özdenören, *Acemi Yolcu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.137.

⁷⁷ Didem Deliklitaş, “Rasim Özdenören’de İnsan”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul, 2008, s. 124.

⁷⁸ Rasim Özdenören, *Aşkın Diyalektiği*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2014, s. 236.

Buna karşılık “öyle söyleme, günaha giriyorsun” şeklinde cevap verilir. Bu diyalog başkişinin içine kapanmasını sağlar ve günaha girdiğini duygusuna kapılır. Böylelikle arayışı başlar ve içsel yolculuğa çıkmak isteğinde “ziyaret etmesini salık verdikleri” bir mürşide gider. Görüşmeden sonra kendini arayışı günah, pişmanlık ve tövbe üzerine gider. Birden Leyla ismini yanı adını haykırır. Kendi uyanışını, teslimiyete ulaştırmak için adını sayıkla ve tenini cimcikler. Arayışı sonucunda ziyaret ettiği kapıdan, dönüşümün başlangıcı olan adımı atmış olur. Nitekim bu yol üzerinde duran kişi “kendini bilme’nin sırrını açabilecek anahtarların da eline verilmiş olduğunu hissetmeye”⁷⁹ başlar. Kendini bilen rabbini bilmiş ve bu dönüşümüyle rabbini bilen kendini bilmeye başlamış olur.

Yazarın *İmkânsız Öyküler* isimli kitabında yer alan *Sabah Molası* hikâyesinde, camiye namaz kılmak için yönelen bir kişinin duygu durumları konu edilmektedir. Bu kişi, “Allah’ı ululayan ve birleyen” bir kimsedir. Allah’ı çeşitli isimlerle anmak, zikir kelimesiyle ifade edilir. Kişi de hikâyede attığı her adımda bu sözcükleri yinelemeyi düşünür. Burada, “ululama ve birleme sözcüklerini asal dilinde çığırıyordu.”⁸⁰ şeklinde ifade edilen zikir, müslüman bir bireyin hayatındaki önemini yansıtmaktadır. Çünkü Özdenören’e göre ibadetin bir adı da “zikir”dir. Bu görüşü ise şöyledir: “Ne var ki zikir, şeriatça öngörülen ibadetlerden ibaret değildir. Şeriatça öngörülen namaz, oruç vb. zikrin bir kısmını teşkil eder. Zikir, öngörülmüş olan bu ibadetlerden başka yollarla da yerine getirilebilir.”⁸¹

Hikâyenin başkahramanı namaza giderken, namaz esnasında cemaatin aynı ululama ve birleme tümcesini çığırarak aynı hedefe yönelmesi neticesinde mekanın bir merkeze dönüştüğünü düşünür. Bununla beraber, şehrin birçok yerinde merkezler kurulmuş olacaktır. Burada beklenen an geldiğinde ise namaz ile müslümanlar toplanacak ve Allah’ın birliği zikredilecektir. Böylelikle “bir dünyadan yeni bir dünyaya geçiş denemesi” yaşanmış olacaktır. Yazar burada tasavvuftaki insan-ı kâmile vurgu yapmaktadır. Bu insan, kendi yetersizliğinin bilincine varan bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yetersizliğinin bilincinde olması başkişiyi arayışa

⁷⁹ Özdenören, *Eşikte Duran İnsan*, s. 52.

⁸⁰ Rasim Özdenören, *İmkânsız Öyküler*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2015, s. 71.

⁸¹ Özdenören, *Eşikte Duran İnsan*, s. 52.

itmiştir. Anlatıcı bunu “ermiş değildi belki, ama ermiş olanların himmetini üzerinde hissedirdi.”⁸² sözleriyle ifade eder.

Yazar, başkişinin ruh halinin yansımalarını şu şekilde yansıtır: “Yaşanan yalnızlık, bu dünyadaki son kısmet olan o bir kâse süt, bir devenin üstünde, çölün derinliklerine doğru alınan yol ve onun varacağı menzil, o sabah, her insan teki tarafından bir kez daha ve bir başına, bireysel olarak ve yenisinin yaşanacağı bir kez daha umularak yaşanacaktı.”⁸³ Dünyanın geçiciliğinin yanında son kısmet olan bir kâse süt; arınmayı, bir deve üzerinde çölün derinliklerine ilerleyen yol; arayışı, yolun sonunda varılacak menzil ise tasavvufu simgelemektedir.

İmkânsız Öyküler kitabında yer alan arayış temalı bir başka hikâye *Yitiriş*'tir. İslam tasavvufunda aramak esas kabul edilmez, önemli olan ulaşılabilecek yere kadar insanın geçirdiği merhalelerdir. Hikâyenin başkişisi, hayatındaki kat ettiği mesafelerin bir anlamı olduğunu düşünen bir kimsedir. Bunun yanında bir dervişin kendisine verdiği şu öğüdü hatırlayarak şöyle söyler: “Yoksa derviş mi haklı: eğer bir şey sürekli yineleniyorsa o şey abese dönüşür.” Fakat arayışı sonuçsuz kalsa da “faydasız ve anlamsız bir iz üzerinde”⁸⁴ olduğunu düşünmez. Çünkü onun için anlamlı olan arayışın kendisidir. Nitekim hikâyenin sonunda arayışı boşa çıksa da, bu sonucunda ulaşacağı yitiği bulma sürecinin evresi olarak görür. Bu düşüncesi şu şekilde aktarılmıştır:

“Yitiğinin ardından koşarken umutsuzluk yaşamadı. Arama çabasını sürdürdü. Bu boşa çıkmış teşebbüsü arayışın ve sonunda tecelli edecek başarının, dolayısıyla sürecin bir evresi olarak gördü. Elden kaçırma veya yitirme, hayır, kapatılmış olmakla eşanlımlı değildi.”⁸⁵

Sonuç olarak arayışını sürdürerek yitik olan şeyi bulma umudunu içinde hep barındırır. Bu arayışı emekleyerek de olsa sürdürmelidir. Çünkü ona göre “Biliyordu ki, yitik oradaydı, bulunmayı bekliyordu.”⁸⁶

⁸² Özdenören, *İmkânsız Öyküler*, s. 72.

⁸³ Özdenören, *a.y.*, s. 72.

⁸⁴ Özdenören, *a.g.e.*, s. 137.

⁸⁵ Özdenören, *a.g.e.*, s. 138.

⁸⁶ Özdenören, *a.y.*, s. 138.

Özdenören'in kurmaca son eseri olan *Uyumsuzlar* kitabındaki *Deniz Feneri* hikâyesinde, adından başlayarak dua üzerinden, deniz feneri alegorisi yapılmaktadır. Bir gemide nereye gittiğini bilmeyen, “yüreğinin derinliğindeki tortuyu pençesiyle tutup” sökmek isteyen bir kadını anlatır. Dünya bir “deniz” olarak tasvir edilirken, “denizin karanlık sonsuzluğu” kendini arayan insanın çıkmazlarla doluluğunu temsil etmektedir. Hikâyenin ana teması hakikatin aranmasıdır. Denizde kendi hakikatini arayan bu kadın, dua yapmasını beceremeyen, kelimesiz yakarışlarla hayatını sürdürmüştür. Hayatındaki hiç kimse ona, “bu denizin karanlık sonsuzluğunda ne yapıyorsun”⁸⁷ diye sormamıştır.

“Deniz feneri böyle aranmaz kızım. O, karşına aramadan çıkar. Onu gördüğünde dümenini o istikamete çevirdiğini nasıl mı anlayacaksın? Fenerin dümdüz sana doğru ilerlediğini gözlemeye çalış. Doğru yolda olduğun belli olur.”⁸⁸ “Deniz feneri” ise bir yere yahut bir kişiye intisap etmeyi simgelerken; deniz fenerinin aranmadan bulunması, “Hakikat aramakla bulunmaz ancak bulanlar hep arayanlardır.” sözüne de gönderme yapılmaktadır. Buradan hareketle hikâye kişinin deniz fenerini yönünü bulmada kullanması ve doğru yolda ilerleyebilmesi için devamlı surette ışığı takip etmesi dolayısıyla bunu yaparak doğru yoldan sapmaması tavsiye edilir. Burada deniz fenerinin reel hayatta gemilere yol göstericiliği mecaz olarak kullanılmıştır. Deniz fenerinden hikâye bağlamında kasıt, peygamber yahut mürşittir. Doğru yolda olduğunu yalnızca ona doğru dönerek, tabi olarak bulabilir. Çünkü karanlıktan yalnızca bu şekilde kurtulabilecektir. Böyle bir öğüdü başkalarından duymayan kadın, bütün bu şeyleri ikinci beni tarafından duymaktadır. İkinci ben ona nasıl bunu başarabileceğini de anlatır:

“Ona, küpeşteye dayan ve vapurun arkada bıraktığı köpüklü izi izle. Her şey o köpüklerin arasında duruyor. Kendini köpüklerin üstüne bırakırsan kurtuluşun orada olduğunu, görmeyi istediğin yol göstericinin, o deniz fenerinin o köpüklerin arasına gizlemiş olduğunu göreceksin. Böylece küpeşteye tutunmuş olarak gözleri gece denizinin gecesine dalmış gidiyordu.”⁸⁹

⁸⁷ Rasim Özdenören, *Uyumsuzlar*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2015, s. 14.

⁸⁸ Özdenören, *a.y.* s. 14.

⁸⁹ Özdenören, *a.y.* s. 14.

Nitekim deniz yani derya tasavvufta ilahi hakikati simgelerken, dalgalar ise maddi âlemi simgelemektedir. Yaratıcı ile insan arasında engel kabul edilen dalgaların köpükleri mutlak hakikate ulaşmada birer engeldir. Hakikate ulaştıran vasıta ise gemidir. Hikâyenin sonunda küpeşteye dayanarak yol alan kadının aklında iki soru yer almaktadır. “Ölesiye merak ediyordu; gerçekten deniz fenerini o köpüklerin içinde seçebilecek miydi? Onu seçebilmek için köpüklerin arasına karışmak mı gerekiyordu?”⁹⁰

Hakikati bulma yolunda ilerleyen bir derviş olarak deniz fenerini seçebilmek için köpüklerin arasına karışmak ve doğru yolun ta kendisini bulmak artık asıl mesele haline gelmiştir.

1.2. PİŞMANLIK

Pişmanlık, çok boyutlu bir hadisedir. Rasim Özdenören’in hikâyelerine baktığımızda da pişmanlık, çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Tasavvuf özelinde ise, çağdaş seküler hikâyecilerin aksine, bireyin gerçekliğine bakışı ve bireyin kurtuluşu ile pişmanlığın kapısını ararlar. Karakterlerin, tasavvufa girmeden önce yaşadıkları buhranlar, pişmanlığa dönüşür. Kahramanlar, içinden çıkamadıkları modern hayat karşısında kaçınılmaz olarak arayışa itilir, bu arayışın sonunda ise vardıkları ilk kapı pişmanlıktır. Dolayısıyla pişmanlık Özdenören’in hikâyelerinde bir tür eşik görevindedir. Kahramanlar buldukları konumda pişman olarak yeni bir daireye geçiş yaparlar bu da genellikle tasavvuf dairesidir.

Denize Açılan Kapı eserinde yer alan *Bir Adam* hikâyesinin kahramanı, tasavvufî kavramlar etrafında kendi kişisel hayatı ile hesaplaşan bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişi önceden bilerek isteyerek işlediği hata ve günahlarından, derviş görünümünde bir adamın peşinden giderek, farkında olamadan kendini içsel arayış içinde bulduğu, sorgulamalarının yanında anlam veremediği bir çekimle, içine düştüğü bu tuhaf durumdan dolayı, yaptıklarından pişman olması söz konusudur. Artık peşinden gittiği adamın kim olduğu önemli değildir, önemli olan kara yüzünü adama nasıl göstereceğidir. İşlediği günahlar sayıp dökmekle bitmeyecek kadar

⁹⁰ Özdenören, a.g.e., s.15.

çoktur ve bu hatalardan bir gün utanacağı aklına bile gelmemiştir. Hatta o ana dek anılarının eğlenceli olduğu, kimi zaman özlem dolu, bir daha geri gelmeyecek, güzel tecrübeler olduğunu düşünmüştür. Fakat o adamın peşinden gitmesi sonucunda vardığı noktada yaptıklarının; “hiçbir güzellikleri kalmamış”⁹¹ ve “kendinden utandıracak denli çirkinleşmiş”⁹² olarak karşısında durmaktadır. Aklına getirmek istemese de, yaşanılmış kötü tecrübeler nedeniyle “acımasız, zalim baskısına uğramış”⁹³ gibi hissetmektedir. Kendi geçmişindeki hatalarının pişmanlığından sonra, adamı takip edip bu pişmanlığa düşmenin pişmanlığı başlar. Çünkü yaptığı sorgulama sonucu ağır bir yükün altına girmiştir. Kişi, “aslında buraya gelmekle de saçmalamıştım, evde işim vardı, bulgur kaynatılacaktı, şimdi belki ateşi yakmışlardır, belki su kaynamaya bile başlamıştır, ben olmasam kadınlar bu işin üstesinden gelemezler, o koca kazan dolusu bulguru kim karıştıracak, kim dama çekecek, tuhaf bir çocukluk yapmıştım işte.. ama artık daha fazla gecikmemeliyim, kendimi kimseye güldürmemeliyim.”⁹⁴ sözleriyle türlü bahaneler üreterek, içine düştüğü içsel itkiden kurtulmak istemektedir. Yerinden kalkıp, uzaklaşmak istemişse de yaptığı bu sorgulama sonucu kendinde ayağa kalkmaya hatta ayağa kalkmaya çabalayacak bile bir hal kalmamıştır.

Karşılaşma hikâyesindeki başkişinin içsel sorgulamaları, hikâyenin genel yapısını oluşturmaktadır. Bu içsel sorgular, kişinin yaşamış olduğu kötü tecrübeleri, hata ve günahları ile daha da derinleşir. Kişinin günahkâr yapısının olduğunu düşünmesi şu şekildedir:

“Bütün bu yapma görüntülerin altında gizliden gizliye işleyen, çalışan bir şey vardı ama: loş kokulu, kirli, yer yer çirkef birikintileriyle ıslanmış, kurumuş sarhoş kusmuklarıyla sıvanmış sokaklarda dolaşırken de duyumsardı bu alttan alta gelişen ve günün birinde kendini apansız yakalayacak olan ‘şeyi’: günün birinde pişmanlık duyması ve tövbe edebilmesi için şimdi kullanması gereken fırsatlardı bunlar, ama böyle olduğunu daha sonra düşünecekti.”

⁹¹ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s. 56.

⁹² Özdenören,**a.e.**, s. 56.

⁹³ Özdenören,**a.e.**, s. 56.

⁹⁴ Özdenören,**a.e.**, s. 57.

Hikâyenin devamında, alttan alta gelişen ve günün birinde kendini apansız yakalayacak şey; gizemli bir bekleyiş olarak nitelendirilir. Gizemli bekleyiş, bir bakıma kişinin pişman olup, tövbe edeceği ana kadar geçirdiği süreçtir. Bu bekleyişten sonraki süreçte ise kişi, yaşamış olduğu günahları bir fırsata dönüştürerek, onlardan pişman olur ve yakınlaşmasına sebep olacağını düşünür. Fakat bunları daha sonra düşündüğü belirtilmektedir.

Denize Açılan Kapı kitabının tasavvufi bağlamdaki üçüncü hikâyesi, *O zaman* hikâyesidir. Bu hikâye, yaşlı bir adamın, çocukluğunda yaşamış olduğu kötü bir olaya müdahale edemeyişinin pişmanlığını konu edinir. Hikâyedeki başkarakter, “o zaman” diyerek açıkça belli olmayan zamanın, “Maraş’ın Fransız ve onlarla işbirliği yapan yerli Ermeniler tarafından işgal edilmek istendiği zamana ait olduğu”⁹⁵ anlaşılmaktadır. Bu hadise, düşmanın pusuda beklediği bir kış gecesinde, bir annenin kucağında çocuğuyla vurulmasıdır. Annenin çocuğu ölmemiştir. Hikâyenin başkarakteri, babası, amcası dedesi evin içinde kadının vurulma ve çocuğuyla ayrı yerlere düşme anına şahit olurlar. Evdekilerden çocuğu almak isteyenler olmuşsa da ateş açılarak buna mani olunur. Çocuk, kış günü karlar içinde sabaha kadar ağlar.

Yıllar sonra başından geçen hadiseyi anlatan kişinin, “şimdiki halim olsa, rabita nedir bilebilmiş olsam” sözleri, tarikatla irtibatlı biri olduğunu gösterir. “Kor muydum o bebek ölsün” diyerek de o gün yapamadığı eylemin yani kurtaramadığı çocuğun ölmesinin pişmanlığını yaşamaktadır. Artık yaşlanmış olan adam, geçmişle bugününü karşılaştırarak “Efendimin himmetiyle atmaca gibi kapardım ki, kefenin ruhu bile duymazdı, duysa bile kurşunu bu döşüme işlemezdi.”⁹⁶ diyor. Burada anlatıcı, yaşanan bu olay özelinde o zaman insanların savunma ruhuna sahip olmadığına vurgu yapıyor. Bunun yanında bir taraftan yaşanan pişmanlık verilirken, bir yandan da tasavvufa giren müridin olayları yeniden değerlendirilişi konu edinir.

Özdenören’in, *Denize Açılan Kapı* eserindeki *İt* hikâyesi, tasavvuftaki nefis ve irade eğitimi üzerine kurulan bir metindir. Hikâyede anlatılan it, insanın; istek, arzu, şehvet vb. duygularının simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. *İt* hikâyesinde sembolik ve alegorik bir dil kullanılmıştır.

⁹⁵ Narlı, a.g.e., s. 151.

⁹⁶ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s. 72.

İt hikâyesinin öznesi, adından anlaşılacağı üzere bir köpektir. İlk sayfada it; “Kimi zaman kapkara tüyleri pırıl pırıl olmuş parlıyor, bakıyorum irileşmiş, kocaman olmuş, ne denli kırbaçlarsan kırbaçla bana mısın demiyor, dişlerini gösteriyor, kara pırıl pırıl tüyleri arasında saldırmaya hazır eksiksiz duru bir beyazlıkla parlayan korkunç dişlerini.. hırlıyor, üzerime sıçramak, atılmak istiyor.”⁹⁷ şeklinde sahibinin gözünden anlatılır. Buradaki it, kendi isteklerini direten, yapılmayan isteklerini görünce saldırganlaşan bir köpektir. Bu itin saldırganlığına karşı, sahibi sessizliğini koruyarak, elinden geldiğince önüne bir kemik atma düşüncesi, “ona verilecek kemiğim yok benim, olmaması gerek” şeklinde sonuçlanır. Bu sırada başkişi sahibi olduğu iti, “efendisinin ayaklarının dibine fırlatmak”⁹⁸ ister. Fakat vurulan bu kırbaçlar ite tabiri caizse bana mısın demediği, hatta bununla eğlendiği anlatılır. Tasavvuftaki nefis terbiyesinin açıkça görüldüğü metinde it, nefis-i emmâreyi temsil etmektedir. Nitekim nefis-i emmâre, tasavvufta insan nefsinin en aşağı mertebesi kabul edilir ve “sahibine muhalefet etmeyi ve kötülük yapmayı emrettiği için bu adı almıştır.”⁹⁹ *İt* hikâyesi, nefis-i emmârenin kemikleşmiş halidir. Narlı’ya göre “birinci sayfadan sonra ise it, kendi başına bir özne olarak görünmeye başlar.”¹⁰⁰ Kudurgan bir hırsıyla koşan it, kırbaçlandıkça ne yapıp edip kırbaçtan uzaklaşmayı becerir. Kendini yiyerek tükettiğinin bilincinde olan it, sabırsızca diretir ve bu isteğinden caymaz. Sahibi sonunda tiksiner de olsa boyun eğerek, istediğini vermek zorunda kalır.

Hikâyedeki itin, çatı katında “ufacık bir penceresi” vardır ve oradan bir kadını gözetler. Bütün bu doyumsuz hallerinin en zirvesi bu kadının bedeninde duyduğu şehvettir. Kadının işten gelmesini, soyunmasını ve yatağa uzanmasını bekler. Bu kadınla beraber olmanın açlığı her yanını sarar, ter ve şehvet kokusuyla hırçınlaşarak yatağa uzanır. Bu anlatılar itin bitmek tükenmek bilmeyen hırsının göstergesidir. Fakat her şeye rağmen tasavvufî anlamda, hırsına bürünmüş bu it ile sahibi imtihan edilmekte ve onunla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. İtin, “şeytan olmadığını, ta kendisi olduğunu bu doyumsuz ve direnen kesiksiz isteğinden anlarsın”

⁹⁷ Özdenören, a.e., s. 71.

⁹⁸ Özdenören, a.e., s. 71.

⁹⁹ Kadir Özköse, *Tasavvuf El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2012, s.345.

¹⁰⁰ Narlı, a.g.e. s. 152.

ifadelerinde ise bizzat nefsin kastedildiği anlaşılmaktadır. Nitekim İslam dininde şeytan büyük düşmanken, nefs insanın kendinde bulunan ve baş edilmesi gereken, tehlikeli ve ilk düşmandır. İnsan nefsinin en belirgin özelliği günaha meyilli oluşu ve zaaflarıdır. Başkişi, kadını gözetleyerek ite, yani nefsine uyar ve günaha girmeyi kabullenir.

Hikâyenin geçtiği mekan, pimpirikli olan Ermeni bir karı kocanın yaşadığı evdir. Başkişi, bu kişilerin, oda olarak kullandığı kapının hemen yanından geçerek kendi odasına çıkmak zorundadır. Bu mekan, günah tasvirleriyle, rahatsız edici bir atmosfer oluşturur:

“Herhangi bir eşya, bir sandalye, bir saksı, bir sebze artığı gibi bakıyorlardı birbirlerine, evin öteki odaları bütünüyle boştu ve karanlıktı, merdivenlere birkaç kez ampul takmışsa da, ertesi gün bu ampullerin çıkartıldığını görmüştü, kadın evinde ışık yakılmasını istemiyordu, sormadan anlamıştı bunu, odasına varmak için çıkmak zorunda bulunduğu merdivenler karanlıktı, merdiven başları, daha bir kez olsun açık bakmaya cesaret gösteremediği odalar tıkış tıkış tahta eşyalarla doluydu, karanlıkta bu eşyalar sanduka gibi görünürdü, hem de içlerinde canlı ölülerin ateşli bakışlarla yattığı sandukalar.”¹⁰¹ Tasvirde de anlaşılacağı üzere; düzensizlik, karanlık, meni kokusu vb. şeyler, nefsin hoşuna giden ve günahın bol olduğu bir mekan izlenimi vermektedir.

Karşı binadaki kadının her hareketini ezbere bilen kişi, kadının neyi ne zaman yapacağını önceden kestirebilmektedir. Kadının her hareketinden ayrı bir haz aldığı gibi aynı zamanda bundan utanmaktadır. Bu da nefsin ne kadar kabarsa da dizginlenebildiğinin göstergesidir. Aynı zamanda rezil olma duygusu da şu şekilde aktarılır;

“Bir gün yakalanıp rezil olacağından korkardı, oysa kadının henüz kendisini ayırmadığını sanıyordu, çünkü onunla hiçbir biçimde karşılaşmamıştı daha, ne kapı önlerinde, ne sokaklarda, ne başka bir yerde..”¹⁰²

Günah işlediği gecelerin sonundaki pişmanlığı ise şöyledir;

¹⁰¹ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s. 76.

¹⁰² Özdenören, **a.e.**, s. 78.

“Öyle gecelerin sonunda iyice daralmış olan odasında, duvarların çarpıklıkları arasında, aşağı katlardan farelerin peri pıtırtilarına benzeyen seslerini işitirken ve nasılsa bir yerlerden yükselen bir sesler bu çarpık, dağınık odanın ziftleşmiş karanlıklarına bulaşırken, kendisini hiç görmeyen fakat kendinin hep gördüğü o kadın tarafından bir gün görülebileceği olasılığından doğacak kepezeliği, rezil olmuşluğu düşünerek içine bulantılar, tiksinciler, kaçmak duyguları gelirdi.”¹⁰³

Bu pasajdan sonra artık, nefsin muhasebesi başlamış olur. Kadın tarafından görülüp tanınma korkusu, kişinin bulunduğu yerden kaçma duygularının belirmesine sebep olur. Kaçma duygusu belirmediği gibi kaçmanın da bir çözüm olmayacağı hikâyedeki başkişinin de söylediği gibi “asıl yiğitlik”in “bu konuma meydan okuma”¹⁰⁴ şeklinde olacağı vurgusu karşımıza çıkmaktadır. Hikâyenin son kısmında artık işlemiş olduğu günahtan pişman olan kişi, iti kusmak ister. Böyle zamanlarda, “İti kustuğunu, kendinden kopup ayrıldığını düşleyebiliyordu, ne ki o nadir anlarında bile kusmuşunu yeniden yalayıp yutması gerektiğini bilirdi, çünkü kendisinin nedenli azgın olursa olsun itle birlikteyken sevildiğini biliyordu, çünkü beceri itten kopmakta değil fakat onun tasmaını sürekli elinde bulundurabilmektedir demişlerdi.”¹⁰⁵ Dini inanışa göre insanın nefsini tamamen öldürülmesi değil, onun isteklerine rağmen, insan-ı kâmil olma yolunda yaşaması makbuldür. Çünkü tasavvufta günahlara düşme Allah’a yaklaşımda bir çeşit vesiledir. Kişi günaha girer ve samimi olarak dua eder. Nitekim hikâyede yer alan “iti kuma” imgesi, tasavvufta bulunan meşhur bir hadiseye telmihtir. “Anlatılanlara ve yazılanlara göre Beyazıt-ı Bestamî hazretleri kırk yıl sevdiği yemeklerden uzak kalır. Kırk yıl sonunda oturduğu bir sofrada önüne bu yemekler konur. Yemekleri gören Beyazıt-ı Bestamî hazretleri nefse hitaben: ‘Al, buyur ye’ der. O an nefis garip bir hayvan suretinde Beyazıt-ı Bestamî hazretinin ağzından kusularak çıkar. Nefis çıkınca bütün dünya arzularının kendisinden uzaklaştığını gören Beyazıt-ı Bestamî hazretleri onu öldürmek ister. Ancak hemen gaipten gelen bir ses buna engel olur, nefesine rağmen yaşmasını salık verir. Bu hikâyede de anlatılan menkıbeye gönderme yapılmaktadır. Önemli olan nefsi yok etmek değil, nefsi ıslah ederek onu kontrol altında tutmaktır. Hikâyenin

¹⁰³Özdenören, a.e., s. 78-79.

¹⁰⁴ Özdenören, a.y.,

¹⁰⁵Özdenören, a.y.,

sonunda ise kişi “ne zamana kadar süreceğ bu diye düşünür” ve işlediğı günah ve haram duygusuyla kalkar yıkanır. Sonra “toprakta bir çukur kazar”¹⁰⁶ ve iti oraya gömer. Bu tasavvufta yer alan tipik bir ölüm rabitasıdır. Kişi itini yani nefsini ölmüş kabul eder ve defin aşamalarını hayal ederek nefsini terbiye etmeye çalışır. Bu durum, şu şekilde aktarılmıştır:

“Sonra toprakta bir çukur kazardı, nemli, yumuşak toprak, çukurun kenarına yığılmıştır, her şey hazırdır, tabutunu kendi sırtında bir başına, kimseye görünmeden taşımaktadır, her türlü tören bitirilmiştir, iti kazdığı çukura özenle bırakır, üzerini kenara yığılmış toprakla örter.. artık çevredeki binlerce mezardan biridir o da, gün ışığıyla taze toprak kuruyacak, sonra karlar, yağmurlar yağacak, toprak düzleşecek, insanlar onun altında yatan olduğunu bile ayımsamadan çiğneyip geçecek, fosforlaşmış ve bir zaman sonra süngerleşecek kemikler orada, hep orada kalacak.. öylece bırakır giderdi.”¹⁰⁷ Sonunda bu mücadeleden bitap düşen başkişi, hiçbir şey düşünmez ve nasıl uyduğunu bile bilmez.

Denize Açılan Kapı kitabının son hikâyesi *Çekirgeler* hikâyesidir. Bu, “tasavvufî varlık algılayışı içinde ve tasavvuf eğitimi simgeleri etrafında kurulan”¹⁰⁸ bir hikâyedir. Bir tarikata yeni giren ve tasavvufî kavramlarla ilk defa böylesi bir yakınlıkla karşılaşan bireyin bocalama serüveni anlatılır. Hikâye, ölüm rabitası denilen ritüelin, somut bir şekilde yansıtılmasıyla başlar. Dergâhtan arkadaşı olduğu düşünülen bir mürit, kendi mezar yerini kanıksamadan gösterir. Şaşırır, bocalar ve işin içinden çıkamaz. Mezarlıkta, bir çekirge “içine su kaçmış teneke düdüklüden çıkan bir sesle düzenli denebilecek aralıklarla ötüp”¹⁰⁹ durur. Kişinin zihninde çekirge, mezarlıkla bütünleşmiştir. Mezarlıktan çıkıp, yürümek istediğinde öğretilen bazı öğretiler aklına gelir. Gözlerini yumup zikre dalmak ister fakat daha sonra çekirgelerin kuru otlar arasındaki ötüşlerini işiterek, çekirgeler ötüyor diye düşünür. “Bu anlamsız şeyi düşündüğünü anımsayınca, bilinçsizce ‘Allah kahretsin çekirgeleri’ diye”¹¹⁰ söylenir. İşte o anda bir yanlışlık yaptığını anlar ve günah işlediğı duygusuyla pişman olur. Bu acemi mürit, gecenin ilerleyen saatlerinde,

¹⁰⁶ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s. 79.

¹⁰⁷ Özdenören, *a.y.* s. 79.

¹⁰⁸ Narlı, *a.g.e.*, s. 154.

¹⁰⁹ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s. 92-93.

¹¹⁰ Özdenören, *a.e.*, s. 95.

yanından geçtiği bir duvarın üzerinde ilk bakışta görmediği, daha sonra fark ettiği adama, sarhoş olduğunu düşünerek yardım etmez. Fakat bu olay aklına geldiğinde “belki de sarhoş değildi, sarhoşa bile ne çıkardı?”¹¹¹ diye üzüler, pişmanlık duyar. Çünkü bu bir sınamadır ve kişi bu sarhoşa yardım ederek kazanacağı fırsatları yani ecirleri böylelikle kaçırmış olur.

Özdenören’in tasavvufu bağlantılı bir başka hikâyesi *Kuyu* adlı eseridir. Hikâyenin baş karakteri tasavvufi yokluğa çıkan ve her şeyden önce bir insan olan Yusuf, bir tekkeye intisap etmek için gittiği kasabadaki otelede çocuklu bir kadınla girdiği münasebetten dolayı günaha girer. Bu durum kuyu ile sembolize edilerek, günah mekanı şu şekilde tasvir edilir:

“Ne diyeceğini bilemiyordu, akıp gidiyordu: böyle olurdu ona: kirli, basma perdeleri sürekli örtülü duran daracık odalarda/...üç aylık gebelikleriyle yuvarlacık olmuş karınlarına bakarken/ ve yapay gevezeliklerini dinlerken onların/ samanyolunun uzay boşluklarının ve maviliklerin akıntısına kapılıp giderdi/...karartılmış ışıklar/ kimseye ait olmayan yataklar/ dar sokaklar/ parke taşları/ eski basma perdeler/ kaba şen kahkahalar gürültüler”¹¹²

Çocuğunun sepetini yataktan alıp sandalyenin üstüne bırakan kadın, elindeki bir tülbentle sepetin üstünü örter. Yusuf: “Niçin örtüyorsun çocuğu, hava sıcak değil mi?” diye sorar. Kadın “Ondan utanıyorum”¹¹³ der. Burada doğrudan Yusuf kıssasına atıf vardır. Nitekim Hz. Yusuf’tan murat almak isteyen Züleyha önce putunun üstünü örter. Hz Yusuf bunun sebebini sorduğunda ise ondan utandığını dile getirir. Bunun üzerine Hz Yusuf “Sen bir taş parçasından utanıyorsun da ben her şeyi gören rabbimden utanmaz mıyım?”¹¹⁴ diye cevap verir. Hikâyenin devamında Yusuf, bu hadiseyi kadına anlatır fakat kadın düşük bir kadın olması dolayısıyla binlerce yıllık bu olaydan habersizdir. Yusuf’u dinlemez bile.

Kur’an-ı Kerim’de geçen “Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti.”¹¹⁵ ayetinden hareketle, Hz.

¹¹¹Özdenören, a.e., s. 76.

¹¹²Özdenören, **Kuyu**, s.25.

¹¹³ Özdenören, a.e., s.26.

¹¹⁴ Özdenören, a.e., s.27.

¹¹⁵ Yusuf Suresi, 12/24.

Yusuf'un Rabbinin işareti ile günden kurtulmasının aksine *Kuyu* kitabındaki Yusuf, günah kuyusuna düşer. Bu da Yusuf'un ikinci kuyusu olan "Günah Kuyusu"nu işaret etmektedir. Onun bu ruh hali eserde şu şekilde yansıtılır:

"Bu duyguyu biliyordu: her zaman böyle olur ve iki pişmanlık, iki tövbe arasında kalırdı: hangi pişmanlık daha kötüydü bilemezdi, seçme gücü yok olurdu ve pişman olmaktan alıkoyamazdı kendini: bu işe girmese de pişman olacaktı. Biliyordu. Emindi."¹¹⁶ Belki de ömrü boyunca pişman olacağı günden arınmaya çalışan Yusuf, hayatının yönünü aramaktadır. Fakat ömrü boyunca hissettiği edilgenlik duygusu onun kanınıdır.

Ansızın Yola Çıkmak kitabının ilk hikayesi olan *Bir Kapının Önünde*, geleneksel bir aile yapısında büyüyüp, çağının çıkmazları arasında sıkışıp kalan bir gencin, tasavvufu tanışması ve yaşamına her şeye rağmen bu bakışla yön vermesini konu alır. Tasavvufa yeni giren gencin rabıta yaptığı sırada gözünün önüne şeyhi yerine bir kadının gelmesi, büyük bir pişmanlık yaşamasına sebep olur. "Ah, Tanrım, ben ne yapıyorum? Aklım nerelere gidiyor?"¹¹⁷ diyerek pişmanlığını dile getiren genç, içine düştüğü çalkantılar sebebiyle annesini tersler ve bütün gün bunun utancıyla gezinir. Bu pişmanlığı onun: "Ben katı yürekliyim. Ah, zalim nefsim. Anam onun emaneti değil miydi? Evimin kedisi, köpeği bile onun emaneti değil miydi?"¹¹⁸ diye düşünmesine sebep olur.

İmkânsız Öyküler kitabındaki *Pörsüme* isimli hikâye toplumun eşi ölen bir kadına bakışını gözler önüne sermektedir. "Modernleşme ile birlikte evliliğin vazgeçilmez duygusal bir tatmin kaynağı olduğu düşüncesinin yerle bir edildiği anlayışı öyküyü yönlendirir."¹¹⁹ Bu toplumsal baskı ile yaşamak zorunda kalan alımlı bu kadının, zamanla yalnızlığı derinleşerek, çelişkilerin düşer. Günaha işleme ve işlememe arasında gidip gelen kadın çıkmaza girmektedir. Kendisine ziyaret etmesini salık verdikleri zata gittiğinde bu zat, "Bak, kendine çekidüzen ver ve toparlan. Yoksa öyle bir durum çıkabilir ki karşına, orada pişmanlık ve dövünme fayda vermez, orada pişmanlık günaha dönüşür ve tövbe de isyana dönüşür, sense

¹¹⁶ Özdenören, a.g.e., s.32.

¹¹⁷ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s. 15.

¹¹⁸ Özdenören, a.e., s. 18.

¹¹⁹ Bulut, a.g.e., s. 571.

isyan etmek istemiyorsun, öyle görüyorum, öyle değil mi?”¹²⁰ dediğinde kadın öyle efendim diye karşılık verir. Karşılaştığı toplumsal baskı dolayısıyla, çok daha farklı durumlarla yüzyüze gelebilir, yanlış yola girebilir bu girdiği yoldan artık dönüş çetindir. Zira orada pişmanlık ve dövünme fayda vermez, hatta o pişmanlığı günaha dönüştür. Pişmanlık sonucu yapacağı tövbe ise günaha dönüşecektir. Bunun için mürşit kadını şimdiden uyarmaktadır. Fakat kadın mürşitin yanından çıktığı vakit aradığı avuntuyu bulmuş olma yahut bulduğunu düşünerek avunma arasında gidip gelir. Zatın söylediklerini durup durup düşünür: “İsyana dönüşen teslimiyet, günaha dönüşen tövbe.. bu nasıl bir şeydi acaba? Bu kendisi miydi? Bunu mu söylemek istemişti o adam?”¹²¹ Böylelikle yeni bir sorgunun içine düşer. Sonuç olarak kadın, içsel hesaplaşmaları neticesinde toplumun değer yargılarının ötesinde bir düşünce geliştirerek, aşkın halleriyle hayatını yeniden şekillendirir.

1.3.TÖVBE

Denize Açılan Kapı eserinde yer alan *Karşılaştırma* hikâyesinde, tövbe kavramı ilk defa irdelenmiştir. Hikâyedeki kişinin, yaşamış olduğu tecrübeler ile içsel sorgular neticesinde, bir tekkeye çağrılmasını ve geçmişinde işlediği günahlarından pişman olup, tövbe etmesini konu edinir. Altan alta gelişen ve bir gün apansız yakalanacak olan gizemli bekleyişi, “günün birinde pişman olması ve tövbe edebilmesi için kullanması gereken” bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bekleyişte tecrübe ettiği; içsel itkileri ve arayışı sonucunda, tekkeye çağrılır ve bunu yaşadıklarından tövbe edebilmesi için kullanması gereken fırsatlar olarak görür.

Özdenören’in *Kuyu* hikâyesinin başkişisi Yusuf, tasavvufi arayışta olan bir kişidir. Bulunduğu şehirden bir kasabaya bir tekkeye intisap etmek için giden Yusuf, kasabadaki otelde tanıştığı çocuğu olan bir kadınla yakınlaşarak, geliş amacını unutup günaha girer. Bu günah sonrasında pişman olan kişinin durumu şu şekilde aktarılır:

¹²⁰ Özdenören, *İmkânsız Öyküler*, s. 48.

¹²¹ Özdenören, *a.y.*, s.48

“Bu duyguyu biliyordu: her zaman böyle olur ve iki pişmanlık, iki tövbe arasında kalırdı: hangi pişmanlık daha kötüydü bilemezdi, seçme gücü yok olurdu ve pişman olmaktan alıkoyamazdı kendini: bu işe girmese de pişman olacaktı. Biliyordu. Emindi.”¹²² Her zaman işlediği hatalardan dolayı iki pişmanlık iki tövbe arasında kalan Yusuf’un, bu durumu arayışında bir yol daha almasına vesile olur.

¹²² Özdenören, **Kuyu**, s.32.

İKİNCİ BÖLÜM

2. RASİM ÖZDENÖREN’İN HİKÂYELERİNDE YAŞANAN HAL OLARAK TASAVVUF: DERGÂHIN KAPISINDA

2.1.DERGÂHA GİRMEYEN:

Denize Açılan Kapı kitabındaki *Bir Adam* hikâyesinde geçmekte olan adam, bireyin dünyasını derinden sarsarak, kendi hakikatini sorgulamaya başlamasına neden olan bir kişidir. Başkişi, derviş görümlü bu adamı gördüğü andan itibaren etkisinden çıkamaz ve peşinden sürüklenir. Böylelikle içsel bir süreç içerisine giren kişi, yaşadıklarını gözen geçirerek pişman olur. Yapmış olduğu hatalardan pişman olmanın ağırlığı, işlemiş olduğu günahların yükü, bireyi çıkmazlara sürüklemiştir. Bu da tekkeye yeni girecek olan talibin içine düşüp, yaşamış olduğu çalkantıları simgeler.

Derviş olduğunu düşündüğü adamla beraber bulunduğu mescitte, geçmiş tecrübelerin pişmanlığı ve çalkantılarını yaşayan kişi, kara yüzüyle adamın karşısına çıkmak istemez. Tam ayağa kalkıp mescidi terk edeceği sırada, derviş bileğinden kavradığı kişiye: “Dur”¹²³ diye seslenir ve bu sesleniş kişi tarafından “dünyanın en yumuşak, en kadife”¹²⁴ sesi şeklinde algılanır. Dur ihtarına uyup, bekleyen kişi: “Başımın üzerinde ışıktan bir bulutun heybetle çöreklenmiş çok nesnel bir biçimde ‘hissettim’, ağırlıksız varlığı her yanıma sarmış gibiydi”¹²⁵ diyerek aşkın bir hal tecrübe eder. Ardından “O adam ben değilim... görmeyi umarak arkamdan geldiğin adam ben değilim. Göçmüş olmasaydı seni ona gönderirdim. Ama akşam bize gel. Belki ona benzeyen bir başkasıyla karşılaşırın.”¹²⁶ diyen ve hikâyenin başından itibaren yazarın bize derviş olarak tanıttığı adam, dervişlerin en belirgin özelliklerinden biri olan keramet özelliğini göstermiş olur. Zemin metni olarak kabul ettiğimiz Yunus Emre’nin buğday hadisesi burada da kendisini göstermiştir. Nitekim

¹²³ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s. 57.

¹²⁴ Özdenören, *a.y.*, s.57.

¹²⁵ Özdenören, *a.y.*, s.57.

¹²⁶ Özdenören, *a.y.*, s.57.

nefes yerine buğday almayı seçen Yunus Emre pişman olup geri döner ve himmet almak istediğini söyler, Hacı Bayram Veli de Yunus Emre'ye: "O şimden sonra olmaz. Biz o kilidin anahtarını Taptuk Emre'ye verdik, varsın nasibini ondan alsın"¹²⁷ şeklinde cevap gönderir. Hacı Bayram Veli'nin Yunus Emre'yi Taptuk Emre'ye yönlendirmesinde gösterilen keramet, derviş görünümlü adamın aradığın kişi ben değilim diyerek kişiyi akşam bize yani tekkeye gel de belki aradığın kişiye benzer bir başkasıyla karşılaşmasını tavsiye ettiği gibidir.

Adamla karşılaşmadan önce, kendisinin sofu biri olmadığını söyleyen kişi, adamın da etkisiyle artık bambaşka biridir ve elini öpmek ister fakat buna izin verilmez. "Haydi şimdi git... evde seni beklemeye başlayacaklar."¹²⁸ sözlerini sorgusuz itaatle bir "buyruk"¹²⁹ olarak kabul eder. Öyle ki evin adresini vermemesini zihninden geçirirken adam, "onu merak etme... Bulursun."¹³⁰ sözleri kişideki teslimiyet hissini uyandırmıştır ve "öyle diyorsa öyledir"¹³¹ diye düşünmesine sebep olmuştur. Olayın etkisiyle dışarı çıkan birey artık Paris Caddesinde adamı ilk gören kişi değildir. Manevi bir olgunluk içinde, içsel sorgulamaları yapmış biridir. Fakat bütün bu manevi uyanışın yanında evine birkaç dakikada varan kişi, "bir şevkle işe"¹³² koyulur.

Bir Adam hikâyesindeki derviş görünümlü bir adamın dergâha çağırdığı başkışı ile dergâha çağırılıp, dergâhın içinden enstantaneler sunan *Karşılaşma* hikâyesindeki kişi, birbirine benzemektedir. *Bir Adam* hikâyesi bir bakıma *Karşılaşma* hikâyesinin devamı niteliğindedir. Ancak ilk hikâye çağırılma ile son bulurken, ikincisinde çağırılmadan öte, dergâha bağlanma söz konusudur.

Karşılaşma hikâyesinin olay örgüsü, bireyin varoluşsal çalkantıları sonucu yolunun bir tekkeye düşmesi ve bunun akabinde gelişen hadiselerdir. Bu çalkantılardan sonra psikolojik açıdan etkilenen kişi, sorgulamaya başlayarak bir tür arayışa girer, bu arayış da zamanla pişmanlığa ve tövbeye dönüşür. Tam bu sırada:

¹²⁷ Tatcı, **a.g.e.**, s.4.

¹²⁸ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s. 57.

¹²⁹ Özdenören, **a.y.**, s. 57.

¹³⁰ Özdenören, **a.y.**, s. 57.

¹³¹ Özdenören, **a.y.**, s. 57.

¹³² Özdenören, **a.y.**, s. 57.

“telefonun zili dalgın karanlığından ayırdı onu. Ahize elindeydi. Vericiye doğru uzanmış ağzı: Alo diye seslendi, bu akşam mı? elbet.. elbette gelirim. Gecikmem, olur” diyerek tekkeye çağrıldığı anlaşılan kişi, nereye gideceğini bilmeden fakat bilmediği bu yere karşı, “duyulur duyulmaz bir sevinç.. sevinç gibi bir şey”¹³³ hissederek tekkeye ulaşır.

Dergâha giren kişinin izlenimleri ise şöyledir:

“Hızla göz attı salona. Belki kırk, belki elli kişi vardı içerde. Sofradan yeni kalkmışlardı. Bir kısmı hâlâ sofrada, yemeğine devam ediyordu. Kalkmış olanlar yıkanmış ağızlarını, ellerini kuruyorlardı. Sessiz bir kıpırdanış, saygılı, nazik tavırlar, fısıltılar, başlarının üstüne konmuş olan kuşu ürkütmekten çekinircesine peri ayaklarıyla yürümeler.. ne ki herhangi bir ürküntü okunmuyordu yüzlerde, tersine alabildiğine derin bir dinginlik bu yüzlerin, davranışların özünde mevcuttu, doğal bir alışkanlık halinde beliriyordu. Çoğu sakallıydı ve ilk bakışta birbirlerine benziyorlardı.”¹³⁴

Yeni bir ortama giren kişinin bu izlenimleri, tasavvufî açıdan bakıldığında tarikatlar hakkında küçük nüanslar içermektedir. Bu izlenimler dergâhın yalnızca bir sohbet amacıyla değil, günlük işler içinde kullanılan bir yaşam alanı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda dergâhta bulunanların sessiz, saygılı tavırlar takınan hallerde olması tekke adabını işaret etmektedir. Bu edebî hem insanın nefesine hem de başkalarına yönelik olan iki veçhesini gösterir. Dergâhta bulunanlar “herkes iyi ben kötüyüm” diyerek iç sorgulamalarını yineleyerek, başkalarında bulunan meziyetlerini görmeye çalışırlar. Nitekim Özdenören’e göre kendi ile uğraşp başkalarının da meziyetlerini gören kimse şöyledir: “böyle bir anlayışa ulaşan biri kendindeki eksiklikleri ve başkalarındaki meziyetleri görmeye çalışır: bu anlayış da, o kişinin boyuna kendisini düzeltmesinin yolunu açık tutar.”¹³⁵ Arayışı neticesinde tekkeye gelen başkışı de buradaki kişilerin dingin hallerini görmektedir.

Bir yola girerek, müritliğe talip olacak kişi, ömrü boyunca “onun için buraya getirilmiş olduğunun bilincine varmadan” aramakta olduğu şeyhini, “bir bakışta

¹³³ Özdenören, a.e., s. 62.

¹³⁴ Özdenören, a.y., s. 62.

¹³⁵ Özdenören, **Eşikte Duran İnsan**, s. 31.

tanıdı” ve “sessiz kırırtıların arasında, hemen aynı anda, görür görmez bildi.”¹³⁶ O esnada bütün önemsiz ayrıntılarla dolu ömrünün, yok olduğunu düşündüren iç sorgusu başlar ki bu şeyhine yönelerek doyumsuz bir istekle eline sarılmaya hatta öpmek istemesine kadar gider. Fakat şeyh, bu davranışı kabul etmeyerek elini usulca çeker. O esnada yaşadıklarının etkisiyle kişi, “sofranın kaldırılmış bulunduğunu, herkesin sessiz, dingin, beklemez bir durumda oturmuş olduğunu şaşkınlıkla”¹³⁷ görür. İçsel yolculuğa çıkan bireyin, zaman kavramı gerçeklikten uzaklaşır ve ne kadar çabuk geçtiğini idrak edemez. Başka bir ifadeyle “bu andan itibaren geçmiş bütünüyle silinmiş; zaman tarihselliğini kaybetmiş; mekânın bütün hatları silinmiştir.”¹³⁸ Her şey gözünde dengelenmiştir. Genç adam, davet edildiği dergâha girmeyi kabul etmiştir. Hikâyenin devamında ise birçok tasavvufî unsur bir arada verilmiştir.. Bunlar; halvet, kurban, ders vermek, diz çökmek, teslimiyettir.

Dergâha kabul edilen talip, çay içmek için bile şeyhin hamlesini bekleyen müritlerini gözlemler. Bu hareketin de tekke adaplarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Çay içmek için beklenen şeyhin ise o esnada halvette olduğunu yazar okuyucuya bildirir. Yüzler kitabında, “halvet der encümen” ifadesi, topluluk içinde yalnızlık, kişinin Allah’la baş başa bulunması halidir.¹³⁹ Halvette olan ve sohbet sırasında bulunduğu ortamdan ayrılan şeyhi merak eden kişi, her ne kadar nereye gittiğini birilerine sormak istese de yapamaz, “tuhaf bir saplantı halinde, asıl, bulup da şimdi birdenbire kaybettiği kimseyi merak” ederek bir odaya yönelir, fakat bir müridin nereye sorusuyla, şeyhin nerede olduğu anlaşılır. Mürit, şeyh “ders veriyor” dediği anda, başkişinin zihnine: “Ders mi? Ne dersi? Niçin burada, herkesin önünde vermiyordu dersi? Niçin herkes yararlanmasın?” soruları gelir. Bu soruları sormak istediye de sormaz yalnızca “ben de alabilir miyim?” diyebilir. Buradaki ders, yalnızca bilgi vermek amacıyla yapılan bir ders değildir. Tasavvufta yer alan ders verme, belli zamanda belli sürede belli zikirlerin yapıldığı önemli bir ritüeldir. Nitekim yazar, “beklediği, düşündüğü gibi ders vermiyor, bir şey anlatmıyordu.” diyerek bu derse işaret etmektedir. Diz çökerek ders almaya talip olan kişi, daha önce

¹³⁶Özdenören, a.y., s. 62.

¹³⁷ Özdenören, a.e., s. 63.

¹³⁸ Narlı, a.g.e., s. 151

¹³⁹ Özdenören, **Yüzler**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2014, s.180.

tatmadığı bir maneviyat duygusuyla yaşamaktadır. Fakat tam o esnada kişinin zihninde yeni bir sorgulama ortaya çıkıyor: “İyi mi etmişti? Düşünerek mi yapmıştı? Böyle bir şey yapmak istemiş miydi? Hiçbir şey bilmiyordu. Sadece onun sözlerine boyun eğdiğini algılıyordu: o söylüyor, kendisi de onun söylediklerini tekrarlıyordu. Ama neydi bu sözler? Bilmiyor ve hatırlamıyordu. Sadece içten gelen bir teslimiyetle boyun eğiyordu.” Akıl yoluyla açıklayamadığı fakat yaşanılan aşkın tecrübe sonucu kişi teslimiyet duygusuyla yalnızca “kabul ediyorum” dediğini hatırlar. Bu sözleyle, başkişinin biat ederek, bir tarikata intisap ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bu sözünden sonra işitmeye başladığı şeyhinin, “Allah da seni kabul etsin... piri piran da seni kabul etsin”¹⁴⁰ dediğini duyar.

Dergâha ilk geldiğinde ömrü boyunca aramakta olduğu kişiyi görüp, elini öpmek istediği fakat buna mani olan şeyh, başkişi biat ettikten elini öpmesine müsaade eder. “Kendinin işi bitmiş, eve dönmek, yıkanmak, düş görmek” için sabırsızlanan kişi ise bir yandan da “neler yaptım, ne yapıyorum” diye düşünmekten kendini alamaz. Burada modern insanın ne kadar teslimiyet içerisinde olursa olsun, beşer yanı olan nefsinin peşini bırakmayacağına atıfta bulunulmuştur. Hikâyenin sonunda başkişi odadan dışarı çıktığında, müritlerin bir kutlama havasında kendisine “hayırlı olsun, mübarek olsun”¹⁴¹ dediklerini işitir. Dergâhtaki müritler, yeni tövbe edip günahlarından arındığını düşündükleri kişiye “en yenimiz bizim en büyüğümüzdür” diyerek ellerini öpmek isterler.

Karşılaştırma hikâyesi Mehmet Narlı’nın da deyimiyle, “nasibi olan talibin müritliğe kabulünü tasvir eden bir öyküdür.”¹⁴² Müritler arasında anlatıla gelen hikâyelere benzeten Narlı, yazarın kendi dili ve tasavvufa bakış açısıyla kişiyi yeniden kurmaktadır. Hidayet hikâyelerinden dil noktasında ayrılır. Çünkü Özdenören beşeri noktalarına vurgu yaparak, kusurları olan bireyi yalnız insan olarak ele alır.

¹⁴⁰ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s. 65-66.

¹⁴¹ Özdenören, **a.y.** s. 66.

¹⁴² Narlı, **a.g.e.**, s. 151.

Denize Açılan Kapı kitabında yer alan *Öteki* adlı hikâyede mecazi aşkın, ilahi aşka yönelişi anlatılmaktadır. Aynı zamanda bu, “tenin arzuları ile sınanan”¹⁴³ bir dervişin yaşadıklarıdır. Başkışı büyük bir şehirde, evi dediği bir pansiyonda, yalnız yaşamaktadır. Hikâye birbirinin benzeri olan günlerin anlatımıyla başlar. Evin altında bulunan ve ileride anlayacağımız pavyondan, başkışının odasına, bazı enstrüman sesleri ile kadın kahkahaları girmektedir. Kişinin bu sokağın seslerinden rahatsız olduğu şu ifadelerle verilmektedir: “Telaşlı seslere, boğuk kadın kahkahalarının sık sık duyulmasına, bu pis sokağın her türlü seslerine alışması gerektiğini biliyordu ama ilk fırsatta, bilmeden gelip yerleştiği bu pansiyonu bırakıp başka bir yere taşınmak istiyordu.”¹⁴⁴ Fakat tesadüf eseri bir kadından etkilenen kişi, daha sonra aynı sokağın seslerini kanıksayacaktır:

“Seslerini işittiği pavyon, apartmanın bodrum katındaydı, şimdi sesin kaynağına daha yakın olduğu halde iştme bitmiş, kesilmişti, daracık caddeden otobüsler, taksiler tek yöne akıp duruyordu, akıntı yönüne doğru yürüdü, bir fırsatını bulup karşı kaldırıma geçti, apartmanlar yukarılara doğru karanlık karanlık yükseliyorlar, adım başı geçtiği dükkanlardan dışarıya doğru küflü sandviç kokuları, kurumuş ızgara sucuk kokuları boşalıyordu, yukarda, yedinci katta duyumsanandan farklı olarak cadde tıklım tıklım kalabalıkla doluydu, biraz önce yağmur yağmış gibi bir ıslaklık nerdeyse beton duvarlardan hiç durmadan sızıyor, insanda mutlaka şemsiye açması gerekiyormuş gibi bir sanrı doğuruyordu, bu ara sokaklar meyhanelerle, lokantalarla, barlarla, pavyonlarla, buluşma evleriyle doluydu, çevresine dikkat etmeden, kanıksama duygusuyla kestirme sokaklardan geçerek ana caddeyi buldu.”¹⁴⁵

Evden çıktığı akşam, bir trafik kazasında birden kendisine bakan ela gözlerle karşılaşır. “Özne onun bakışlarına karşılık vermek yerine içinde onunla birlikte olmak veya onun tarafından çağırılmak gibi bir duygunun baskısı altına girer.”¹⁴⁶ Bu duygunun etkisinde kadının onu çağırmasını, ayaklarına kapanmasa bile ona adıyla seslenmesini, “seni çılgınca seviyorum”¹⁴⁷ demesini bekler ya da ister. Odasına

¹⁴³ Tosun, **a.g.e.**, s. 147.

¹⁴⁴ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s. 82.

¹⁴⁵ Özdenören, **a.e.**, s. 83.

¹⁴⁶ Narlı, **a.g.e.**, s. 153.

¹⁴⁷ Özdenören, **a.e.**, s. 83.

dönen kişi masasındaki alelade bir gazete kağıdına, bir şeyler yazar ve “meyhanelerle, lokantalarla, barlarla, pavyonlarla, buluşma evleriyle dolu”¹⁴⁸ çevresine dikkat etmeden, kanıksama duygusuyla caddeyi bulur. Burada hala günahın peşinden gitmekte olduğu için, normal şartlarda rahatsız olacağı şeyleri kanıksayarak ilerler. Fakat onlardan gelen kokular bir nebze de olsa kişiyi kendine getirir ve elindeki kağıdı yırtar. Bu şekilde gece biter. Ertesi gün çay içmek için gittiği pastaneye yırttığı mektup üzerinden; “Kimilerine göre tanrısal sevgi bir kadına duyulan sevgiyle başlarmış. Ama sevgi mi benimki? Yoksa salt kösnü mü?” şeklinde düşünür. Burada hikâyenin ana teması olan “Tanrı sevgisi, kadın sevgisiyle başlar” anlayışı verilmek istenmiştir.¹⁴⁹ Hikâyedeki kadın, iki önemli konumda yer almaktadır. “Güzelliğiyle Tanrı’ya; varlık, duruş ve konumuyla günaha götürüyor.”¹⁵⁰

Etkilendiği kadını sokak sokak ararken karşısına bir dilenci çıkar ve birden irkilerek dalgınlığından kurtulur. Derviş izlenimi veren bu dilencinin ahvali ve başkişinin hisleri şu şekilde aktarılır:

“Paçavralara bürünmüş, elinde kuru bir deynek, sırtı beton duvara yaslı, kamburaşmış kör bir dilenciydi, kolundaki sarı bandı fark etmişti, üzerinde lira büyüklüğünde kara benekler.. ve şaşırmişti. Çünkü artık böyle dilenen dilenciler kuşağı gerilerde, eskilerde kalmıştı: şimdiki dilenciler istedikleri miktarı kesin rakamlar söyleyerek dile getiriyorlardı, bir ekmek parası, otobüs parası, hastane parası.. şu kadar lira. Cebinden avucuna gelen bütün bozuklukları bıraktı adamın açık duran eline. Ve hemen uzaklaştı oradan. Dilenci hiç de o alışılmış dualarını yöneltmedi ona. Yalnızca: ‘Ya Rezzak! Ya Rezzak’ diye inlediğini duydu arkasından ve uzun süre kulaklarında yankılanan bu sesle savrulup gitti oradan.”¹⁵¹

Bu hadiseden sonra başkişi artık mürit ve mürşit ilişkisini düşünmeye başlar. Bir tekkeye intisap ettiği anlaşılan kişi, kadına yönelmesinin, “herkeste mürşidini

¹⁴⁸Özdenören, a.y. s. 83.

¹⁴⁹ Şaban Sağlık, “Rasim Özdenören Eserlerinin Tematik İncelemesi”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1992, s.356.

¹⁵⁰ Haksal, a.g.e, s. 91.

¹⁵¹ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s. 87-88.

görmeye çalışacaksın”¹⁵² diye öğrendiği tasavvufî öğretinin tam tersi doğrultuda olduğunu anlar. Kara bir aşkla sevdiği kadının sanrı olabileceği, böyle birinin olmadığı düşünerek, birden dehşete kapılarak o kadının, büyük harfle belirtilen “O” zamirinin öznesi ile de vurgulanmak istenen mürşidi olabileceği aklına gelir. Tam o esnada oturduğu banka, o kadın da gelir, oturur. Kadının başkişi ile konuşması şu şekilde aktarılır:

“Ah, diyordu, dünyanın en talihsiz kadını ben olmalıyım. İnsan bir başına olunca ve bütün işlerini kendi yapmak zorundaysa.. anlıyor musunuz beni? Herkes ona şey diye bakıyor. Oysa kimsenin hakkı olmamalı buna. Kocam sağ olsaydı kimsenin yan gözle bakmasına müsaade etmezdi bana. Müsaade etmezdi! diye adeta haykırdı kadın ve bir anda gene o yumuşak tonla sürdürdü konuşmasını: bir hanımefendiydim ben de, tabii, elbet şimdi de öyleyim, ama şimdi herkes önüne gelenle yatan biri diye bakıyor bana, hayır, kabul etmiyorum bunu. Ben.. sadece.. kendi istediğimle.. anlıyor musun? Günlerden beri beni izlediğini biliyorum, az önce pastaneden çıkınca da sokak sokak beni arayıp durdun, benim dantelli yatağımı, ipek geceliğimi düşleyerek buralara geldin. Bir şey itiraf edeyim mi, diye fısıldadı kadın, kendini çok özlettin bana, artık dayanamıyorum, çılgınca seviyorum seni, istediğin bu değil miydi? Söylüyorum işte.”

Bu sözler üzerine yaşadığı dehşetten dolayı donup kalan delikanlı usul usul ayağa kalkarak, oradan uzaklaşır. Evine dönerek secdeye kapanmak ister ve kendinden geçer. Böylelikle dış dünyadan soyutlanarak, içsel yolculuğuna kaldığı yerden devam eder.

Öteki hikâyesi alışılmışın dışında, yüksek dikkatle okunmak isteyen bir hikâyedir. Bu hikâye “‘her geceyi kadir, her gördüğünü Hızır bil’ öğretisi içine yerleştirilmiş bir mürit” hikâyesidir. Ancak bu bir kaybediş değil yeniden yönelişin hikâyesi olup, görünenin ötesine varıştır.

“Kuyu” metaforu dolayısıyla “Yusuf Kıssası” şiirden sinemaya romandan hikâyeye çok farklı alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Divan edebiyatının da klasiklerinden biri olan, ilk örneği Molla Câmî tarafından yazılan *Yûsuf u Züleyhâ*,

¹⁵² Özdenören, a.e. s. 88.

Hız.Yûsuf'un başından geçen olayları anlatan bir mesnevidir. Yusuf ile Züleyha mesnevi ya da halk hikâyelerinin kaynağının Kur'an-ı Kerim'deki "Yusuf" suresi kaynaklı olduğunu belirtmek gerekir. Yusuf suresinde Hz. Yusuf'a ilişkin kıssa bir bütün halinde, aktarılmaktadır. Hz. Yusuf kıssasının uzun hikâyedeki iz düşümü, Nazan Bekiroğlu'nun *Yusuf ile Züleyha* eseridir. Yazarın bu eseri, günümüz modern hikâyesi bağlamında ele alındığından klasik mesneviye yapı olarak benzemektedir. İsmet Özel ise "Yusuf Kıssası"nı modern şiirin imkânlarıyla ve yine klasik edebiyatın mesnevi formunu anımsatacak bir düzen ve biçimde anlatan "Bir Yusuf Masalı"nı kaleme almıştır. "Yusuf Kıssası"nın modern sanat imkânları içerisinde yeniden yorumlanışının bir diğer örneği ise Semih Kaplanoğlu'nun *Yumurta, Süt ve Bal* filmlerinden oluşan "Yusuf Üçlemesi"dir. Bu üçlemede özellikle *Yumurta* filmindeki Yusuf karakterinin rüyasında gördüğü "kuyu" doğrudan ontolojik bir gönderme olup, Rasim Özdenören'in *Kuyu* kitabı ile benzerlik göstermektedir.

Özdenören'in *Kuyu* eserindeki Yusuf, tasavvufî arayışları olan ve varoluşsal sancuları içinde barındıran bir kişidir. Yaşadığı şehirden, içsel arayışını sonlandırma düşüncesiyle gittiği kasabada, dergâhı ararken, geç saat olması hasebiyle bir otelde kalmaya, ertesi gün dergâha gitmeye karar verir. Kasabaya geliş amacı bir tekkeye intisap etmektir. Fakat Yusuf, otelde tanıştığı çocuklu kadından etkilenir ve günaha girer.

Hikâyenin sonunda Yusuf bir kuyuya düşer fakat bu kuyu Yusuf kıssasındaki kuyudan tamamen farklıdır. "Daha doğrusu düştüğü anaforu kuyu diye biliyordu, belki de lağımdı orası.." ¹⁵³ Kuyu ya da lağımdan çıkabilmenin tek yolu ise yükselmektir ve bu yükselme maddi bir yükselme olmaktan öte nefsin arınmasıyla gerçekleşecektir. Bu mutlak kuyuda mantığın dışında, sorumluluğu kimseye yükleyemeyen, kuyudan kurtulmayı yalnızca kendisinin gerçekleştirebileceği Yusuf olmayan bir Yusuf olarak talihini denemeye hazırlanır. Ve bu kuyu Yusuf'un üçüncü kuyusu yani "Kurtuluş Kuyusu" olacaktır.

Muhabbete talip olan Yusuf, hakikati bulmak için dergaha girer. "Hakikat aramakla bulunmaz, ama onu bulanlar arayanlardır." sözüne muhatap olan sohbet

¹⁵³ Özdenören, *Kuyu*, s.85.

ehlinde, tasavvufi öğretilere göre ham olan bir şey kalmaz, tam anlamıyla pişer. Böylece safiliğe dönüşerek yükselecektir. Günahsızlıktan değil günahından tövbe ederek arınmanın hakikatine ulaşan Yusuf, ‘kabul ediyorum’ sözü ile halkaya dahil oluyor fakat yapması gereken görevler vardır.¹⁵⁴

Tıpkı Hz. Yusuf’un rüya yorumlaması gibi Yusuf’un rüyasının yorumu tasavvufa girmesine bir işaret olarak gösterilir. Rüya ya da düşün önemli olmadığı, mühim olanın yorum olduğuna vurgu yapılarak, dünya sevgisi ve şeytanın öldürüldüğü fakat nefsin yaşadığı yorumu yapılır. Bir gecede öğrendiği ve içine sindirdiği şeyler ileride öğreneceği şeylere delalet etmektedir.

2.2.DERGÂHA GİRDİKTEN SONRA:

Denize Açılan Kapı kitabının son hikâyesi olan *Çekirgeler* hikâyesinde, bir tarikata yeni intisap etmiş olan Cumali’nin yaşamış olduğu acemilikler anlatılır. Mekan olarak bir kasabada geçen hikâyenin öznesi yine bir mürittir. Ancak bu sefer, “seyr-i süluk yolculuğunun ilk basamağındaki müridin kendini sorgulaması, epey yol almış bir mürit arkadaşının, tevekkülü de aşan bir tecrübeyle hayattayken ölümü yaşaması”¹⁵⁵ ile gösterilir. “Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.”¹⁵⁶ ayet mealinden hareketle tasavvuf ehli, ölüm rabitası yaparak Allah’a yaklaşmayı ummaktadır. Öyle ki devrin büyük âlimi Mevlana ölümü, şeb-i aruz olarak nitelemekte, onu bir düğün gecesini şeklinde algılamaktadır. Ölüm gelmeden önce ölümle hesaplaşmak olan bu ritüelin amacı, nefsin doyumsuz isteklerine kayıtsız kalarak, Allah’tan gayrısına set çekmektir.

Hikâyenin başkişisi Cumali, arkadaşının anne ve babasının yanında yaptırdığı kendi mezarını kayıtsız bir şekilde göstermesi üzerine hayrete kapılır. Çünkü ölüm, belki de tarikata yeni giren Cumali için korkulan bir şeydir. Arkadaşının “ama belli olmaz... bakarsın bizden daha erkenci biri çıkar, ona veririz. Nasip” sözlerini duyduğunda kekeler ve “yerimizi ayırmamız gerekiyor mu?” diye sorar. Fakat

¹⁵⁴ Özdenören, a.e., s.100.

¹⁵⁵ Narlı, a.g.e. s. 154.

¹⁵⁶ Ankebut Suresi, 29/57.

arkadaşı “Hayır... kesinlikle, böyle bir emir yok” diyerek bunun kendi tasarrufu, yahut kendisinin bu şekilde terbiye edildiği izlenimi vermektedir.

Arkadaşının yanından ayrılan Cumali, kalabalığa dalar ve akşam namazının geçmiş olacağından endişelenir. Cemaati kaçırdığını anlayınca caminin kuytu bir köşesinde namazını kılar. Dolaşmak ister nereye gideceğini bilmeden dalgın dalgın yürür. “İçinde bir sürü sorular vardı, bir sürü cevaplar vardı, bir yere oturtamadığı, bir yere koyamadığı...” bu andan itibaren Cumali bulunduğu yeni haldeyken içindeki tereddütlere engel olamaz. İslam’da Allah rızasını gözeterek dini his ve heyecanla ağlamak tavsiye edilmiş ve bu tür ağlamalar karşılığında büyük sevap vaad edilmiştir.¹⁵⁷ Cumali “bir keresinde, bir yerde insanın ağlaması gerektiğini öğütleyen” bir şey okumuştur, fakat ağlaması gerektiğini bilmemektedir. Tekkedekiler ile Cumali’nin arasında geçen konuşma şöyle aktarılır;

“‘Ağlayıp n’apacaksın kardeş?’ demişlerdi ona. Şaşırılmış, bocalamış, işin içinden çıkamamıştı. Sonra kendini zorlayarak: ‘Belki böyle ilerleriz’ demişti. Bu kez de: ‘İlerleyip n’apacaksın kardeş?’ demişlerdi. Gülünç düştüğünü sanıyor, gülünç düşmüş olmaktan korkuyor, ama korkusunu hissettiği anda bu kez de nefsinin bir başka oyununa gelmiş olduğunu derinden derine duyumsuyordu. Gülünç düşmekten niçin korkuyorum, diye soruyordu kendi kendine ve cevap veriyordu: çünkü nefsim gülünç düşmeyi istemiyor. Öyleyse gülünç düşmeye mi çabalamalıydı? O zaman da: ‘Gülünç düşüp de n’apacaksın kardeş?’ mi diyeceklerdi kendisine? Hayır, bu işin içinden çıkamayacaktı.” İçinden çıkamadığı bu durum, nefsinin geçirdiği merhaleleridir. Acemiliklerinden dolayı gülünç düştüğünü düşünür, nefsinin ise bu gülünç düşmeden rahatsız olduğunu hissettiğinde, gülünç düşmeye çabalaması gerekli mi diye içinden çıkılmayan bir sorgunun içine düşmektedir. “Gündelik hayattaki çağdaş yönelimlerle yeni girdiği tarikat olayının gerçekleri arasında bocalayan ‘acemi derviş’ bu çelişkileri aşmaya çalışmaktadır.¹⁵⁸

İçsel sorguların ardından birden kendisine öğretilen şu öğretiyi hatırlar;

¹⁵⁷ Süleyman Uludağ, “Ağlama”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, c. 1, s. 474.

¹⁵⁸ Tosun, **a.e.**, s. 147.

“Öyle söylenmişti: ulunduğun yerden bir mesafe kestireceksin, sonra mümkünse gözünü kapayarak oraya kadar yürürken zikredeceksin, ne kadar çabuk yapabilirsen o kadar iyi, ne kadar zikrettiğini saymana gerek yok, belirlediğin yere geldiğinde içindeki gizli ses ne kadar saydığını eksiksiz söyleyecektir sana.” Tarikatlarda zikir kimi zaman sayılı olurken kimi zaman sayısız olarak çekilir. İçindeki gizli ses, zikir esnasında kurulan irtibat neticesinde kendisine kaç kere zikrettiğini söyleyecektir. “Bismillah”¹⁵⁹ diyerek gözlerini yumar. Anlatıcı “bir mezar taşının başında dururken, öte ile dünya arasında gel- git yaşıyor. Çekirge ve böcek seslerinin onda uyandırdıkları”¹⁶⁰ ise yaşadıklarına alışmanın belli bir zaman alacağını gösteriyor.

Hikâyenin sonunda evinde “bir gün akreplerden de korkmaz olacağımı” düşünür fakat bulunduğu konumda bu düşünceden korkuyordur. Eve gelirken yolda gördüğü sarhoşa yardım etmemesini sınanmak için fırsat görerek “Efendim! Efendim!”¹⁶¹ diye himmet isteyen bir tavırla inler. O esnada bile arkadaşının mezar başında, bir padişahın huzurunda izlenimi veren duruşunu düşünür. Burada başkışının zikre yahut rabıtaya dalması şu şekilde aktarılmaktadır:

“Sonunda cebinden küçücük taneli tesbihini çıkardı, döşeğinin üstünde kibleye dönerek diz çöktü, gözlerini yummadan önce başını kaldırıp baktı, bir yıldız kayıyordu, sonra gözlerini yumdu, kıpırdamadan, devinmeden öylece kaldı.”¹⁶²

Bu sıkışıp kendine döneme halindeyken, başka bir ifade ile “dervişliğin en masum gereğini yerine getirirken”¹⁶³ yakaladığı annesinin “deli olacaksın oğlum” ifadesi Cumali’nin yaşadığı durumu özetler. Cumali ise irkilerek gözlerini açar fakat bu irkilme içine anlam veremediği sevinçlerin dolmasıylaadır. Son cümle, “çekirgelerin ötüşlerini yeniden işitmeye”¹⁶⁴ başlayan Cumali’nin yolculuğunun devam ettiğinin göstergesidir.

Özdenören’in *Ansızın Yola Çıkmak* adlı eseri, *Denize Açılan Kapı* kitabındaki “deniz”in bulunmuş fakat içine girilmemiş halidir. Tasavvufi temalarını tercih

¹⁵⁹ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s. 94.

¹⁶⁰ Haksal, **a.g.e.**, s.92.

¹⁶¹ Özdenören, **a.g.e.**, s. 96.

¹⁶² Özdenören, **a.e.**, s. 96.

¹⁶³ Tosun, **a.e.**, s. 147.

¹⁶⁴ Özdenören, **a.g.e.**, s. 96.

eğilimini sürdüren Özdenören bu eserinde, “tasavvufa girmiş ya da girmek üzere olan insanların (acemi dervişlerin) yaşadığı içsel çatışmalar, çalkantılar, sarsıntılar, geçmişle ve gelecekle hesaplaşmalar”¹⁶⁵ anlatır. Hikâyeler, intisap ettikleri tarikat mürşidi ile alışageldikleri günlük hayatın ve nefsin istekleri arasında sıkışan insanlar üzerinde yoğunlaşır.

Ansızın Yola Çıkmak kitabının ilk hikâyesi *Bir Kapının Önünde*, tasavvuf kapısından girmek üzere olan bir kişinin, içsel çatışmasını konu edinir. Buradaki kapının önü, dergâh kapısının önüdür ve bu durum bir tür tereddüdü simgelemektedir. Hikâyedeki başkişinin, “nefsi ile tasavvufun gerekleri arasında kalışı, sinemasal, fotoğraflık bir biçimde”¹⁶⁶ anlatılır. Bu kişi, dini hassasiyetleri olan bir ailenin mensubuyken yaşadığı toplum yapısında; tek gecelik sevgiler, tek yazlık sevgiler de bulunur. Bunların yanında bir tarikata bağlanan gençte, bir takım çatışmalara meydana gelir.

Sıradan bir günün sonunda evine geç saatte gelen başkarakterin yıkma üzerine kurulu iç monoloğu şöyledir:

“Gece eve gizlice gelmiş, ses çıkartmamaya özen göstererek su tenekesini mutfağın taşılığına taşımıştı. İçi ürpererek baktı su tenekesine. Soğuk su. Ocağı yaksa tüpün harlıtısına anası uyanabilirdi. Oysa kimseyi uyandırmak istemiyordu. Gecenin bu saatinde yıkandığı bilinsin istemiyordu. Gene de, bütün dikkatine rağmen, su tenekesi tangırdıyordu. Anası uyanacak, yıkandığını fark edecek diye kaygılanıyordu. Soğuk suyu başından, omuzlarından aşağı dökerken tüyleri diken diken oldu. Neyse, kimse ayırımsamamıştı yıkandığını. Belki ayırımsamıştı da, yüzlememişlerdi. İlle de babası: onu bu saatte yıkanırken görse olmadık şeylerden kuşkulanırdı. Kapının arkasında bir havlu vardı. Alelacele kurulandı, kurulandı bile denmez, öylece giyindi. Kapıdan süzülüp odasına geçti. Tam o sırada babasının ayakyoluna gitmek için dışarı çıktığını işitti. Ayakyolu avludaydı. Kimi zaman ayazlıkta anasıyla babasının konuştuklarını işitirdi. Babasının eşref saatleriydi o zamanlar: çünkü genellikle susan bir adamdı babası, bu yüzden ters, huysuz biri

¹⁶⁵ Tosun, **a.g.e.**, s. 155.

¹⁶⁶ Tosun, **a.e.**, s. 156.

olarak görülürdü, oysa kendine özgü bir ölçülülüktü bu, yeter ki damarına basılmasın. Gene de ürkerdi babasından, çekinirdi.”¹⁶⁷

Ev halkına duyurmadan, gizli gizli gusül alma telaşı; yaşadıklarını saklama ve guslü gerektiren sebeplerden biri olan cinsel birleşmenin babası tarafından yanlış anlaşılması korkusunu sergiler. Esasında tövbe alarak bir tarikata yeni giren talip, biat etmiş ve bu ritüelin şartlarından olan guslü yerine getirmeye çalışmaktadır. Sabah abdest aldıktan sonra ezan okunur, mutfaktan bir takım tıkrıtlar gelir, annesinin uyanışının her sabah bu saatte olup olmadığını düşünür, ezan sesi kesilir, camiye yetişemeyeceğini düşünür ve yatağından kalkar. Annesi, “sende bir hal var” dediğinde, homurdanarak abdestini alıp odasına yönelir. Odaya gittiğinde ise “Pijamasını çıkartıp elbisesini giyse miydi? Ama böylesi daha rahattı. ‘Nefs dikkati kendi üzerine çekmemeli.’”¹⁶⁸ diye düşünür. Dergâhta öğrendiklerini uygulamaya çalışmaktadır. Bu acemi dervişin eski hayatı ile yeni hayatı arasındaki ilk bocalayışlarıdır.

Bütün bu yaşananların akabinde namazını kılar ve rabıtaya oturur. Rabıta yaparken şeyhinin yüzünü görmeyi umarken, “saydam geceliğine gizlenmiş” o kadını görür. Öyle ki kadın, “koridorun su sızan bir duvarına sinmiş, orada kendisinden yardım bekliyor, fakat kendisi nasılsa beklenen yardıma bir türlü cevap vermiyordu. Kadınsa birinin metresiydi.” Rabıtada, şeyhin yüzünü görmeye çalışırken, kadının bütün ayrıntılarıyla görünmesi nefsi ön plana çıkarmaktır. Bunu engellemek için: “Kendisine emredilen yüzü anımsamaya çalıştı şiddetle, fakat ne tuhaf, bir türlü anımsayamıyordu, bir, o soluk mavi şalvarıyla üzerinden uçacakmış gibi duran tiril tiril pardösü geliyordu gözünün önüne.. ama önemli olan yüzdü, onuysa bir türlü biçimlendiremiyordu.”¹⁶⁹

Kadın, başkişinin aklından bir türlü çıkmaz, hiç görmediği bir sevgili, adeta sanrı gibidir. Düşüncelerine hakim olmaya çalışırken kendisini sorgular: “Aklı

¹⁶⁷ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s. 10.

¹⁶⁸ Özdenören, *a.e.*, s. 11.

¹⁶⁹ Özdenören, *a.e.*, s. 12.

neredeydi? Gözlerini kapatması gerekiyor. Bunu düşünüyor ve kapatıyor gözlerini.”

¹⁷⁰ Gözlerini kapayan acemi mürit yine bir rabıta denemesine kalkar:

“‘Estağfurullah’ dedi fısıltıyla, ancak kendisinin işitebileceği bir sesle. Ve devam etti. Şimdi yeniden o kaçınılmaz yüzü düşlemek istedi. Ama başka yüzler, başka elbiseler, başka kimseler.. zorladı kendini. Boşuna. Acaba başkaları da böyle mi oluyordu? İlk günler böyle mi olurdu? Yoksa kendinin beceriksizliği miydi? Kıpırdamadan kaldı öylece. Dişleri kilitlenmişti.”¹⁷¹

Rabıtaadaki kendinden geçme halindeyken, annesi odaya girince, başkişi annesine öfkeyle bakar ve her şeyin altüst olduğunu düşünür. Pijamalarını çıkarıp giyineceği sırada annesi: “Ne yapıyordun öyle?” dediğinde “hiç”¹⁷² diye cevap verir ve evden çıkar. Evden çıktığı sırada yeni bir sorgulama ve ümitsizlik başlar:

“Bilmeden yürüdü. Eğri büğrü sokaklar.. Hava galiba düşündüğünden daha soğuktu. Bunu düşünmüş müydü? Nereye gidiyordu? Anasına niçin kızmıştı? Oysa ne kadar severdi onu. Hayır, ben yapamayacağım, benim işim değil bu. Ben katı yürekliyim. Ah, zalim nefsim. Anam *onun* emaneti değil miydi? Evimin kedisi, köpeği bile *onun* emaneti değil miydi?”¹⁷³ Onun ifadesi italik yazılarak Allah’ın emaneti oluşuna dikkat çekilmek istemiştir. Mescidin yanından geçerken ise genç, içine düştüğü bu bunalımdan “abdest alırsam belki geçer” diye düşünür. Abdest alırken: “Gözleri dolu dolu: sebebini bilemiyor... bir bilebilse, ah, bir bilse. Niçin bu kadar kötüydü tanrım?”¹⁷⁴ diyerek iç hesaplaşmaya kayar.

Hikâyenin sonunda ise kahraman, “kendinden uzaklaşmış, yitmiş olarak”¹⁷⁵ biri olarak bir kapının önündedir. Bu kapı, hem kendi evinin hem de bir tasavvufun kapısını simgelemektedir.

İki Leyla isimli hikâyesinde, tasavvufa yeni giren bir kişinin, tasavvuf ile yaşadığı hayatın duyguları arasında kalışı konu edilir. Hikâye, “Kabul ediyorum

¹⁷⁰ Özdenören, a.e., s. 17.

¹⁷¹ Özdenören, a.y., s.17.

¹⁷² Özdenören, a.y., s.17.

¹⁷³ Özdenören, a.e., s. 17-18.

¹⁷⁴ Özdenören, a.e., s. 19.

¹⁷⁵ Özdenören, a.y. s. 19

dediği ânı düşündü yeniden”¹⁷⁶ cümlesiyle başlar. Arada kalmışlık duygusu annesinin araya girişleri ile kişinin kendinden geçip zikre ya da farklı aşkın bir halden uyanışına neden olur:

“Ne kadar zamandır orada öylece büzülüp kaldığını bilmiyordu. Yerdeki rahlenin üstündeki kitaba dirseklerini dayayıp kalmıştı. Annesinin sesiyle irkildi: ‘İşe gitmeyecen mi?’ Dirseklerini çekti, kıpırdandı. İşte o zaman kalçasının da uyuşmuş olduğunu duyumsadı. ‘Vakit epey oldu, çıkmayacan mı?’ Annesinin üsteleyen sorusuna ne diyeceğini bilemedi. Bir kere daha kovulmuş olduğunu söylemekten utanıyordu. Herkes gibi annesi de artık onun için başka türlü düşünemezdi, biliyordu bunu. Bir, iki değil, defalarca aynı konuşmalar yinelenmişti aralarında, annesi her defasında onu anlayışla karşılıyor görünüyordu, ama biliyordu ki, öyle bir an gelecek ve ona: ‘Oğlum, gene mi sen haklısın?’ serzenişinde bulunacaktı. Ama o, gene kendisinin haklı olduğunu kimseye anlatamayacaktı, annesine bile. ‘Dünden kalma bamyaya vardı, onu ısıtıyorum.’ dedi annesi. İşte sarılacağı, sarılıp kurtulacağı bir olta atmıştı annesi ona. ‘Peki anne, dedi, birkaç lokma atıştırıp çıkıyorum.’”¹⁷⁷ Dünya ile irtibatı sağlayan annesi sarılacağı bir olta atar gence, genç dışarı çıktığında ise ne kadar çabalasa da bir işi sonuna kadar götüremediğini düşünür. Fakat bunlar asıl mesele değildir. İçine düştüğü aşk asıl meseledir ve ancak şeyhinin “himmetine sığınarak bu bataklıktan kurtulmayı hayal edebilirdi” diye düşünür ve bunu “kabul ediyorum”¹⁷⁸ sözünün gereği olarak görür.

Yanına gelen bir adam müsaade istediğinde başkışı tabii deyinir ve birden sesini tanıdığını, değişmediğini “Demek ki, hâlâ dünyadan ipini koparmamış” olduğunu düşünür. Adam, denizden ve deniz kuşlarından bahseder: “Öteden beri ben denizin bu halini severim, elli yıldır burada yaşıyorum, hep aynı deniz kuşları, şu martılar yani, belki yaşı benden büyük olanı bile vardır, ne dersin?”¹⁷⁹ Bu soru üzerine genç bocalayarak cevabını bilmediği bu soruyu cevabını bilse de cevap vermeyeceğini düşündüğünde aklına hemen “kimsenin kalbini kırmaması” gerektiği gelir ve bunu “kabul ediyorum” diyerek verdiği söze yani biata bağlar. Soruyu

¹⁷⁶ Özdenören, a.e., s. 39.

¹⁷⁷ Özdenören, a.y., s. 39.

¹⁷⁸ Özdenören, a.e., s. 40.

¹⁷⁹ Özdenören, a.y., s. 40.

yanıtsız bırakmamak adına yalnızca “bilmem ki...” demekle yetinir. Adam martılar hakkında sorularını yineler, her defasında bilmiyorum cevabını alır. Fakat içinden çıkılmaz bu diyalog anlatıcı tarafından şu şekilde yorumlanır: “Belki de sınanıyordu: sabrı deneniyordu, kabul ettiğini söylemişti çünkü bir kez ve öyleyse katlanmalıydı, martıya da, bu adama da, işe de, işsiz kalışına da, evet söylemişti bu cümleyi, söylemişti.”¹⁸⁰ “Tasavvufî mesnevilerde kuşların, Mecnun’un, Aşk’ın yaptığı, Özdenören’in modern dünyanın çıkmazlarında sıkışmış kişilerinkinden”¹⁸¹ farklı değildir.

Hikâye, adamın ne kadar konuştuğunun farkında bile olmayan gencin aklının, önceden çalıştığı iş yerinde bulaşıkçılık yapan bir kızda takılı kalışıyla evrilir. “*Oraya*” (kızın yanına) gidip gitmemeye karar vermek ister. Bu kız şu şekilde tasvir edilir:

“Son çalıştığı yerde bulaşıkçılık yapan kız, ona bir sürü şeyler anlatmıştı. Bir yüksek okulda öğrenciymiş ve alnının teriyle okumak istiyormuş ve bütün bunların arasına daha neler sıkıştırılmıştı: benim bir huyum var, diyordu, ben kendimi göstermesini bilirim, içimden geliyor bu, şimdi şu bulaşığı yıkıyorum ya, birileri işte şu tabak Leyla’nın elinden çıkmış demeli.. ben burda çalışıyorum ya, birileri, bakın nasıl belli Leyla’nın burda çalıştığı, demeli.. Dedirtirim ben bunu, inan olsun..”¹⁸²

Bu hatırlayıştan sonra tekrar efendisine vermiş olduğu söz anını hatırlar: “Elini sıkıca sıkarken, kabul ediyorum efendim, demişti. Bunun biat olduğunu anlatmışlardı ona. Kabul ediyorum dediyse, demek ki, kabul etmişti.”¹⁸³ Bu aslında nefsi ile mücadele eden kişinin, dünyalığa dalmaktan korkması neticesinde içinde duyduğu suçluluk psikolojisidir. İçinin Leyla’ya götürmesini istediği kişi, iki Leyla arasında kalmıştır.

Buradaki kızın Leyla isminde olması, bizi kaçınılmaz olarak Leyla ile Mecnun hikâyesine götürmektedir. Leyla’ya aşık olan Kays, aşkıdan aklını yitirir ve artık Mecnun diye anılır. Sonunda Leyla’sına kavuşsa imkanı bulsa da Leyla’yı tanımaz

¹⁸⁰ Özdenören, a.e., s. 41.

¹⁸¹ Mert Öksüz- A. Turan, “Ansızın Yola Çıkmak”, **Medeniyetin Burçları: Rasim Özdenören Kitabı**, s. 162-163.

¹⁸² Özdenören, **Ansızın Yola Çıkmak**, s. 41-42.

¹⁸³ Özdenören, a.e., s. 42.

ve onun aşkı vesile kılınarak bulduğu Mevla'sı ağır basarak, Leyla'yı reddeder. Geleneksel olan bu hikâyenin ana teması Leyla'dan geçerek Mevla'yı bulmaktır. Hikâyedeki karakter ise Leyla'sından henüz geçememiştir. İki Leyla arasında kalan genç, burada debelenmektedir. "Gencin de Leyla olmasıyla"¹⁸⁴ hikâye son buluyor.

Necip Tosun'a göre *Bir Kapının Önünde* hikâyesiyle nerdeyse aynı olan *İki Leyla* hikâyesinde, yine tasavvufa yeni girmiş, işinden memnun olmayan, bir kız ile efendinin buyrukları arasında kalmış, evde annesiyle konuşup dışarı çıkan ve nereye gideceğini bilemeyen bir delikanlı karşımıza çıkmaktadır.¹⁸⁵

Mum hikâyesi modernleşme ile beraber bireyde meydana gelen tedirginliğin ve varoluşsal sancıların sonucunda kendini bir arayışın içinde bulur. Bu arayışın sonunda ise yolu tekkeye çıkmıştır. Rehberlik yapan eski bir dostun yardımıyla geldiği yerde bir zikir halkası kuruludur. Fakat zikir halkasına katılmakta geç kalmıştır, ama yine de orada kalarak bu halkanın feyzinden istifade ettirildiği bilgisi bilincine yüklenir. Zikir bittikten sonra yanından geçen müritlerden biri, başkişinin meyus olduğunu görerek ona: "içinde kuşkun varsa, benim sevabım da senin olsun, dedi aha bunların sevabının hepsi senin olsun" diye söyler ama kuşku duymadığını düşünerek yapılan bu yorum için teşekkürü de gerek duymaz.

Kişi şeyhini ilk zikir halkasında görmüştür. "Şeyh ortadan kaybolduğu zaman, atmosferdeki varlığı tekkenin ve tekkede bulunan kişilerin ruhlarına sirayet etmiş durumdadır."¹⁸⁶ Başkişi zikir sonrası yitirdiği şeyhin arkasından "acaba geri dönecek miydi, döndüğünde aynı şeyh efendi olmaya devam edecek miydi" düşündükten sonra yaşadığı aşkın halin etkisiyle "burası aynı dünya olarak kalacak mıydı?" düşünür. Bu düşünceye sevk eden şey, şeyhin varlığının tesiriyle hissettikleridir.

Tuhaf Şeyler hikâyesi, ölüm üzerine kurulu bir metindir. Ölüm, başkişinin sevgilisi ve annesinin kılığına girerek hikâyeye dahil olur. Bu hikâyede "ölümün metafizik sorgulaması yapılır."¹⁸⁷ Görüştüğü kız kahramana: "Karışık biriyim, ...beni zor anlarsın sen, belki de anlamazsın, çünkü ne bileyim ben, bakarsın herkesin

¹⁸⁴ Tosun, a.g.e., s. 161.

¹⁸⁵ Tosun, a.e., s. 158.

¹⁸⁶ Bulut, a.g.e., s. 248.

¹⁸⁷ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s. 139.

eğlendiği yerde bana sıkıntı basar, gözyaşımı saklamak için ne yapacağımı bilemem, bazen da herkes ağlarken, inanmıyorsun değil mi, kendimi tutamam, gülmeye başlarım, her şey iç içe gelişir bende.” dediğinde bu şimdi nerden çıktı der gibi “hoppalaa, evet, tabii ki, hoppalaa...”¹⁸⁸ diye karşılık verir. Daha sonra kız, “Ben ölümüm, hem sinsi sinsi gelirim, hem de açık açık. Sinsiliğim aşikârlığımın içinde gizli durur, aşikârlığımsa sinsiliktir. Demek istiyorum ki, bana nasıl yaklaşacağını bilmiyorsan bunu hiç deneme. Bakarsın, çünkü, sana ölüm olarak bile yaklaşabilirim. Korkutmak için söylemiyorum, doğru olduğu için söylüyorum.” itirafında bulunduğu da başkişi ölüm üzerine düşünmeye başlar. “Bakalım, elin de söylediklerini doğruluyor mu, onlarda da ölüm soğukluğu var mı?”¹⁸⁹ diyerek kızın elini avuçlar ama ölü bir elin aksine eli sıcaktır. Ve “elin seni doğrulamıyor” der. Burada ölü olduğunu düşündürülen kızın elinin sıcak olmasıyla gerçeklik algısı tamamen yıkılmak istenir.

Hikâyedeki ev, bir morg izlenimi verilerek tasvir edilir. Daireleri, zeminden iki merdiven aşağıda, bodrumdadır, sarfiyatsız ampuller, ilaç kokuları morgu anımsatırken, oraya buraya kaçışan hamam böcekleri mezarı akla getirmektedir.

Eve gelen gencin annesi ile arasında geçen konuşması, görüştüğü kızla konuşması gibi hayret içeriklidir. Kızla konuşmasındaki ölüm metafiziği üzerine düşünceleri annesinde yeni bir hal alır. Nitekim annesi, kıza iletişimsiz bir şekilde itirafını kendisinin öğrettiğini söyler. Ve “Ölüler bazen öyle olur, birbirini görmeden iletişim kurabilir.” sözleriyle, annesinin de bir ölüm kılığında görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Annesiyle yaptığı bu konuşmadan sonra odasına gelen genç, açık kalan kitabın arkasındaki kağıtta şunların yazdığını okur: “Kaçmakta olduğunuz ölüm, işte böyle gelir.” Kendi el yazısı ile kitaptan kopyaladığı bu cümlenin, genci gün boyu etkisi altına almış olduğu anlaşılmaktadır. Ölümün bazen sevgiliye, sevgilinin bazen ölüme dönüştüğünü düşünür. Elbiselerini değiştirirken, giyinmiş olduğu modern kıyafetlerden arınarak eski erkeklerin entarilerden yaptırması ister. Bu ise nefsin zoruna gideceği bir şeydir. Akabinde “kendinden kurtulmadıkça O’na yönelinmez, demişlerdi: bunu da unutmuyacaktı!” Tarikata intisap etmiş müridin, belki de

¹⁸⁸ Özdenören, a.e., s. 47.

¹⁸⁹ Özdenören, a.e., s. 48.

sohbetler sırasında duyduğu bu cümle, nefesine ağır gelen entarilerileri giyerek kendinden kurtulmaya başlayabilir.

Hikâyenin sonunda masadan ders teşbihini alıp, kibleye döner, diz çökerek gözlerini yumar. Rabıtaya oturduğu bu yerde sevgilisi, efendisi ve ölüm hatun karşısındadır. Aşkın metafiziği denilen olgu Özdenören'e göre "âşık kişinin maşukta saplanıp kalmaması, aşkını helezonun bir üst aşamasında yenileyerek yüceltmesi ve kendisinin de yücelmesini sağlamasıdır."¹⁹⁰ Dolayısıyla tensel aşktan, ilahî aşka bir tür geçiştir. Yine başkişi sevgilisi ile efendisi ve bunlara eklenen ölüm arasında kalmıştır. "Ölmeden önce ölmek, farklı bir deyişle "fenafillâh" hali (yani maşukta kendini yitirme durumu), âşığın ancak dünya ilişkilerinden kendini uzaklaştırma eylemiyle elde edilebilecek bir sonuçtur."¹⁹¹ Hikâyenin en temel vurgusu ölmeden önce ölmek fikridir.

Boyalı Ölü hikâyesi, tıpkı *Bir Kapının Önünde*, *İki Leyla*, *Tuhaf Şeyler* hikâyeleriyle aynı izleği taşır. Hikâyedeki başkişi bir kadınla, intisap ettiği tarikatı arasında kalmaktadır.¹⁹² Hikâye, "neredeyse üç saate yakın sohbette" kalan ve bu üç saat içerisinde "aynı izleğin çeşitlenmelerini dinlemiş, ama aynı şeyleri işitmekten bıkkınlık duymamış"¹⁹³ bir müridin sohbetten sonra şeyhinin "boyalı ölü kimdir?" sorusunu düşünmesiyle başlar. Yol boyu, boyalı ölünün ne olduğunu anlamaya çalışır. Bir kaç saat içinde dünyası değişen kişinin yüzü yalnızca düşünceli ve kendi içine dönüktür. "Başkişi, sorunun cevabının nefis olduğunu keşfeder."¹⁹⁴ Ve nefsi ile mücadele etmeye başlar.

Kahraman bir sofaya açılan birkaç odanın birinde kalır. Evine her zaman erken gitmek istemeyen genç, hasta olduğu için erken gitmek zorunda kalır. Bu hastalık halinde uykuyla uyanıklık arasında bir yere uzanır ve şöyle bir sanrı görür:

"Dünya tekerleği Babil Kulesinin spiral yokuşunu tırmanıp duruyordu. O kadın biçimlendi gözünün önünde. Yokuşun yukarılarında duruyordu. Serap gibiydi. Her defasında yaklaştım, işte tutacağım, diye elini uzattığımda, elinin boşluğa düştüğünü

¹⁹⁰ Özdenören, *Aşkın Diyalektiği*, s. 143.

¹⁹¹ Özdenören, *a.g.e.*, s. 196-197.

¹⁹² Tosun, *a.g.e.*, S. 159.

¹⁹³ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s. 53.

¹⁹⁴ Bulut, *a.g.e.*, s. 243.

duyumsayarak irkiliyordu. Sonra kadının o uzun, at kılına benzeyen saçlarından yapılmış bir kamçı beliriyordu, ak, saydam bir avucun içinde. Ona bakıyor, o avucun sahibi olan yüzü seçmeye çalışıyor ama bunu asla başaramıyor, öyleyken el, havaya kalkıyor, kamçı Kule'nin boşluğundan göğün sonsuzluğuna doğru savruluyor ve toparlanarak sırtında, yüzünde, gövdesinin her bir yerinde şaklıyordu. Böyle böyle yola gelecekti. Yola, evet..."¹⁹⁵ Bu korkutucu manzaranın Babil kulesi ile başlanmasının sebebi, Özdenören'in *Kent İlişkileri* kitabıyla açığa çıkıyor, zira orada Babil'in kulesinin bir mabet olduğu, fakat bu mabetin karşı mabet olduğu yorumu yapılıyor.¹⁹⁶

Bir gümbürtüyle yerinden sıçrayan kişi, ne kadar zaman böyle kaldığını düşünür ve aniden kalkar. Abdestini alır ve namaz kıldığı seccadesinden kalkmadan gözlerini yumar: virdini yerine getirmesi gerekiyordur. Rabıta halindeyken, sohbetten sonra anlamını bulmaya uğraştığı boyalı ölümlerin anlamını, gözünün önüne getirdiği mürşidi şöyle söyler: "Yavrum... o boyalı ölü nedir biliyor musun?.. o boyalı ceset, süslü ceset?"¹⁹⁷ Nefs olduğu kişi tarafından anlaşılan, boyalı ölüye karşılık kahraman:

"Gözlerinin önünde canlanmış duran o güzel yüze bakarak haykırdı nerdeyse, hayır, ben ceset istemiyorum, ben ölüsevici olmak istemiyorum, ben seni istiyorum, diye... Ama sesini kendinden başka kimse işitmedi, haykırışı semanın boşluğunda dağılıp gitti, bir, işitmesi gereken, o..."¹⁹⁸ Başkışı, nefsinle baş edip, arzularından kurtulmak olan nefsin terbiye etmek ister.

Yırtılma hikâyesinde, mutasavvıfların tecrübe ettiği aşkın haller konu edilir. Mezarlıkta "kefenin en beyaz yerinden bir yırtılma sesi" duyulur. Gıcırtya benzeyen gürültü "yaz" der. O sırada "torağı dişleriyle yaran iki yaratık belirir." Bu yaratıklar, kabirde yer alan sorgu melekleri Münker ve Nekir'dir. Ürperti, tedirginlik ile dünya ve ahiretin arasındaki kabirde yaşanan bu hadise, Hz. Muhammed'in ilk vahiy aldığı anda yaşanan hadiseyle benzerlik gösterir. Nitekim Cebrail'in "oku" emrini getirdiğinde Hz. Peygamber buna karşılık, "ben okuma bilmem" demesi gibi,

¹⁹⁵ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s. 57.

¹⁹⁶ Rasim Özdenören, *Kent İlişkileri*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2011 s. 119.

¹⁹⁷ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s. 58.

¹⁹⁸ Özdenören, *a.g.e.*, s. 58.

gürültünün “yaz” demesiyle, başkişinin “ben yazmasını bilmem” demesi örtüşmektedir. Kefenden yırtılan bir parçaya yazması istendiğinde, kalemim yok diyecektir. Buna karşılık gürültü “kalemi yokmuş” diyerek “al sana kalem” diye gürlür. Bundan sonra cehennemi hatırlatan tasvirler başlar:

“Havada bir zencir şakırtısı işitildi. Yüzbinlerce tonluk dubaları demirlemek için kullanılabilir türden zencirlerdi bunlar ve biraz daha fazlası. Ama zencirler, o gürleyen sesin elinde at kılından yapılmış bir kamçı gibi şaklıyordu havada. Derken sol taraftaki duvar yıkılıyor, ateşten bir kütle devriliyor. Ateşten oluşmuş gedikten içersi görünüyor, orada her şey ateştir ve ateştedir. Yılanların ateş dilleri savruluyor, bir zebani çingiraklı yılanlardan meydana getirdiği kırbacını savuruyor, ateşten akrepler ateşle ateş raksı yapıyor, kanlı bir tepsinin üstünde ateşten kelleler taşınıyor, katran, irin ve balçıktan oluşmuş ağdalı bir sıvının içinde cesetler yüzüyor. Ateş gediğinden oluşmuş mağaranın önünde gökgürültüsü bir daha işitiliyor: “Daha sırası var buranın! Sen yaz! İşlediklerini yaz! Ya bu mağaradan geçip serin yerlere ulaşacaksın ya da buraya dü-şe-cek-sin!” Cılız itiraz yeniden: “Ama ben..” diyecek oluyor. Ancak havada savrulan zencirin sesi onu susturuyor. Susup kalıyor. Pusuyor. Elleriyle yüzünü savunmaya bile gücü yetmiyor. Zaman orada duruyor. Her şey donup kalıyor. Ateş donuyor. Orada her şey buz gibi bir ateşe kesiyor. Duruyor. Buzlaşıyor.”

Bu dünyadaki kıyametini yaşayan acemi derviş, öldüğünü ve sorguya çekildiği anı düşünür. “Bireysel bağlamda bireyin iç dünyasındaki kıyametin sembolü hâline gelen mezarlıkta korku ve tedirginlik atmosferi hâkimdir.”¹⁹⁹ Ölüm, kıyametin ilk durağı olarak yani küçük kıyamet olarak hikâyeye yansıtılır.

Cezbe halinin etkisiyle yerde debelenen başkişinin odasına annesi girer. O esnada kişi, “Allah, Allah!” diye haykırdığını sanıyordu, ama gözlerini açtığı anda, dilinin damağına yapışmış, dişlerinin birbirine kilitlenmiş olduğunu ayımsadı ve ağzında suskunluk, yalnızca sessiz, kelimesiz bir suskunluk biçimlenmiş olduğunu algıladı: demek ki, hep, kelimesiz olarak bir adı, o adı anıp durmuştu.” Yaşadıklarının etkisiyle kendinden geçen kişi, arkasından güneş ışığı vuran annesinin silüetini

¹⁹⁹ Özdenören, a.e., s. 60-61.

ayrımsar. Annesi ona ne yaptığını sorduğunda, sanki suç üstü yakalanmış biri gibi “ben mi? Bilmem. Hiç.” der. Ve “Bilmem. Öyle şeyler oluyor bazen. Ben de hissediyorum.” Diyerek cezbe halindeyken kendisinin bile farkında olmadığı şeyi, yalnızca hissettiğini söyler. Annesi ise bu acemi dervişe yol gösterir nitelikte şu hikâyeyi anlatır:

“Ah, şimdi hatırlıyorum, eskiden böyle şeyler olurdu, bir komşumuz vardı, hatırlıyorsun onu değil mi?... Her zaman çok uzaklardaymış gibi dururdu, her zaman bir sırrı saklarmış gibi bir hali vardı. Acaba gerçekten de bir sırrı var mıydı?”

‘Bunu hiç bir zaman öğrenemeyeceğiz.’

‘Bence de öyle. Böyle insanlar sırlarını mezara taşıyor. O da, varsa bir sırrı, onunla gitti.. mezara.’ Anne, beklenmedik biçimde bağırdı birden: ‘Mezara gitti. Mezarlar sır saklamak için mi kazılır?’” annenin bağıarak vurguladığı mezar vurgusu hikâyenin bel kemiğidir. Annesinin sözlerinden sonra sırrı saklayamayan genç kendini açığa verir:

“Sanki günden güne eriyoruz, inceliyoruz, ağırlığımız azalıyor. Böyle olacağını söylemişlerdi bana. İşte, söylenenler oluyor şimdi, kimi zaman yüreğimin üstünde batmanlarca ağırlığında bir yük, kimileyin de kuş gibiyim. Hadi bana uç de anne. Uçmak istiyorum.”²⁰⁰

Burada derviş, yaşadığı küçük bir tecrübeden sonra, uçmak ister fakat bu onun acemiliğini göstermektedir. Annesi ise uyarı niteliğinde kendisine: “Bütün acemiler böyle konuşmuş. Acemi olanlar uçtuğunu gizleyemezmiş, onun için de kıdemliler onları hor görürmüş, sırrı saklamadılar diye. Kıdemlilerse uçtuklarını asla göstermezmiş. Bence de sırrın ortaya dökülmesi uğursuzluk getirir.”²⁰¹ der.

Cezbe halindeyken gördüklerinin de etkisiyle “Ne güzel konuştun, anne. Ateşten de bahset bana, o irinlerden, kan çanağı günlerden, mezara götürülen sırlardan,

²⁰⁰ Özdenören, **Ansızın Yola Çıkmak**, s. 63.

²⁰¹ Özdenören, **a.y.**, s.63.

dünyamız onlarla da dolu.” diyerek annesine, “bana ateşten de bahset”²⁰² diyor. Tasavvufî öğretiler ışığında, nefsi ile nasıl baş edilir öğrenmek istiyor.

Maske hikâyesinde tasavvufa yeni girmiş, sorgulamalarıyla kendi hakikatini arayan acemi bir derviş karşımıza çıkar. Kendi hakikatini bir kız üzerinden aramaktadır. Maske takan yüzler arasında bu yüzü bulmak kolay değildir. Fakat “nasıl tanıyacağını bilemiyor, ama onu bulacağından emin” görünerek, kızı bulur. Bulduğu kız ile kendisi bütünleşmiş, bir olunmuştur. Yunusun karnına girerek bir nevi bir mağaraya uğramış ve bambaşka biri olarak oradan çıkmıştır. “O, artık mağarayı ziyaret etmeden önceki insan değildir; o, mağarayı görmüş ve orada yaşamış bir insandır. O, mağaradayken, ışığın dışarıda olduğunu aynel yakın olarak yaşamıştır.”²⁰³ Tasavvuftaki “ayn-el-yakîn” mesabesine kavuşması için de öğretilen: “her şeyde, her canlıda efendini görmeyi deneyeceksin” öğretisidir.

İskelet hikâyesi, Özdenören’in diğer hikâyelerden farklı olarak bir kadın dervişi konu edinir. Çevresindeki herkesi kaybederek yalnız yaşayan, efendisinden aldığı ilk tövbeyi hatırlayarak yeniden tövbe almak isteyen derviş Zehra’nın hikâyesidir. Annesi, babası, ninesi, yaşamakta olduğu evdeki herkes ölmüştür. Bu ölümler Zehra’yı derinden etkiler ve ölüm hayatının bir parçası olur. Tasavvufa yöneldiği ve ölüm hakkında böylesine derin düşündüğü için delirecek gözüyle bakanların: “Bence bu, daha çok çekemeyenlerin ve bu işin dışında kalanların işi”²⁰⁴ diye düşünür. Zehra’nın bilinçaltındakiler hikâyeye şekil vermektedir.

Zehra’nın, tasavvufa girişi anlatıcı tarafından şu şekilde anlatır: “İlk dersini aldığı gün, sevinçten çıldırarak gibiydi. Tespihinin ucundan tutturarak ona tövbe veren zat yoğun bir saygı duygusu uyandırıyor, sözleri kesin ve güven vericiydi, ona güveniyordu. O günden sonra haftada birkaç defa sohbete katılmıştı, her defasında memnun kalarak, bunları daha önce yapıp bitirmesi gerektiği duygusuna kapılarak.”²⁰⁵

²⁰² Özdenören, a.y., s. 63.

²⁰³ Özdenören, *Acemi Yolcu*, s. 140.

²⁰⁴ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s. 75.

²⁰⁵ Özdenören, a.e., s. 75.

Tarikatlarda tövbe vermek, gireceği tarikatı benimseme için yapılan biattır. Tarikatlardaki usul gereği şeyh, kadınlara tespih bez gibi bir araçla tövbe verir. Zehra'nın da intisap ettiği ve derin bir saygı duyduğu tarikat şeyhi, tespihin ucunu tutarak tövbe verir. Sözlerini güvenilir bulduğu müşidin sohbetine her hafta katılır. Buradan Zehra'nın bilinçli ve nitelikli bir müritliği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca sohbet konusu olan meseleleri sanki bir ödev gibi kendine görev addedecektir. Nitekim belki de sohbetlerden öğrenip, kendi kendine verdiği: “ben karanlıkta bile örtüneceğim” sözünü daha sonra anımsar.

Bazı kadınlardan Zehra “ders tazelemek” sözünü işitir. Böyle bir fırsatı olmasına şaşırıp sevinerek, dersini tazelemeyi düşünür. Bu ders, zikir mahiyetinde kullanılır. Bir tür tarikat ödevidir. Ders tazeleme hadisesi ise şu şekilde anlatılır:

“Öteki kadınların yanına o da diz çöktü. Ancak efendi hazretleri, ötekilere sormadığı soruyu ona yöneltti: “Sen niçin tazelemek istiyorsun dersini?” diye sordu: “Kebair mi işledin?” Ne demek istendiğini anlamak isteyerek başını önüne eğdi. Efendi devam etti: “Zina, fuhuş, hırsızlık, cinayet, yalan söylemek.. bunlar kebâirdendir efendim..” Cevap vermeden, başı önüne eğilmiş durdu öylece. Efendi de üstelemedi ve ötekilerle birlikte ona da yeniden tövbe verdi ve yeniden dersini tarif etti.”²⁰⁶ Yeni almış olduğu dersinden sonra geçim derdi olmadığı düşüncesiyle, artık “kendini, benliğinin, tinin ihtiyaçlarına vermenin zamanıydı.” Tövbe alındıktan sonra usul gereği gusül abdesti almak şarttır. Zehra'da abdest almak için ocağa su koyar ve yıllar önce kaybettiği sevgilisinin iskeleti kendisini ziyaret eder. Burada “ölmeden önce ölün” hadisi ile ölüm rabıtası gerçekçilik algısını yıkarak somut bir şey gibi görünür. Özdenören “önceden ölmüş gibi olma hali”nin eylemsizlik demek olmadığı, aksine bu halin bir çaba ile gerçekleştireceği kanısındadır. Nitekim yazara göre; “ölmeden önce ölmek, farklı bir deyişle ‘fenafillâh’ hali (yani maşukta kendini yitirme durumu) aşğın ancak dünya ilişkilerinden kendini uzaklaştırma eylemiyle elde edilebilecek bir sonuçtur.”²⁰⁷ Aşk ile varlığından vazgeçerek sevgilinin varlığında varlık bulma olarak da isimlendirilebilir.

²⁰⁶ Özdenören, **a.e.**, s. 76.

²⁰⁷ Özdenören, **Aşkın Diyalektiği**, s. 197.

Yıllardır bir tarikata üye olduğu için ölüm artık onun için korkulan bir şey değildir. Kapısında bulunduğu sevgisinin iskeletini eve buyur eder. Yaşayan fakat rahatsız olan bir insan gibi davranır ona örneğin: “merdivenleri çıkabilecek misin?” diye sorar. Benliğin izinden giden kadın, ölüme hazırlık yapmaktadır. Yıllar önce sevgilisi öldüğünde ölen Zehra için Ben- Sen ayrımı ortadan kalkar. Artık kadına göre ölen sevgilisi midir? Yoksa kendisi mi? Bunu bile bilemez hale gelir.

İskelet ile arasında geçen diyalog ise şöyledir:

“Böyle böyle nereye değin gidebilirim?

Ben kendi surumu üfledim.

Ben şimdi ölmeden önce ölmeyi yaşıyorum.

Aşkın adının böyle konulabileceğini düşünüyorum.”

Bu konuşmadan sonra iskelet, aynaya bakan Zehra'nın arkasından yok olup gider. “Burada ‘ayna’, bireyin her şeyi kendisiyle özdeş görmesinin -bakılan sevgilide kendisini görmenin- bir sembolü olarak kullanılmıştır.”²⁰⁸

Özdenören'in *İmkânsız Öyküler* kitabındaki *Sabah Molası* hikâyesi, namaz kılmak için camiye yönelen bir kişinin hislerini konu edinir. Başkarakter namaz kılmak için gittiği camiyi, şehirde bulunan merkezlerden biri olduğunu düşünür. Hikâyede yer alan “beklenen an” namazda buluşan müslümanların birliğidir. Aynı zamanda bireysel arayışının akabinde yaşanan aşkın tecrübe de olabilir. Bu ana gelindiğinde ise belli “bir dünyadan yeni bir dünyaya geçiş” denemesi yapılmaktadır. Yaşanan tecrübe “insanın asal yapısında, onun irasında” varbulunmakta olan şeydir. “O şey o iranın temel farikasından sayılan bir özellik olarak *orada* duruyordu.”²⁰⁹ İnsanın irasında yani fitratında mevcut olan şey ise “kargaşa ve yılgı” havasına rağmen insanın ciğerinden gelen “şefkat ve merhamet” duygusudur.

Yaşanan yalnızlık, dünyadaki son kısmet olan bir kâse süt, bir devenin üzerinde, çölün derinliklerine doğru yol ve onun varacağı menzil, yaşanan bireysel tecrübeyi temsil etmektedir. Nitekim anlatıcı “ermiş değildi belki, ama ermiş

²⁰⁸ Deliklitaş, a.g.e., s. 120.

²⁰⁹ Özdenören, *İmkânsız Öyküler*, s. 72.

olanların himmetini üzerinde hissetmesine engel de yoktur”²¹⁰ derken, tarikata intisap ederek, insan-ı kâmil olma yolunda çaba sarfeden bir kişiyi betimlemektedir. Bu kişi, yaşadığı hislerle secdeye kapanarak ağlayan, secdeden kalktığına ise ellerini semaya açarak yakarışı sonucu ortaya çıkan yeni bir insandır. Hikâyenin sonunda bu yeni insanla yüz yüze geldiğini görür ve ona günaydın der. Böylece kendi hakikatini bulma yolunda bir adım daha atmış ve tasavvuf yoluna girmiştir.

İmkânsız Öyküler kitabında yer alan *Geçmişten Gelen Gece* hikâyesi, bir sahur vaktinden imsak vaktine kadar olan sürede, geçmişe bağlı hadiseler ile o an ceyran eden, olayları konu edinir. Hikâyenin başında güz gecesinin serin havasında birden bir derviş cezbeye kapılmaktadır. O an şu şekilde anlatılır:

“Derviş, kentin merkez alanında.. birden cezbeye düşüp “Allah!” diye haykırıyor. Kendi ekseninde şöyle bir dönüyor. Eteğinin rüzgârı kenti yalıyor. Kent ırgalanıyor. Dalgaların üstünde bir gemi.. belki o gemi ben’imdir.. dönüşün ahengiyle yalpa vuruyor..”²¹¹ Dervişin cezbeye kapılması ile bütün kent etkilenmiş sayılıyor. Burada kendi ekseninde dönen derviş, sema törenlerindeki Mevlevîleri akla gelmektedir. Nitekim sema, dervişin giydiği tennure adı verilen etekli giysi ile kendi etrafında musikin de etkisiyle dönmektir. Esasında sema mutasavvıflara göre, insan-ı kâmil olma yolunda ilerleyen dervişin, kul olma şuuruna varıp olgunlaşmasıdır. Olgunlaşan bu kişiler, manayı dinleyerek anlamakta, bu mana kalbe ulaşınca da vecd içinde kalbi harekete geçerek cezbeye tutulmaktadır.²¹² Hikâyede de bu tür semaya işaret edilmiştir.

Dervişin cezbeye kapılıp dönüşünün etkisiyle, “deniz kendi geçmiş mevsimlerini kıyıya” sürükler. Böylelikle geçmişten gelen hikâyelerle bugünün bağı kurulmuş olur. Boğaz birden Kızıldeniz olur. Kızıldeniz’de Hz. Musa’nın denizi yarması sonucunda kıyıya sürüklenen suların dalgalanması, dervişin eteklerinin uçuşmasıyla aynı tınıda titreşir. Hatta Kızıldeniz’in kızıl rengi dervişin kavrulan ciğeridir. Bu bilgilerin hiçbir tarih kitabında yazmaması fakat kavrulan ciğerlerin

²¹⁰ Özdenören, a.y., s. 72.

²¹¹ Özdenören, a.g.e., s. 186.

²¹² Semih Ceylan, “Semâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, c. 36, s. 456.

üstüne nakşedilmesi vasıtasıyla bilinir. “İnsanlık o hattı o ciğerin üstünden sökmeye çalışır, eğer kendi de aynı yangının közüyle kavrulmasını becerebiliyorsa...”²¹³

Vaktin imsak olması kısa bir süreyi işaret eder. Gelip geçiciliği simgeler. Hikâyede geçen yanık kullar dervişlerdir ve bu kullarsan biri “Söyleyin güneşe bugün doğmasın!”²¹⁴ diye ferman eder. Ferman ise gezegenleri dolaşarak, bu kulun ricası güneşe ulaşır ve doğma anı gecikir, kendi diliyle ona katılır. Ve sonunda kul, tan yerine bakarak gülümser. Artık ruhsal olarak mutmain olan kişi, insan-ı kâmil olma yolunda bir adım daha ilerlemiş olur.

İmkânsız Öyküler kitabında yer alan bir başka hikâye ise *Sarhoş Sokaklar* isimlidir. Genel yargılarla başlayan hikâye, “Secde etmek için yakınlardaki minicik camiye, o camilerin ağası küçük camiye gitmeye kimsenin sabrı yetmez.” cümlesi ile farklı bir atmosfere geçiş yapılır. Camilerin ağası olan camiye gidemeyecek kadar kabaran hislerin sonunda cezbeye kapılarak “insanın kendini yere atası gelir.”²¹⁵

Hikâyenin sonunda “servet terâkümü konusundaki görüş ve mücadelesiyle tanınan sahâbî” Ebû Zer el- Gıfârî hatırlanır. Bu hatırlayış dünyaya meydan okumayı temsil eder. Nitekim son cümle: “Nereye saklanıyorsun ey ölüm, çık karşıma demek için...”²¹⁶ cümlesidir.

²¹³ Özdenören, *İmkânsız Öyküler*, s. 187- 188.

²¹⁴ Özdenören, *a.e.*, s. 188.

²¹⁵ Özdenören, *a.e.*, s. 204.

²¹⁶ Özdenören, *a.e.*, s. 205.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RASİM ÖZDENÖREN’İN HİKÂYELERİNDE TASAVVUF TERMINOLOJİSİ

Terim; bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah anlamlarına gelmektedir. Terminoloji ise “terimler dizgesi” yahut “Terim Bilimi”dir. Herhangi bir bilim, sanat veya meslek dalında olan kişilerin, kendi alanları ile ilgili aralarında anlaşmak için kullandıkları, kendilerine özgü bir terimler dizgesi vardır.

Kuşeyri, Risâle adlı önemli eserinde; diğer alanlardaki gibi sûfilerin de tasavvufî bilgileri ve tecrübe ettikleri aşkın halleri birbirlerine iletmek için aralarında ortak bir dil kullandıklarını, kendilerine özgün bilgi ve hallerin başka kimseler tarafından öğrenilmesini kısındıklarından, diğerlerinden saklamak amacıyla anlamları açık olmayan birtakım terimler kullandıklarını ifade eder.

Tasavvufî deneyimin, metafizik ve aşkın bir dili olması sebebiyle, yaşanılmadan anlaşılması güçtür. Ancak bugün tasavvuf terminolojisi ve tasavvuf tecrübesi hakkında bilgi içeren teorik de olsa birçok eserin mevcut olduğunu görüyoruz. Bu bağlamda, tanımların başında söyleyecek olursak, tasavvufun dili, tasavvufla ortaya çıkmış ve yaşanan tecrübeler zaman zaman yazıya da aktarılmış; sûfiler eserler kaleme alarak, mektuplar yazmışlardır. Dolayısıyla buralarda kullanılan kelimler de tasavvuf terminolojisini oluşturmuştur.

3.1.TASAVVUFÎ UNSURLAR

3.1.1. Adem

Özdenören’in hikâyelerinin yalnız bir yerinde geçen “adem” kelimesi, Arapça’da yokluk ve hiç anlamlarına gelmektedir. Kur’an’da yer almayan kelime, tasavvufta önemli bir yere sahiptir ve mâsivâ, zulmet, şer, bâtıl, çirkin kavramlarının da karşılığıdır. İlk sûfiler, adem kavramını yoksulluk anlamında kullanmışlardır.

Daha sonra Gazzali ve İbnü'l-Arabi'nin ortaya koyduğu açıklamalarla yeni bir takım anlamlar ortaya çıkmıştır.

Gazzali'nin bu konudaki görüşü şöyledir; Allah'ın varlığı hakiki olandır, geriye kalan her şeyin, yani onun dışındakilerin varlığı mecazidir. Gazzali varlığı hayır ve nur, yokluğu ise şer ve zulmet olarak tabir eder.

İbnü'l-Arabi ise Gazzali'nin bu düşüncesini geliştirerek *vahdet-i vücûd* anlayışını ortaya koymuştur. Kısaca varlığın birliği ve varlıkta birlik olarak anlatılan vahdet-i vücûd, Tanrı, âlem ve insan ilişkilerini açıklayan düşünce sistemidir.²¹⁷

Ademi, adem-i mahz (mutlak adem) ve adem-i izafi (mümkün adem) olarak iki kısma ayıran İbnü'l-Arabi, mutlak ademi, şer, zulmet ve batıl anlamında kabul eder. Alem, Allah'ın iradesiyle varlık kazanmış ve varlığı Allah'ın yaratmasına bağlı olduğu için kendine nisbetle yok hükmündedir. Arabi alemi, Allah'ın ilminde mevcut olmasından dolayı kabul eder ve yaratılmadan önceki haline âyân-ı sâbite adını verir. Masiva da, âyân-ı sâbitenin görüldüğü bir ayna durumundadır ve tamamen vehim ile hayalden ibarettir.²¹⁸

Kısaca adem, tasavvufta iki şekilde görülür; *Mutlak adem*, yani ilk yaratılıştan önceki sıfır karanlık, *Mümkün adem* ise var olmayan ama olması da imkansız olmayan ademdir. Bu anlamda adem tasavvufta şey, ayn ve zat'tır ve bir takım özelliklere sahiptir.²¹⁹

Mutasavvıfların çoğu ademin ne varlığa, ne de var olmaya elverişli olmadığından: yalnızca ilahi bir tecelligâh olduğunu düşünürler.

Bu görüşler ışığında *Çarpılmışlar* kitabında yer alan *Mor Sinekler* hikâyesindeki adem kavramına baktığımızda, yazarın vahdet-i vücûd düşüncesine göndermeler yaptığını görüyoruz:

²¹⁷ Ekrem Demirli, "Vahdet-i Vücûd", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, c. 42, s. 431.

²¹⁸ Yusuf Şevki Yavuz, "Adem", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, c. 1, s. 357.

²¹⁹ Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2005, s. 22.

“Fenaya değil bekaya gidiyorsun *ademe* değil vücudu daimeye sevk olunuyorsun zulümata değil âlemi nûra giriyorsun kesrette boğulmayacaksın vahdet dairesinde teneffüs edeceksin”²²⁰

Yokluktan varlığa geçişi tarif etmek için kullanılan bu kelime, hikâyede motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki adem, adem-i mahz diye tabir edilen mutlak adem, yani yokluk anlamındadır. Mutasavvıfların görüşünden hareketle söyleyecek olursak da kişi, ademden, masivadan; âyân-ı sâbitenin görüldüğü aynadaki vehimlerden geçerek, vücudu daime; sonsuzluğa ulaşacaktır. İslam dini ve özelde tasavvufta beden ölümlüdür, dünyada kalır, fakat ruh ölümsüzdür ve sonsuzluğa ulaşır. Adem nasıl vücudu daimeye göre yok hükmündeysen, beden ile ruh arasında bulunan mahiyet farkı da böyledir. Bu da sonlu olan ile sonsuz olan arasında belirli bir farkın olduğunu ortaya koymaktadır.

3.1.2. Ağlamak/Ağlama

Genel bir durum olarak ağlamak; üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb. duygu değişikliklerinin etkisiyle gözyaşı dökmek anlamlarına gelmektedir. Ağlama da ağlamak işi olarak belirtilir. İnsanlar farklı duygulara ağlayarak tepki verebilirler. Aynı zamanda ağlamak, dinde de önemli bir yere sahiptir. İslam’da Allah rızasını gözeterek dini his ve heyecanla ağlamak tavsiye edilmiş ve bu tür ağlamalar karşılığında büyük sevap vaad edilmiştir.²²¹ Allah korkusu ile ağlama; ağlayarak secde edenlerin Kur’an-ı Kerim’de övülmüş olması; hatta içinden gelerek ağlayamayan kimselere ağlamaya çalışarak ağlar gibi bir tavır takınmaları öğütlenmiştir. Tasavvufta, “*bükâ, girye, gözyaşı dökme*” ve “*elem, haz; üzüntü sevinç; ilahi azap, ilahi lütuf sebebiyle gözyaşı akıtma*”²²² şeklinde yer alır. Aynı zamanda cezbe alâmeti sayılmaktadır.²²³

Genel bir ifade olması hasebiyle ağlamak kavramı, Özdenören’in hikâyelerinin birçok yerinde kaçınılmaz olarak geçmektedir. Eserlerde bulunan bu

²²⁰ Rasim Özdenören, *Çarpılmışlar*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2015, s. 137.

²²¹ Süleyman Uludağ, “Ağlama”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, c. 1, s. 474.

²²² Uludağ, *a.g.e.*, s. 25.

²²³ Ömür Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2007, s. 167.

kavrama tasavvufî bağlamda baktığımızda; *Denize Açılan Kapı* adlı kitabın üç yerinde geçmekte olduğunu görüyoruz.

Ağlamak; *Karşılaşma* hikâyesinde tarıkata yeni girmiş ve “kabul ediyorum” sözünü vermiş bireyin şeyhinin “dizler üzerinde zarif aralıklarla sıralanmış” parmaklarına bakması ve ardından sıkıca sarılarak o elleri, “doyumsuz bir istekle öpmek ve *ağlamak*” istemesi şeklinde görülür. Kabaran hisler ile ağlamak isteği tanımında da yer aldığı gibi ilahi lütuf sebebiyle gözyaşı akıtmadır.²²⁴

Ayrıca *Kuyu* hikâyesinin ana karakteri olan Yusuf, işlediği günahın neticesinde pişmanlık duygusunu sorgulamakta; kıldığı namaza kendini vermeye çalışırken, kendisinden önce yaşayan milletlerle bağ kurmaktadır;

“Namazdan sonra caminin küçük avlusunda buldu kendini. Rüzgâr hâlâ hafif hafif esiyordu. Avlunun ortasında o da, rüzgârın kaldırdığı kurumuş yapraklar gibi, kavak pamukları ya da tozdan hafif pisipisiler gibi ordan oraya savrulup duruyor, döneniyordu. Madem *ağladım*, madem *ağlıyorum*, *ağlayabiliyorum*, öyleyse bindörtü yüz yıl önceki insanlarla benim aramda, o günün insanlarıyla şunlar arasında kesintisiz bir ilgi olmalı, değişmeyen, insanı sarsan, derinden kavrayan ilintiler olmalı diye düşünüyordu. İşlediği günah ve günahlar yüzünden bir pişmanlık duymuşsa ve bu pişmanlık yüzünden *ağlamışsa* bunun bir anlamı olmalı, diyordu.”²²⁵

Yusuf namaz esnasında okunan surelerin anlamlarını düşünürken, namazda olup olmadığına tereddüt eder ve okunan sureler ona dokunur; çünkü daha önce tecrübe etmediği duyguları yaşamaktadır. Bu duygu yoğunluğunun neticesinde gözleri ıslanır fakat olanlara bir türlü anlam veremez. Peygamber’in sahabeye namaz kıldırması aklına gelir ve o zamandan bu zamana değişen hiçbir şeyin olmamasına hayret ederek bunun müthiş bir şey olduğunu düşünür. Namaz kıldıktan sonra avluda zihnî bir tefekküre dalar. “Madem *ağladım*, madem *ağlıyorum*, *ağlayabiliyorum*” diyerek asırlar önce yaşayan ve tıpkı kendisi gibi duygu yoğunluğunu tadan kişilerle kendi arasında, yine onlar ile yaşananlar arasında

²²⁴ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s. 66.

²²⁵ Özdenören, *Kuyu*, s. 48.

kesintisiz bir ilginin olduğunu; ve bu yaşanan deneyimlerin değişmeyen, insanı saran ve derinden kavrayan ilintiler olması gerektiğini düşünür.

Dergâha girmek için bulunduğu şehri terk etmesi, orada işlemiş olduğu günahattan pişmanlık duymaya başlaması; sâlikin Allah'ın rızasını arzularak bazı şeyleri terk etmesi gibidir. Tasavvufta nefis, tabiatında temizdir fakat hayvani şehvetlere yöneldiği takdirde kirlenir. Müritin, bu kirlilikten kurtulması için temizlenmesi gerekir.

Tasavvuf literatüründe yedi merteye vardır. Bunların en aşağıda yer alanı Nefs-i Emmâre; hayvânî ruha bitişik olup, bu durumda olan kişi hayır ve şerri, hak ile batılı ayırt edememektedir. Hayvânî şehvetlere sahip sâlik, nefisini zayıflatmak için; yeme- içme, uyuma gibi ihtiyaçları azaltıp insanlardan uzaklaştığı takdirde nefsin şerrinden kurtulabilir. Olanları sorgulayıp anlam verememek ve ağlamak da günahlarından pişman olan hikâye kişisi Yusuf'un, nefs-i emmâre mertebesinde olduğunu göstermektedir.

3.1.3. Aramak

Aramak, yukarıda ağlama kavramında belirtildiği gibi genel bir ifade olmasından dolayı farklı birçok anlamlara gelmektedir. Temel anlamda birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak olan aramak, tasavvuf açısından, hakikate doğru yapılan içsel bir yolculuktur. İnsan kendi hakikatini arama yolunda ilerlerken eşya, tabiat gibi unsurların hakikati ile karşılaşır, dolayısıyla kişi bu yolda devam ederek, büyük alemden küçük aleme yani kendi hakikatine ulaşır. Felsefe tarihinin kökeninde bulunan “küçük alem” (mikrokozmoz) ve “büyük alem” (makrokozmoz) düşüncesiyle ilintili olarak insan ile alem arasında bir ilişkinin olduğu, birinde olan bir özelliğin bir diğerinde de var olduğu görülmüştür. Bu düşünce ekseninde tasavvuf edebiyatına İnsân-ı Kâmil kavramını yerleştiren Muhyiddin İbnü'l- Arabi olmuştur. İnsân-ı Kâmil, “Allah'ın her mertebedeki tecellilerine mazhar olan insan anlamında tasavvuf terimidir.”²²⁶

²²⁶ Mehmet S. Aydın, “İnsân-ı Kâmil”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, c. 22, s. 330.

Tasavvuf ehlinin önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Bâyezît-i Bistâmî'nin “el-kâmilü't-tâm” dediği insan, insân-ı kâmilidir. Allah'ın ahlakı ile ahlaklanan kişiyi tanrısal sırların özünü keşfeden, devamlı Allah'tan ilham alan bir kişi olarak gören Bistâmî, herkesin ilahi hakikati arayıp bulmak ve sonunda itaat etmek zorunda olduğunu söylemektedir. Kendisine itaati; Allah'ın Resûl'üne, dolayısıyla Allah'a itaate denk saymaktadır.²²⁷ Kendisinin “Hakikat aramakla bulunmaz, ancak bulanlar hep arayanlardır.” deyimini ile görüyoruz ki tasavvufta aramaya talip olmak en önemli şartlardan biridir. Özdenören'e göre ise: “hakikat belki aramakla bulunmaz, ama onu bulanların arayanlar olduğu da her zaman söylenir. Demek ki, bu arayışın, itidal ve istikrar üzere ifa edilmesi gerekiyor.”²²⁸

Tasavvufta tarikata girme yahut bir dergâha intisap etmenin aramak ile mümkün olduğu görüşü yaygındır. Bilinmeyen bir şey, aşkın bir güç tarafından çekilerek sâlikin yolunun dergâha çıkması, Allah'a ulaşmada atılan ilk adımlardan biri olarak görülür. Buna örnek niteliğinde gördüğümüz Denize Açılan Kapı kitabında yer alan *Karşılaştırma* hikayesindeki kişinin, dergâhtan içeri girdikten sonra günlerdir farkında olmadan aradığının orada olduğunu görür. Bu kişi, hikâyenin bağlamından çıkarabildiğimiz dergâhın şeyhidir. “Ama bir bakışta tanıdı onu: onun için buraya getirilmiş olduğunu bilmeden, gizli gizli hep onu *aramakta* olduğunun bilincine varmadan onu *ararken*.”²²⁹ Bilinçsizce aramak, insanın elinde olmadan yaptığı bir eylemdir. Bu arama türü metafizik boyutta anlamlı olan fakat reel hayatta anlamlandırılmayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Karakter öncesinde ve sonrasında hiçbir şeyi sorgulamıyor, nereye gittiğini, nereye götürüldüğünü bilmiyor fakat bunların yanında içini bir sevinç kapladığı için o gücün peşinde sürükleniyor.

Tasavvufî bağlamda bakıldığında müstakil bir hikâye olduğunu gördüğümüz yazarın *Kuyu* adlı eserinde ise, Bistâmî'nin “Hakikat aramakla bulunmaz, ama onu bulanlar arayanlardır.” sözüne atıfta bulunmuştur. Hikâyede tasavvufa yeni giren ve muhabbete talip olan hikâye kişisi Yusuf, hakikati bulmak umudu ile dergâha girer.

²²⁷Süleyman Uludağ, “Bâyezît- Bistâmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, c. 5, s. 241.

²²⁸ Özdenören, *Eşikte Duran İnsan*, s. 105.

²²⁹ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s. 62.

Ancak “Hakikat aramakla bulunmaz, ama onu bulanlar arayanlardır.” sözüne muhatap olan sohbet ehlinde, ham olan bir şey kalmaz, tam anlamıyla pişer. Böylece kendisi sâfilîğe dönüşerek yükselecektir. Nitekim böylelikle de kendi hakikatini bilecek yahut bulacaktır. Allah’a ulaşmak isteyen kişi öncelikle mürit olmakta daha sonra da sâlik yani yolcu olmaktadır. Burada yani Allah’a kavuşmada geçirdiği merhaleler seyri sülûk olarak adlandırılmaktadır. Sülûk, yola koyulmak manasında kullanılır. Bu sülûk varoluş ile kamil insan olmaya kadar süregelmektedir. Dolayısıyla yalnız “bulmak” amacıyla yapılan arama netice vermez, ancak yukarıdaki sözde de vurgulandığı gibi bulabilmek için mutlaka “yolda olmak” ve “aramak” gerekir.

3.1.4. Ateş

Asıl anlamı yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, od, nâr olan, İslam dışı bazı dinlerde tapınma amacı ile kullanılan ateş, hemen hemen her dinde farklı anlamlarda da olsa mevcuttur. Çeşitli dinlerde kutsallık atfedilen, manevi anlamda bir temizlenme, arınma faktörü olduğu düşünülen ya da cezalandırma aracı olarak görülen bir semboldür. Birçok inanç sisteminde ateş ilahı ile kültü mevcut olup, özellikle Hindistan ve İran’da görülmektedir. Aynı zamanda ateş, Eski Mısırlılarda temizlenme ve ölümden sonraki cezayı temsil ederken, Eski Yunan mitolojisinde İran’daki ateşin kutsallığından kaynaklanan benzerlikler vardır. Bunların yanı sıra Yahudilik ve Hıristiyanlıkta ateş ilahı ve kültü bulunmasa da diğer dinlerden gelen deyim ve ifadeler karşımıza çıkmaktadır. İslam dininde tevhit inancı esas kabul edildiğinden, ateşi ilah konumunda kabul etmek söz konusu bile değildir. Hem Tevrat hem de Kur’an’da geçmekte olan Hz. Musa’nın Sina Dağı’nda görmüş olduğu ateşin mahiyeti bunlardan farklıdır.²³⁰

İslam dininde şeytanın ateşten yaratılmış olması, cehennemdeki unsurların en barizinin ateş olması, yalnız ateş anlamına gelen nâr kelimesinin Kur’an’da sıklıkla geçmesi vb. örnekler, ateşin dindeki farklı niteliklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, fihhi ve tasavvufî terminolojide temizleyici özelliğiyle de anılmaktadır. Mecazi anlamların esas kabul edildiği tasavvufta ise ateş; aşk, sevgi harareti, muhabbet alevi,

²³⁰ Hikmet Tanyu, “Ateş”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, c. 4, s. 52-55.

aşk ateşi, yanma, pişme, yetkinleşme, arınma, temizlenme gibi anlamlara gelmekte, tasavvuf ve tarikatlarda bu anlamlara gelen anlatımlar bulunmaktadır.²³¹

Konu ile bağlantılı olduğunu gördüğümüz ayrıca tasavvuf ve aşk konularının irdelendiği *Ansızın Yola Çıkmak* kitabında geçen “Yırtılma” hikâyesindeki genç rüyasında şunları görmektedir; “Derken sol taraftaki duvar yıkılıyor, *ateş*ten bir kütle devriliyor. *Ateş*ten oluşmuş gedikten içersi görünüyor, orada her şey *ateş*tir ve *ateş*tendir. Yılanların *ateş* dilleri savruluyor, bir zebani çingiraklı yılanlardan meydana getirdiği kırbacını savuruyor, *ateş*ten akrepler *ateş*le *ateş* raksı yapıyor, kanlı bir tepsinin üstünde *ateş*ten kelleler taşınıyor, katran, irin ve balçıktan oluşmuş ağdalı bir sıvının içinde cesetler yüzüyor. *Ateş* gediğinden oluşmuş mağaranın önünde gök gürültüsü bir daha işitiliyor: ‘Daha sırası var buranın! Sen yaz! İşlediklerini yaz! Ya bu mağaradan geçip serin yerlere ulaşacaksın ya da buraya düşecek-sin!’ Cılız itiraz yeniden: ‘Ama ben..’ diyecek oluyor. Ancak havada savrulan zincirin sesi onu susturuyor. Susup kalıyor. Pusuyor. Elleriyle yüzünü savunmaya bile gücü yetmiyor. Zaman orada duruyor. Her şey donup kalıyor. *Ateş* donuyor. Orada her şey buz gibi bir *ateş*e kesiyor. Duruyor. Buzlaşıyor.”²³²

Kabus, diye nitelendirebileceğimiz rüyanın tamamında ateş ve ateşle birlikte oluşan unsurlar, onun yakıcılığı ve sonunda ateşin bile buz kesmesi yer alıyor. İşlediği sevap ve günahlar, kişinin nereye varacağını belirliyor. Ya mağaradan geçip serin bir yerlere gidecek, yahut cehenneme düşecek. İtirazına karşılık korkutucu zincirin sesi cehennem zebanilerini hatırlatıyor. Korku, ümitsizlik, hayret gibi duygulardan sonra her şey buz kesiyor, ateş bile. Daha sonra kabustan uyanan hikâye kişisine annesi tasavvufî nasihatler veriyor ve buna karşılık; “Ne güzel konuştun, anne. *Ateş*ten de bahset bana, o irinlerden, kan çanağı günlerden, mezara götürülen sırlardan, dünyamız onlarla da dolu.”²³³ Burada rüyasında gördüklerinin etkisiyle “bana *ateş*ten de bahset” diyor, çünkü tasavvufî öğretiler ışığında ateşle nasıl başa çıkılır öğrenmek, bilmek istiyor. Çünkü ateş, şeytanı temsil etmektedir, bu yüzden de ilahî nizama karşı gelerek cehenneme düşmeyi ifade eder. Bu durumdan korunmak

²³¹ Burada Ahmed er-Rifaf’ın “Aşk ateştir” sözü, ayrıca Rifâiler’in ateşi ağızlarına, ellerine almaları veya yanan fırının içine girmeleri gibi davranışları hatırlanabilir.

²³² Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s. 60-61.

²³³ Özdenören, *a.e.*, s. 63.

ve kendisini terbiye ederek arınmak, temizlenmek için annesinin ateşten bahsetmesini istiyor. İnsan bildiği bir şey karşısında, o şeyi bilmeyen kimse gibi çaresiz kalmaz, aksine o bildiği şeye karşı önlem olarak nasıl baş edebileceğini önceden kestirir. Farkındalığın kazanılması, davranışların değişmesine sebebiyet verebileceği için tasavvuf ehli sürekli kötülüklerden uzak durmak için nefsinin terbiye etmeye çalışır. Burada tasavvufun önemli isimlerinden biri olan Mevlana'nın "hamdım, yandım, piştim" sözü hatırlanabilir. Ham olan kişi, nefsinin terbiye ederek yanar, bunun sonucunda ise olgunlaşmaya başlar. Öyle ki kendi benini tamamen yakmak ve Allah'a ulaşma istemektir.

Ölmeden önce ölümü düşünmek, ahiret hayatında olası şeylerin hayali, kişiye öz denetim sağlamaktadır. Dergâha yeni giren müridin zihni gün boyu; zikir, ahiret hesabı ve bunun gibi şeylerle meşgul olur. Hikâyede anlatılan ana karakter de böyledir ve bu anlamda rüyasında rahatsız edici şeyler görür. Özellikle rüyasında gördüğü mağara metaforu ile dünya kastedilmektedir. Mağaradan geçip serin sulara ulaşılan yer cennet, zebaniler konuştuğu için "buraya dü-şe-cek-sin!" dediği yer de cehenneme olarak tasvir edilmiştir. Rüyada olanlar karşısından kişi çaresiz kalmış ve bu çaresizlik neticesinde her şey buz kesmiştir.

3.1.5. Beka

Temel anlamda kalıcılık, ölmezlik manasına gelen beka kelimesi, insanın güzel vasıflar kazanarak bunlarda devam etmesidir. Bir tasavvuf terimi olan beka, çirkin ahlaktan uzaklaşarak, temizlenen tasavvuf ehlinin, güzel vasıflar edinmesi, kendi beninden bir nevi geçerek fani olup, Hak ile baki olması anlamına gelmektedir. Bunun özünde Kur'an-ı Kerim'de yer alan, her canlının ölümü tadacak ve her şeyin dünyada yok olacak olması yatmaktadır. Çünkü temelde insan iki unsurdan meydana gelir; bunlardan biri beden biri ruhtur. Beden beşeri olduğu için ölmeye ve yok olmaya mahkumdur. Beşeri yapıya göre ruh tanrısal bir niteliğe sahiptir. Sûfilere göre ise beden ve ruhun dengesi kurulduğunda; kul kendinde faniliğin idrakine varır ve Allah'ın huzurunda baki olur. Bu da ancak insanın güzel nitelikleri kendinde edinmesi ile gerçekleşecektir.

Tasavvuf ehlinde beka, insanın güzel vasıflar kazanması ve bunda devam etmesi olduğunu söylemiştik. Bu kavram aynı zamanda fena kavramının karşıtıdır. Fena da insanın çirkin sıfatlarda ısrar ederek onda yok olmasına delalet eder. Kuşeyrî'ye göre bu iki vasıflardan birinin insanda olması zorunludur. Çünkü biri bulunmadığı takdirde diğeri mutlaka bulunmak zorundadır. Kişi kötü fiil ve aşağılık duygulardan kurtulduğu takdirde çirkin huylardan fani olmuş dolayısıyla iyi huylar ile baki kalmış olur.²³⁴

Özdenören'in aktarımı ile İmam-ı Rabbanî'ye göre, "Gaye, beka'dan evvel fena'yı tatmak yoluyla tam bilgisizlik ve ilgisizliğin kendisidir. Beka'dan sonraysa cehaletle ilim, bilmemekle bilmek bir araya gelir. Öyle ki (...) işte bu bilgisizlik içindeki bilgiye ve hayretten gelen huzura "Hakk-el-yakîn" makamı denilir ve orada bilgi ve biliş, göz ve görüş birbirine engel olmaz."²³⁵

Birçok tasavvuf terimin bir arada kullanıldığı *Çarpılmışlar* kitabının "Mor Sinekler" hikâyesindeki kısmında; "fenaya değil *bekaya* gidiyorsun"²³⁶ şeklinde yer alan "beka" kavramı yukarıdaki tanımlara uymaktadır. Kişinin dünyada varlığını ve eşyayı görmekten fena olması dolayısıyla Allah'ın varlığını düşünerek beka olması vurgulanmaktadır. Nitekim "nefsinden fâni olan Hak'la baki olduğu gibi, Allah'ta fâni olan da Allah'la baki olur."²³⁷ Allah'ta fani olmanın karşılığı fenâ fillah, Allah'ta baki olmanın karşılığı ise bekâ billah olarak adlandırılır.

3.1.6. Biat

Bir kimsenin egemenliğini tanıma anlamına gelen biat tasavvufta; kişinin mürit olmadan önce, şeyhine ve emirlerine tam manasında bağlı olacağına dair verdiği söz, anlamında kullanılır. El almak diye de tabir edilen biat, müritin şeyhine itaat etmesi ve kayıtsız şartsız emirlerine uymasındır. Öyle ki şeyhin dost dediği kimseleri dost, düşman dediği kişileri de düşman edinmesidir. Onun emrinden hiçbir şekilde dışarı çıkmamasıdır.

²³⁴ Abdulkerim Kuşeyrî, *Tasavvuf İlimine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1981, s. 159.

²³⁵ Özdenören, *Köpekçe Düşünceler*, s. 34.

²³⁶ Özdenören, *Çarpılmışlar*, s. 137.

²³⁷ Uludağ, *a.g.e.*, s.70.

Biat, tarikatlarda küçük farklar bulunmakla beraber çoğunda aynıdır. Genelde tarikata girmeden önce mürit adayının uygun olup olmadığı araştırılır. Eğer uygun görülür ve olumlu bir sonuç çıkarsa müritliğe hazırlık olan dönemi geçirir.²³⁸ Yatsı namazından sonra şeyhin yanına gider ve yüzü kibleye dönük olarak diz çöker. Şeyh talip olan kişiye günahlarından tövbe etmesini söyler. Özellikle üzerinde kul hakkı varsa ödeyeceğine ve helal edeceğine dair, farz olsun nafile olsun bütün hükümleri yerine getireceğine, din ve ahlak esaslarına bağlı kalacağına dair söz alır. Ve şeyh biat ayetlerini okur.²³⁹ Şeyh, “Allah’ı rab, İslâm’ı din, Muhammed’i peygamber, Kur’an’ı rehber, Kabe’yi kible, efendimiz falan zatı (mesela Abdülkadir-i Geylani) şeyh, mürebbi ve rehber olarak gönül hoşluğuyla kabul ettim” der; talip de bunu tekrarlar. Sonra ellerini kaldırır, şeyh dua eder, mürit de “Âmin “der. Bu merasimden sonra talip olan kişi mürit olarak ihvan arasına girer, sohbetlere katılır.²⁴⁰ Bu ve benzeri uygulamaların, tasavvufun tarikatlar döneminde yaygınlaştığı görülmektedir.

Yukarıdaki biat tanımlarına örnek niteliğinde; *Ansızın Yola Çıkmak* kitabındaki “İki Leyla” hikâyesi gösterilebilir. Burada “Leyla”sını arayan gencin dergâha girip şeyhin huzurunda bir nevi şaşkınlıkla biat etmesi detaylarıyla anlatılır. “Elini sıkıca sıkarken, kabul ediyorum efendim, demişti. Bunun *biat* olduğunu anlatmışlardı ona. Kabul ediyorum dediyse, demek ki, kabul etmişti.” Dergâhta giren kişi, daha önce tecrübe etmediği belki de ilk defa duyduğu, gördüğü bir takım şeyleri gerçekleştirmektedir. Biat, tasavvufta bir dinsel tören olduğundan, sonradan usul ve erkânın öğrenilmesini gerektirmektedir. Müritliğe talip olan, şeyhin huzurunda ellerini sıkarak biat etmektedir. Dergâhta bulunan diğer müritlerin hepsi bu merhaleden geçmiş ve yeni girene biat usulünü anlatmışlardır. Kendisinin ilk kez tecrübe etmesinden dolayı şaşkınlıkla ne yaptığının idrakine varamama “demek ki kabul etmişti” cümlesiyle aktarılmaktadır.

²³⁸ Bu dönemde üç gün oruç tutar, boy abdesti alır, temizlenir, iki rek’at namaz kılar, istihare eder, Allah rızası için sadaka verir.

²³⁹ Bunlar; Tevbe, 9/ 111; Fetih 48/ 10; Mümteherine 60/ 12’dir. Daha sonra mürit adayına şeyhinin dostuna dost, düşmanına düşman olmasını, refâhta ve sıkıntıda ona itaat etmesini, hiçbir emrine karşı çıkmamasını tembih ederek kelime-i tevhidi üç defa okur, peşinden mürit bunu tekrar eder.

²⁴⁰ Osman Türer, “Biat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, c. 6, s. 124-125.

Ayrıca *Kuyu* eserinde yazar, kitabın başından beri bir şeyhe intisap etmek isteyen Yusuf karakterini sonunda hedefine ulaştırır. Yani bir tarikata girmek için dergâha gider biat eder.

Yusuf, tarikatların olmazsa olmaz ritüeli olan biatin başında sorulan; “Şeyh efendimizi şeyh efendiliğe kabul ediyor musun?” sorusuna yalnızca “ediyorum” cevabını verir fakat ondan “kabul ediyorum” şeklinde karşılık vermesi istenir. “Kabul ediyorum” demesiyle de biatin unsurları tamamlanmadığı için zikir halkasına alınmaz ve “Siz, beyim, size söylenen görevi yerine getirirmeden halkaya giremezsiniz..” uyarısı yapılır. Ardından “sizi şöyle alalım, halkanın ortasında oturabilirsiniz efendim.. gözünüz kapalı dinleyin.. rabitanızla meşgul olun..” öğütleri verilir. Öğütleri veren kişi; “görevinizi yerine getirince siz de halkada yerinizi alırsınız, ama sevabımız aynıdır, eğer içine bir şüphe girerse benimki de senin olsun.” Der yapacakları görev olarak addeder. “Şimdi gözlerimizi yumalım efendim.. estağfurullaah.....”²⁴¹ ifadesiyle de zikre başlandığı görülmektedir.

Genelde tarikata girmeden önce ve girdikten sonraki tasavvuf ehlinin hallerinin anlatıldığı Özdenören’in hikâyelerinde, biat ederek tarikata giren kişi; günahsız ve tertemiz kabul edilmezler. Aksine hala insandır ve birçok nefsi duyguları ile zaafı içinde barındırır. Biatın mahiyeti her ne kadar şeyhe verilen söz neticesinde günah işlemek ve saf kalmaya çalışmak olsa da karakterler geçmiş alışkanlıklarını bir anda bırakamaz ve hatalar yapmaya devam ederler. Fakat bu hatalar kaçınılmaz olarak vicdani bir sorulama ve pişmanlığı beraberinde getirmektedir.

3.1.7. Cezbe

Tasavvuf terminolojisinde önemli bir yere sahip olan cezbe; çekmek anlamına gelip, özelde Allah’ın kulunu kendine çekmesi ve aniden huzuruna yükseltmesi gibi manalara gelmektedir. Aynı zamanda cezbe, Allah’a koşmaktır. Öyle ki Allah’a giden yolda ihtiyaç duyulan bütün her şeyi vermesi ve kulunun çabası olmadan onu kendine yaklaştırmasıdır. Bu cezbe hali; Peygamber ve velilere

²⁴¹ Rasim Özdenören, *Kuyu*, s.100.

has olup, Allah vergisi olarak nitelenir. Yunus Emre, “Cezbe-i aşk olmayınca neylesin şeyhim beni” derken buna işaret etmiştir.²⁴²

İlk kaynaklarda vecd adı verilen cezbe, sema, zikir vb. konuların anlatımında kullanılırdı. Sohbet, zikir ve sema meclislerinde kalbinde meydana gelenlere dayanamayarak kendinden geçen, farkında olmadan sıçrayıp nârâlar atan kimselerin davranışlarına da cezbe adı verilmektedir. Bugün Türkçe’de yer alan “cezbelenmek, cezbeye gelmek” gibi deyimler meclis ve sohbetlerde yaşanan bu tür cezbeler için kullanılır. İlk sūfîlerce, vecdin dışı yansıması ve kendini kaybedecek kadar etkili olan cezbe hali muteber sayılmamıştır.²⁴³ Nitekim daha sonra hicri IV. asırda Hallâc Mansûr cezbe hâlindeyken, “Ene’l- Hak” dediği ve bu söz tevhid inancına ters düştüğü gerekçesiyle idam edilmiştir.

Cezbe hali, uzun sürebildiği gibi geçici de olabilir. Fakat mutlaka bir sülûk ile yani müridin, bir mürşidin gözetimiyle yaptığı yolculukla beraber olmalıdır. Bir mürşidin gözetiminde olmadan yapılan cezbede, vecd hali vardır ve bu tür cezbelerde İmam-ı Rabbani’ye göre; ruh, nefsin etkisinden kurtulmadığı için yalnız kalbîdir, ruhî değil dolayısıyla muteber sayılmaz. Ancak sülûklarını tamamlayarak ruhları nefsin etkisinden kurtulmuş kişilerin cezbesi, yine İmam-ı Rabbani’ye göre; ruhidir ve bunlar Allah’ı müşahede eden kimselerdir.²⁴⁴

Cezbe halindeki velilere *meczip* yani cezbeli adı verilirken, bu halde olan kişiler ceza ehliyetine sahip olmadıkları için yükümlü sayılmazlar.²⁴⁵ Cezbelenen kişinin yaşadığı hali kimseye anlatılmamasının öğütlendiği ve yalnız yaşanılarak öğrenilebilecek aşkın bir hal olduğu için, tecrübe edilenler hakkında pek fazla bir bilgiye sahip değiliz.

²⁴² Hasan Kâmil Yılmaz, “Cezbe”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, c. 7, s. 504.

²⁴³ Burada el-Lüma’ adlı eserde geçen ilgili kısmın açıklayıcı olacağı kanaatindeyiz; “Cüneyd’in sohbetlerine katılan bir genç varmış. Zikir türünden bir şey dinlediğinde nârâ atarmış. Cüneyd bir gün kendisine: ‘Bir daha böyle bağırarak olursan, bizim sohbetimize katılma’ demiş. Bundan sonra Cüneyd konuştuğunda gencin yüzünün rengi değişir, kendini sıkır, vücudundaki her kılmın dibinden ter boşanmış. Bir gün kendisinde dayanılmaz bir hâl meydana gelince öyle bir nârâ atmış ki oracıkta yığılıp canı çıkıvermiş” Bknz: Ebû Nasr Serrâc Tûsî, **el-Lüma’ İslam Tasavvufu**, İstanbul, Erkam Yayınları, 2012, s. 330.

²⁴⁴ Yılmaz, “Cezbe”, **a.g.e.**, s. 504.

²⁴⁵ Uludağ, **a.g.e.**, s.89.

Tasavvuf imgelerinin yoğun bir şekilde yer aldığı Özdenören'in *Ansızın Yola Çıkmak* kitabındaki "Yırtılma" hikâyesi, cezbe halinin örneklenmesi açısından önemlidir. Hikâyede yer alan kişi kabus görmekte ve onun etkisi ile debelenmektedir. "Kendisi de kilimin üstünde debeleniyordu. 'Allah, Allah!' diye haykırdığını sanıyordu, ama gözlerini açtığında, dilinin damağına yapışmış, dişlerinin birbirine kilitlenmiş olduğunu ayımsadı ve ağzında suskunluk, yalnızca sessiz, kelimesiz bir suskunluk biçimlenmiş olduğunu algıladı: demek ki, hep, kelimesiz olarak bir adı, o adı anıp durmuştu." Bu bir cezbe halidir ve rüyada gelmiştir. Sesleri işiten annesi cezbelenen kişinin odasına geldiğinde, aralarında şöyle bir diyalog geçer;

"Ne yapıyordun?"

"Ben mi? Bilmem. Hiç. "

"Biri kendini yerden yere vuruyormuş gibi sesler duyuluyordu da?"

"Öyleyse biri *cezbelenmiş* olmalı."

"O da ne demek?"

"Bilmem. Öyle şeyler oluyor bazen. Ben de hissediyorum."

"Ah, şimdi hatırlıyorum, eskiden böyle şeyler olurdu, bir komşumuz vardı, hatırlıyorsun onu değil mi?"

"Evet, anne."

"Her zaman çok uzaklardaymış gibi dururdu, her zaman bir sırrı saklarmış gibi bir hali vardı. Acaba gerçekten de bir sırrı var mıydı?"

"Bunu hiç bir zaman öğrenemeyeceğiz."²⁴⁶

Kendini yerden yere vurmasıyla çıkan sesleri ve annesinin eskiden cezbelenen bir kişinin sırrı saklarmış gibi bir halde olduğunu hatırlaması, yukarıdaki tanımlara uyar niteliktedir. Nitekim kendinden geçen kişi, ne yaptığının farkında olmadığı için "öyle şeyler oluyor bazen. Ben de hissediyorum" diyerek sanki odada

²⁴⁶ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s.62-63.

başka biri var da o cezbelenmiş gibi konuşmaktadır. Çünkü cezbede olan kimse meczup gibidir; akıllı devre dışı kaldığından ne yaptığını bilmez.

Cezbede Allah'ın adını sayıkladığını sanması esasında kişinin seyri sülûk halinde olduğunu göstermektedir. Bu da tam manasında tasavvufta yer alan cezbedir. Bunların yanı sıra annesinin “eskiden böyle şey olurdu” sözleri ile hatırladığı komşularının sanki bir sırrı saklar gibi bir tavırda olması, tasavvuf ve tarikatların içine kapalı, bireysel mistik yanını ortaya koymaktadır.

Toz kitabında yer alan *Çalılıkta Yanan Ateş* hikâyesinde ise sülûk olmadan yapılan vecd halinden bahsedilmektedir. Yıllar önce kavuşamadığı sevgilisiyle buluştuklarında; “sevgilinin: ‘Öyleyse kalbine bak!’ emrini işittiğinde korktu, kendinden geçti, çünkü kalbinde yıkılmaz gibi duran, ulu, görkemli bir dağ oturuyordu, kalbine bakmaya korkuyordu, ama buyruğa karşı koyamazdı, baktı: işte o anda oradaki o yıkılmaz gibi duran dağ parça parça oldu, yıkıldı, o yıkıntıdan yükselen toz duman içinde yitip eridi, gözlerden uzaklaştı, *cezbe*ye düştü, titredi, kendinden geçti...”²⁴⁷ Hakiki cezbeden ayıran faktör beşeri bir aşkın sonunda karakterin önceden sevdiği fakat birlikte olamadığı yıllar sonra buluştuklarında kadının, “Öyleyse kalbine bak!” sözlerini işittiğinde korkarak kendinden geçmesi yani cezbelenmesinden anlamaktayız. Sani kadın onun şeyhi gibidir ve gönlünden taşan tabiri caizse fişkırın duygu yoğunluğunu dışarı vurup titremeye ve kendinden geçmeye başlar. Yıllarca aradığı kadın karşısındadır fakat artık iki taraf da yıpranmış bir haldedir. Burada modern bir Leyla ile Mecnun hikâyesi karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Özdenören’e göre “ciddi mutasavvıflar, beşeri aşk ile ilahî aşkı birbiriyle sıkıca irtibatlandırır”²⁴⁸ görüşündedir.

İmkansız Öyküler eserinde ise; “Derviş, kentin merkez alanında.. birden *cezbe*ye düşüp “Allah!” diye haykırıyor. Kendi ekseninde şöyle bir dönüyor. Eteğinin rüzgârı kenti yalıyor. Kent ırgalanıyor. Dalgaların üstünde bir gemi.. belki o gemi ben'imdir.. dönüşün ahengiyle yalpa vuruyor.

²⁴⁷ Özdenören, *Toz*, s.90.

²⁴⁸ Özdenören, *Aşkın Diyalektiği*, s. 50.

3.1.8. Davet

Temel anlamı çağırma olan davet kelimesi, Arapça'da mastardır ve sözlükte; “çağırma, seslenme, adlandırma, dua veya beddua etmek, ziyafete çağırma, propaganda yapmak” gibi manalara gelmektedir.²⁴⁹ Ayrıca ilahi dinlerin hemen hemen hepsinde özel bir yere sahiptir. Peygamberler, ümmetlerini kendilerine indirilen dine mutlaka davet etmişlerdir. Bu davetlerinde ısrar etmeleri, bizzat Yaratıcı tarafından. İslam dininde de önemli bir yere sahip olan, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ilk dönemlerinde gizliden gizliye yapılan, daha sonra tevhidi yaymak için açıktan yapılmaya başlanan davet, Peygamber'in ömrünün sonuna kadar geçirdiği dönemlerin özetidir. Hz. Peygamber'in uygulamaları ve Müslümanların İslam'ı yaymadaki gayretleri neticesinde, İslam dinine davet dini denilmiş ve kaçınılmaz bir görev olarak addedilmiştir. Özetle söylemek gerekirse, Hakk'a davet yani tebliğ, İslam dininde esas kabul edilmiştir. İslam'da davet faaliyetlerinin gelişmesinde, özellikle de Anadolu ve Balkanlar'ın İslamlaşmasında, İslam tasavvufunun yeri büyüktür.

Bütün bunların yanı sıra davet, şeytani şeyler için de geçerli olabilir. Nasıl ki dine davet vardır, aynı zamanda şeytan da küfre davet edebilir. Nitekim Hz. Adem'in, cennetten çıkarılma olarak bilinen hadisesi böyledir. Şeytanın türlü kılıklara girerek, Yaratıcı tarafından yasaklanan cennet meyvesinin yenmesi ile cennetten çıkarılmış, dünya hayatı başlamıştır. Bu şeytanın, Hz. Adem ve Havva'yı küfre ilk davetidir.

Yukarıdaki şeytanın davetinde anlatılanlara, Özdenören'in *Uyumsuzlar* kitabında yer alan *Yumruk* hikâyesi örnek gösterilebilir. Burada Hz. Adem'in başından geçenler farklı bir dille aktarılmıştır. “Ona ‘yaklaşma’ dedikleri ağaç tam da onun yaklaşmak istediği bir cazibeye bürünmüştü. Böyle olmasaydı, zaten ona yaklaşıp yaklaşmanın anlamı kalır mıydı? Aylarca ağacın etrafında dönenip durdu. Onu sınıadı. Acaba onun *daveti* sahici miydi, değil miydi? Karar veremedi. Elini

²⁴⁹ Mustafa Çağrı, “Da‘vet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c. 9, s. 16.

uzattı. Yeniden çekti. Bir daha uzattı. Hayır, yanılmıyordu. Ağaç ona bakıyor ve güzelim hışırtısıyla ona gel gel ediyordu.”²⁵⁰

3.1.9. Deniz

Deniz, Farsça kökenli derya kelimesinden gelmektedir. Bahr, yemm ve umman kelimeleri, deniz kelimesinin Arapça karşılığıdır ve sonsuz bilgi anlamında kullanılmaktadır. İslam tasavvufunda deniz, varlık ve insan-ı kâmil’i simgelemektedir.²⁵¹ “Denize dalmadıkça inci elde edilmez” atasözüyle, vahdetin mahiyetini kavramak için çok çalışmak; “Deniz pislik tutmaz” atasözüyle de gerçekten olgunluğa erişen kişilerin, başkalarının sözlerinden etkilenmeyeceği anlatılır. Ayrıca Kur’an’da, Allah’ın bilgisi ve gücü, sonsuz denizlere benzetilmektedir.²⁵²

Ethem Cebecioğlu Tasavvufî olgunluğu elde eden kişinin, artık temkîn makamına erdiğini belirtirken, bu makamda onu sevinç, üzüntü etkilemez, dağlar gibi makamda sabit ve devamlı, Allah ile huzur halinde olduğunu belirtmektedir. Bu anlatılan makama ermiş olan, her şeyi hoşgörür, başkasının incitmesinden incinmez, ve bu geniş gönlü süflere de bu davranışlarından ötürü “derya-dil” yahut “derya gibi adam” denmektedir.²⁵³

Özetle söyleyecek olursak İslam düşüncesinde Allah’ın yanında kul, denizde bir damla mesabesinde, hatta belki de damlacık bile değildir.

Deniz kavramının çağırışım zenginliğinden, Özdenören de istifade etmiştir. Nitekim kitabının ismini “Denize Açılan Kapı” olarak vermesi tesadüf değildir ve deniz, İslam düşüncesinde olduğu gibi yazarında dünyasında da önemli bir yere

²⁵⁰ Özdenören, **Uyumsuzlar**, s.144.

²⁵¹ Uludağ, **a.g.e.**, s.104.

²⁵² “Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah’ın sözleri (yazmakla) yine de tükenmez. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Bkz. Lokman, 31/27. Ayrıca, “O, istediğiniz şeylerin hepsinden size verdi. Eğer Allah’ın nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız. Şüphesiz insan çok zalimdir, çok nankördür.” Bkz. İbrahim, 14/34.

²⁵³ Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Ankara, Otto Yayınları, 2014, s.123.

sahiptir. Bir metafor olarak kullanılan deniz, bireysel çalkantıların eşiğinde debelenen insanın, denize açılan bir kapıdan içeri girerek deryaya dalması şeklindedir ve bu da tıpkı reel hayatta olan ırmakların denizde toplanması gibidir. Bu karmaşanın yanında ise denize varmak; dinginliği, yetkinliği simgelemektedir. Eserlerine kronolojik olarak baktığımızda, yazarın tasavvufa yönelişinin *Deniz Açılan Kapı* sonra belirgin bir şekilde ortaya koyduğunu görmekteyiz. Yazar bir nevi tasavvufa denize açılan kapıdan girmektedir.

Uyumsuzlar adlı eserde yer alan *Deniz Feneri* hikâyesinde ise yazar, denizden çok deniz fenerinin yol göstericiliğine vurgu yapmaktadır. Hikâyede öncelikle ana karakterin, “kimse ona sormamıştı, bu denizin karanlık sonsuzluğunda ne yapıyorsun diye.” başlayan iç konuşması ile karşılaşırız. Kimsenin söylemediği ama iç sesin kendisine telkin ettiği: “Deniz feneri böyle aranmaz kızım. O, karşına aramadan çıkar.” cümleleri bizi Beyazıt-i Bistami’nin “Hakikat aramakla bulunmaz, ama onu bulanlar arayanlardır.” sözüne götürmektedir. Aramadan bulan ve “onu gördüğünde dümenini o istikamete çevireceksin.” sözlerinden sonra “Karanlıkta dümeni o istikamete çevirdiğini nasıl mı anlayacaksın? Fenerin dümdüz sana doğru ilerlediğini gözlemeye çalış. Doğru yolda olduğun belli olur” öğütleri yer almaktadır.

Gerçek hayatta deniz feneri, her daim çevresini aydınlatmaktadır. Bunun için deniz feneri ile benzerlik gösteren yol gösterici de etrafını manevi bir aydınlatmayla aydınlatmaktadır. Bu teşbihin devamında “Ona, küpeşteye dayan ve vapurun arkada bıraktığı köpüklü izi izle. Her şey o köpüklerin arasında duruyor. Kendini köpüklerin üstüne bırakırsan kurtuluşun orada olduğunu, görmeyi istediğin yol göstericinin, o deniz fenerinin o köpükleri arasında gizlenmiş olduğunu göreceksin.” ifadeleri yer almaktadır. Deniz fenerini takip ederken vapurdaki küpeşteye dayanarak denizin gecesine dalması ve “Ölesiye merak ediyordu: gerçekten deniz fenerini o köpüklerin içinde seçebilecek miydi? Onu seçebilmek için köpüklerin arasına karışmak mı gerekiyordu?”²⁵⁴ ile de gördüğü şeyi seçememek ve seçebilmek için köpüklerin arasına karışma düşüncesindeki tedirgin hal ansıtlamak istenmiştir.

²⁵⁴ Özdenören, *Uyumsuzlar*, s.14-15.

3.1.10. Dua

Dua kelimesi, çağırma anlamına gelen da'vet kelimesi gibi mastar olup, “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vaki olan talep ve niyaz” manasında isim olarak da kullanılır.²⁵⁵ Aynı zamanda, Yaratıcıya yöneltilen isteklerin sözlü ve yazılı haline de dua denmektedir. Dilimize de geçen ve Arapça'da farklı edatlarla beraber kullanılan; hayır dua ve beddua kavramları vardır. Farklı farklı şekillerde görülmekle beraber her dinde mutlaka dua yani niyaz vardır. Çünkü inanç gereği, kendinden yüce bir varlığa yakarma arzusu insanda özünde vardır.

İslam literatüründe de önemli bir yere sahip olan dua, bir bakıma ibadet şeklidir. Kur'an'ı Kerim'in birçok yerinde; peygamberler ve onların ümmetlerinin, salih amel işleyenlerin yapmış olduğu dualar yer almaktadır. Bunun yanı sıra Allah'ın duaya karşılık vermesi bazı ayetlerde görülmektedir.²⁵⁶ Ayrıca Allah, kulunun nasıl dua etmesi gerektiğini dahi Mushaf'ta iletmektedir.²⁵⁷

İslam tasavvufunda, “Yakariş, yalvarış, niyaz, dilek dileme, halini arz etme” gibi anlamlara gelen dua , ayrıca “Hakk'ın huzuruna utanarak çıkmaktır.”²⁵⁸ Fakat yalnızca istekte bulunma, niyaz etme gibi anlamlara gelmemektedir. Hz. Peygamber'in sünneti çerçevesindedir ancak içerik açısından farklı nitelikler sahiptir. Dua hakkında sûfiler; mahiyetini araştırma, nasıl dua edilmesi gerektiği, duanın kabul edilmesinin şartları, dua adabı vb hususların üzerinde durmuşlardır. Mutasavvıfların yapmış olduğu duaların önemli bir kısmı Allah'a şükür ve yakariş olmakla beraber diğer bir kısmı, yaşanan hallerin, Allah'a arzı, acziyet ve zaafının ifade edilmiş biçimidir. “Allah'tan af, mağfiret, cehennemden kurtulma, cennete girmeyi istemek sûfilerin dualarında yer alırsa da onlar daha çok ilâhî rızâyâ ermek, Allah'ın sevgisini kazanmak ve O'nu temaşa etme mutluluğuna ermek için dua eder, bazen bu hususu kuvvetle vurgulamak için ilâhî azaba bile katlanmaya hazır

²⁵⁵ Osman Cilacı, “Dua”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c. 9, s. 529.

²⁵⁶ “Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O hâlde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler. Bkz., Bakara 2/ 186.

²⁵⁷ “Rabbimize alçak gönüllüce ve için için dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez.” Bkz., A'râf, 7/ 55.

²⁵⁸ Uludağ, **a.g.e.**, s.111.

olduklarını ifade ederler.”²⁵⁹ Bazı sûfiler, Allah’ın takdir ettiği her şeye rıza göstermenin, susmanın daha hayırlı olduğu görüşündedir.

Özdenören’in hikâyelerinde dua kavramı genellikle, dini bir ibadet şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Üç yerde şu şekilde geçmektedir;

Birincisi *Denize Açılan Kapı* eserindeki *Öteki* hikâyesinde; “Dilenci hiç de o alışılmış dualarını yöneltmedi ona.” şeklindedir.

İkincisi *Kuyu* kitabının 14. bölümünde; “Bir mezarın önünde birkaç kişi durmuş, dua ediyordu.”

Üçüncüsü ise *Ansızın Yola Çıkmak* eserinin *Bir Kapının Önünde* hikâyesinde; “Namazı ve duaları bitirince yerinden kalkmadı.”

3.1.11. Fena

Arapça bir kelime olan fena sözlükte; “geçici olmak, yok olmak, ölmek” gibi anlamlara gelmektedir. Genellikle, yukarıda da belirttiğimiz gibi, “var olmak, sürekli olmak” anlamlarına gelen beka kavramı ile kullanılmıştır. “Kulun kendi fiil ve davranışlarını görmekten fani olup gerçek kul olma noktasına ulaşması anlamında bir tasavvuf terimidir.”²⁶⁰

Tasavvuf ve tarikata giren mürit bir mürşidin kontrollü altında, yeteneklerine göre değişen süre içinde çeşitli müşahedelerle nefsini terbiye eder. Bu terbiye sonucu ulaşılan noktalara fena- beka denir. Nesnelere sûfilerin gözünde silinmesi, sıfır durumuna gelmesi fenadır. Fena hali, sûfinin benliğinde koyması ile tevhidin gerçekleşmesi demektir. Tevhidin en yüksek derecesi olan bu halde kul, Allah’ı tefekkür etmekte o kadar ileri gider ki benliğinin bilincini yitirecek hale gelir. Kulun, Allah’ın zât ve sıfatlarında fani olmasına “fena fillah” adı verilir. Kul bu durumda tüm dünyevi şeylerden uzaklaşmış olur.²⁶¹

²⁵⁹ Süleyman Uludağ, “Dua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c. 9, s. 535.

²⁶⁰ Mustafa Kara, “Fenâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, c. 12, s. 333.

²⁶¹ Cebecioğlu, a.g.e., s.161.

Çarpılmışlar eserinin *Mor Sinekler* hikâyesinde geçen fena kavramından kalıcı olmamak ve ölmek anlamlarını çıkarabiliriz. “*Fenaya değil bekaya gidiyorsun ademe değil vücudu daimîye sevk olunuyorsun zulûmata değil âlemi nûra giriyorsun kesrette boğulmayacaksın vahdet dairesinde teneffüs edeceksin*”²⁶² Burada tasavvufî terbiye sonucu; kulun kendisinde fani olmasıyla birlikte ölümlülükten, var olmaya ve ölümsüz olmaya geçişi vurgulanmaktadır. Bu, mutasavvıfların fena fillahtan, beka billah makamına geçişini nitelemektedir. Nitekim yazar, *Aşkın Diyalektiği* kitabında konuya şu şekilde açıklık getiriyor: “Fenafirresul makamına ulaşmak için, fenafişşeyh makamına ulaşmak gerekiyor. Yunus’un, oraya ulaşabilmesi için tekkeye kırk yıl boyunca düzgün odun taşımak zorunda kaldığını ve diğer menkıbeleri hatırlarsak, bu sürecin ne denli çetin olduğunu kavrayabiliriz. Fenafillâh makamına ulaşabilmek içinse, fenafirresul makamını geçmek şarttır. Ancak fenafillâhtan sonra da iş bitmiş değildir. Bundan sonra da ulaşılacak menziller var: bekabillah, seyrillallah ilah. Böylece, her makam aşıldığında, âşıkın önünde kendisini bekleyen yeni bir menzil bulunmaktadır.”²⁶³ Yazara göre; fenafillâh makamına ulaşmak, kendinde bulunan tüm bilgilerin boşalmasıyla kişinin, mutlak bilgisiz hale gelmesiyle mümkün olur. “Ancak bu suretle fenafillâh makamına ulaşıncı, yani mutlak bilgisiz olma marifetini elde edince ve aynı anda mutlak bilgiye ulaşıyor: böylece bilmekle bilmemek bir araya geliyor: kişinin kendisi bilgiye dönüşüyor.”²⁶⁴

3.1.12. Halvet

Halvet Arapça bir kelime olup; uzlet, inziva, yalnızlık, tek başına yaşamak topluma karışmamak, ihtilat halinde olmak gibi anlamlara gelmektedir. Günahattan korunmak ve yoğunlaşarak ibadet etmek için, ıssız yerde yaşamak ya da belli bir süre geçirmek manasına gelen tasavvufî bir terimdir. Süleyman Uludağ’a göre halvet, “ne bir meleğin ne de diğer herhangi bir kimsenin bulunmadığı bir halde ve yerde Hak ile sırren (manen) konuşmak, ruhen sohbet etmek” ayrıca “masivâdan ilgiyi kesip tamamen Allah’a yönelmek ve kendini ibadete vermek” demektir.²⁶⁵

²⁶² Özdenören, *Çarpılmışlar*, s. 137.

²⁶³ Özdenören, *Aşkın Diyalektiği*, s. 50.

²⁶⁴ Rasim Özdenören, *Köpekçe Düşünceler*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2013, s. 34

²⁶⁵ Uludağ, *a.g.e.*, s.156.

Tasavvuf ehlinin en başat özelliklerinden biri toplumdan ayrı yaşam sürme, halktan çok Hak ile beraber olmadır. Başından beri sûfiler ıssız yerlerde yaşamayı tercih etmişlerdir. Mutasavvıflar, halvetin dini hayatta önemli olduğunu vurgulamak için; Hz. Peygamber'in yalnızlıktan hoşlandığı ve sık sık Mekke civarında yer alan Hira mağarasına inzivaya çıktığını ve orada itikafa girdiğini ifade ederler. Bunların yanı sıra, sûufiler, yaşadıkları toplumun değişmesi neticesinde dini ahlakın bozulması, zulüm ve haksızlıkların artması vb. sebeplerden dolayı bu gibi şeylerle mücadele etmiş fakat güç yettirmedikleri yerde hiç değilse kendilerini kurtarmak ve daha fazla günaha girmemek adına inzivaya çekilmiş, gerekmedikçe toplumla bir araya gelmemişlerdir.²⁶⁶ Nitekim Cüneyd-i Bağdadi "Bir kimse din bakımından selâmette, beden ve kalp yönünden rahatta olmak isterse halktan ayrılıp uzlete çekilsin. Çünkü şu zaman halktan sıkılacak bir zamandır. Akıllı olan yalnızlığı tercih eder"²⁶⁷ demiştir.

Halkın düştüğü durumdan ötürü inzivaya çekilmek, müdahale imkânı olmadığı için en azından kendini koruma altına almak isteyen kişiyi örnekler nitelikteki Özdenören'in *Gül Yetiştiren Adam* eseri, başlı başına halvet kavramını işlemektedir. Evine kapanıp, dışarıyla irtibatını kesen, yalnızca evinin bahçesinde "güzel kokuyu sevmenin sünnet olduğunu bildiği için, güzel kokuyu sevebilmek adına korkunç güzel kokuları olan güller yetiştiriyor"²⁶⁸ bunların hepsini yalnızca sünnet olduğu için yapıyor.

Gül Yetiştiren Adamın yanı sıra esasında Özdenören'e göre tasavvuftaki "halvet der encümen" hali kalabalıklar içinde yalnız bulunmaktır.²⁶⁹ Bu hal zahirde halk ile batında ise hak ile olmayı anlatır. İnsan bu hale kendini eğiterek ulaşabileceği söylenir. Bu kişi çevre ile olan bağlantısını kesmez önemli olan çevresiyle ilişkiyi kesmeden bu hale ulaşmaktır.²⁷⁰ Nitekim *Denize Açılan Kapı* eserinde yer alan *Karşılaşma* hikâyesinde halvet bu bağlamda geçmektedir: "Hep

²⁶⁶ Süleyman Uludağ, "Halvet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, c. 15, s. 386.

²⁶⁷ Abdulkerim Kuşeyrî, **a.g.e.**, s. 242.

²⁶⁸ Rasim Özdenören, **Gül Yetiştiren Adam**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2011, s.33.

²⁶⁹ Özdenören, **Yazı, İmge ve Gerçeklik**, s.103.

²⁷⁰ Özdenören, **Red Yazıları**, s. 153.

beklediler. Ondan yana bakmıyorlardı ama ortaklaşa bir anlaşmayla onun işaretini bekliyorlar gibiydi. O ise uzaklarda, bir başına, *halvetteydi*.²⁷¹ şeklinde görülmektedir. Bu pasajda müritlerin herhangi bir işaret vermesini bekledikleri şeyhin, aslında halvette olduğu verilmiştir.

3.1.13. Himmet

Himmet kelimesinin aslı Arapçadır ve kemal halini veya başka bir şeyi elde etmek için bütün aşkın güçleriyle birlikte kalbin Hakk'a yönelmesi, ayrıca "ermiş kişilerin maksadı hâsıl eden, iş bitiren ve dileklerini yerine getiren manevi güçleri"²⁷² gibi bir takım anlamlara gelmektedir. İlk sûfiler himmete değer verilmesi gerektiğini savunmuş, genelde tasavvufta; velinin teveccühü, tasarrufu ve olağan üstü şeyleri yapma gücü şeklinde anlaşılmıştır. Tasavvufta; nesnelere, kişileri ruhları etkileyen Allah'ın rahmet ve yardımının gelmesine vesile kılınan himmet, şeyh-mürit ilişkisi açısından büyük önem taşır.²⁷³ Himmet, Allah'ın yardımı sonucunda gerçekleştiğine, kulun duacı olarak yalnızca vasıta olduğuna inanılan bir kavramdır. Aksi takdirde düşünüldüğünde ise İslam dini açısından şirk kabul edildiğinden sakıncalı görülmüştür.

Şeyh- mürit arasındaki irtibat açısından Özdenören'in eserleri incelendiğinde himmet üç kısımda belirgin olarak geçmektedir. Birincisi; *Denize Açılan Kapı* kitabının *O zaman* hikâyesinde: "Yaşlı adamın sesi acayip bir kahırla yükseldi: Kor muydum ölsün, dedi. Efendimin *himmeti*yle atmaca gibi kapardım ki, keferenin ruhu bile duymazdı, duysa bile kurşunu bu düşüme işlemezdi. Ben mi, Allah bilir, daha onüçümde ya var, ya yoktum o zaman."²⁷⁴ Hikâyenin başında tasavvufi öğeler hâkim değildir fakat başlıktan ve son kısımdan anladığımız kadarıyla, yıllar önce yaşanan silahaltında kendini kurtarmaya çalışan bir annenin kucagında çocuğuyla ölmesi ve bebeğin sabaha kadar ağlaması olayını hayıflanarak hatırlama sonucunda büyük bir pişmanlık söz konusudur. Sonunda "Ama şimdiki halim olsa, rabıta nedir bilebilmiş olsam kor muydum o bebek ölsün" cümlesinden kişinin bir tarikata mensup olduğu

²⁷¹ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s.64.

²⁷² Uludağ, *a.g.e.*, s.170.

²⁷³ Mehmet Demirci, "Himmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, c. 18, s. 56-57.

²⁷⁴ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s.72.

anlaşılmakta ve devamında “Efendimin *himmeti*yle atmaca gibi kapardım ki, keferenin ruhu bile duymazdı, duysa bile kurşunu bu döşüme işlemezdi.” sözleriyle bu fikir pekişmektedir. Burada eğer Efendisinin ve manevi gücü olsaydı, o bebeği kurtarmaya çalışır, o denli korkmaz anlamı çıkmaktadır.

İkincisi: *Ansızın Yola Çıkmak* eserinde yer alan *İki Leyla* hikâyesinde: “Ama bunlar değildi onun meselesi, alttan alta işleyen büyüüp gelişen başka bir şey vardı: ancak onun *himmetine* sığınarak bu bataktan kurtulmayı hayal edebilirdi, çünkü kabul ediyorum, demişti bir kez. Evet, söylemişti bunu. Söylemişti.”²⁷⁵ Bir tarikata giren ve “kabul ediyorum” sözü ile biat eden mürit, çalışma hayatında bir dikiş tutturamaması üzerine düşünürken, intisap ettiği şeyhin himmetine sığınmaktadır.

Üçüncüsü: *İmkânsız Öyküler* adlı kitabındaki *Sabah Molası* hikâyesinde: “Yaşanan yalnızlık, bu dünyadaki son kısmet olan o bir kâse süt, bir devenin üstünde, çölün derinliklerine doğru alınan yol ve onun varacağı menzil, o sabah, her insan teki tarafından bir kez daha ve bir başına, bireysel olarak ve yenisinin yaşanacağı bir kez daha umularak yaşanacaktı. Bir ermiş değildi belki, ama ermiş olanların *himmetini* üzerinde hissetmesine engel de yoktu. Alnını, bu hisle secdeye koydu. Secdeden kalktığında, elleri yakarış için semaya açıldığında, orada, yeni bir insan vardı. Onunla yüz yüze geldiğini gördü. Günaydın, dedi.”²⁷⁶ Ermiş olmadığını düşünen fakat ermiş kimselerin himmetini üzerinde hisseden kişi, alnını o hislerle secdeye koyup kaldırdığında, artık yaşanan yalnızlıktan ayrılıp tabiri caizse yeni bir insan olarak doğmaktadır.

3.1.14. İşaret

Kökeni Arapça olan kelime, temel anlamda bir şeyi ya da bir durumu el, yüz hareketleriyle göstermek, anlatmaktır. Yan anlamıyla ise belirtmeyi ifade eden kelime, mecaz anlamda örtülü olarak anlatılmak istenen doğruya veya dolaylı yoldan anlatan, ilgisi açık kinaye türü; imadır.

Tasavvufta ise bir manayı, düşünceyi veya duyguyu üstü kapalı bir şekilde anlatma anlamına gelen bir terimdir. Başka bir ifadeyle “söz aracılığı olmadan

²⁷⁵ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s.40.

²⁷⁶ Özdenören, *İmkânsız Öyküler*, s.72.

maksadı başkasına haber vermek, çok latif olduğu için ibareyle anlatılmayan”²⁷⁷ husustur. Tasavvuf, bir işaret ilmidir; ifade edilir hale geldiğinde mutasavvıflara göre anlamsız olur. Çünkü onlara göre kıymetli olan örtük anlamdır. Öyle ki “sûflerin kalbine doğduğu kabul edilen işaretlere dayanarak ayetleri yorumlaması”²⁷⁸ bile işârî tefsir olarak adlandırılmaktadır. Bütün bunların yanında sûflerin sözleri işaret, ima ve rumuz şeklindedir. Çünkü bazı hususlar sözle anlatılmaz kabul edilir ve yetersizliklerden korumak adına işaret ile anlatılır. “Mana âleminde gelen işaretler de vardır. Bu işin yapılıp yapılmaması konusunda şeyhin üstü kapalı olarak maksadını belli etmesine işaret denir. Bu deyim istihârelerde de kullanılır.”²⁷⁹

İşaret kelimesi, farklı birçok anlama gelmesi dolayısıyla, konuyu özelleştirmek adına; Özdenören’in tasavvuf ile bağlantılı olarak gördüğümüz *Denize Açılan Kapı* kitabındaki *Karşılaşma* hikâyesi şöyledir: “....Hep beklediler. Ondan yana bakmıyorlardı ama ortaklaşa bir anlaşmayla onun *işaretini* bekliyorlar gibiydi.... Yeni bir *işaret* bekliyorlardı. O, bardağından ilk yudumunu alınca sanki bu *işaret* verilmiş oldu ve gene nerdeyse hepsi aynı anda bardaklarından birer yudum içtiler.”²⁸⁰ Dergâha yeni giren kişi tarafından, orada bulunan müritlerin şeyhin işaretini bir komut gibi beklemesi aktarılmaktadır. İşaret burada sanki hareketlerinde gizli bir mana varmışçasına bir anlamda kullanılmıştır.

3.1.15. Kalp

Vücutta kan dolaşımını sağlayan organın adı olan kalp, Arapça bir kelime olup, çevirme, döndürme, değiştirme, gönül, vicdan gibi anlamlara gelmektedir. Dini ve tasavvufi açıdan bilgi ve düşüncenin kaynağı ve aracı kabul edilir. Bu anlamdaki kalbe, “rabbânî latife” ve “ilâhî cevher” de denir.²⁸¹ Zahitler genellikle kalp temizliğini dini ve ahlâkî açıdan önemli sayarak, ibadet ve iyi davranışlarda bunun üzerine yoğunlaşmışlardır.

²⁷⁷ Uludağ, **a.g.e.**, s.195.

²⁷⁸ Süleyman Uludağ, “İşârî Tefsir”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, c. 23, s. 424.

²⁷⁹ Uludağ, **a.g.e.**, s.196.

²⁸⁰ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s.64.

²⁸¹ Süleyman Uludağ, “Kalb”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, c. 24, s. 229-230.

Tasavvufî anlamda ise “İlahî hitabın mahallî ve muhatabı, marifet ve irfan denilen tasavvufî bilginin kaynağı, keşf ve ilham mahallî”dir. Ayrıca “ilahî genişlik (vus’at-i ilahîye) mahallî; Allah’ın evi, yere ve göğe sığmayan Allah’ın içine sığındığı yer, tecellî aynası ilahî ilim ve sıfatların en mükemmel şekilde tecellî ettiği yer”dir.²⁸²

Özdenören’in eserlerinin yaklaşık 8 yerinde geçen kalp kelimesi, tasavvufî bağlamda yalnızca *İmkânsız Öyküler* kitabının *Cuma* hikâyesinde şöyle geçmektedir: “İşte o zaman, bir Medine öğlesinin kızgın güneşi altında, hurma dallarının gölge saldığı bir bahçede, serince bir kuyuya ayaklarını salmış Allah Resulü’nü düşünüyor. Arkasından sırayla oraya gelen Hz. Ebubekir’i, Hz. Ömer’i, Hz. Osman’ı, Hz. Ali’yi... Hepsî ayaklarını kuyuya salmış.. ve zikir halkası böylece kurulmuş oluyor. Ve çılgınca merak edilen soru şu: acaba orada, o sükût sohbetinde, *kalpten kalbe* iletilen bildirim neydi? Ne konuştular?”²⁸³ Cuma namazından sonra etrafı tefekkürle temaşa eden kişinin, Hz. Peygamber ve Ondan sonra gelen İslam halifelerinin ilklerini düşünerek, zihninde onlarla manevî bir zikir halkası kurmaktadır. Geçen bu sure zarfında, o halkada *kalpten kalbe* iletilen şeyin ne olduğunu merak eder. Kalpten kalbe iletilen şey, sükût sohbeti sırasında aktarılmaktadır. Tasavvufî bilginin kaynağı kalp olarak kabul edildiği için, İslam’ın ilk dönemlerine gönderme yapılmaktadır.

3.1.16. Kesret

Arapça olan kelime, İslam literatüründe ile özellikle felsefede kullanılan ve çokluk anlamına gelen bir terimdir. Kur’an-ı Kerim’de genelde kesret ve kesîr azlığın karşıtı olarak geçen kelime, felsefede vahdet kavramının zıddıdır.²⁸⁴ Tasavvufî açısından, “bir olan Hakk’ın isim ve sıfatlarıyla tecellî edip çokluk halinde görünmesi *kesret*, bu çokluğun hakikî bir varlığı olmadığını kavrayıp var olarak yalnızca Hakk’ı görmeye *vahdet*” anlamına gelmektedir.²⁸⁵ Tasavvufta, vahdet: tekliği yani Hakk ile Allah’ı temsil ederken, kesret ise çok olma durumu yani insan ve kulu simgelemektedir.

²⁸² Uludağ, a.g.e., s.205.

²⁸³ Özdenören, *İmkânsız Öyküler*, s.89-90.

²⁸⁴ Bkz. Mâide; 5/ 100., Tevbe; 9/ 25, 82.

²⁸⁵ Uludağ, a.g.e., s.212.

Bu bilgiler ışığında Özdenören'in *Çarpılmışlar* kitabında yer alan *Mor Sinekler* hikâyesindeki kısma baktığımızda; “Fenaya değil bekaya gidiyorsun ademe değil vücudu daimeye sevk olunuyorsun zulümata değil âlemi nûra giriyorsun *kesrette* boğulmayacaksın vahdet dairesinde teneffüs edeceksin”²⁸⁶ şekilde görülen kesret, fenadan bekaya, ademden vücudu daimeye, zulümattan nûra geçerken fani olan şeylerden sıyrılıp, tek olan Hakk’ın dairesine sevk edilerek orada nefes almadır.

3.1.17. Kible

Tüm semavi dinlerde olduğu gibi İslam dininde de Yaratıcı mekân ve zamandan münezzehtir. Fakat ibadet noktasında sembolik de olsa bir yöne yönelmek, ibadet disiplini açısından önemli kabul edilmiştir. Bu durumda kible, “insanın mutlak ve aşkın olan Allah’la içte ve mânevî planda bütünleşmesi için önemli vasıta olduğu gibi bu bütünleşme ve birliğin (tevhid) dışta ve sosyal alandaki tezahürü de aynı mânevî merkeze yönelen insanların (ümme) birliğini temsil aracı olarak büyük önem”²⁸⁷ taşımaktadır. Ferdi ve içtimai ibadetlerin, kibleye yönelerek yapılması, toplumsal kimlik bakımından, birlik ve bütünleşmeyi sağlar. Namaz dışındaki diğer bir takım ibadetler ve uygulamalarda kibleye dönülmesi ile ilgili fikhî ahkâm daha çok ilgili hadislerle dayanmaktadır.

Arapça Kâbe yönü demek olan kible, tasavvufta ise; sevgili, Hak, Hak dostu olan mürşit gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca Süleyman Uludağ’a göre; “Avâmın kiblesi Kâbe, havâsın kiblesi gökteki arş, havâssu’l- havâssın kiblesi kâmillerin gönlü, ariflerin candır.”²⁸⁸

Namaz dışında, daha çok rabıta yahut zikirden önce kibleye yönüne dönme ritüeli tasavvufta yaygındır. Kible, Özdenören’in hikâyelerinin 4 yerinde geçmesine karşın özellikle zikir ve rabıtanın önce kibleye yönelme ile bağlantılı olarak gördüğümüz 2 kısım şöyledir;

Denize Açılan Kapı eserinin *Çekirgeler* hikâyesinde: “Sonunda cebinden küçük taneli tesbihini çıkardı, döşeginin üstünde *kibleye* dönerek diz çöktü, gözlerini

²⁸⁶ Özdenören, *Çarpılmışlar*, s. 137.

²⁸⁷ Ahmet ÖZEL, “Kible”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, c. 25, s. 365-366.

²⁸⁸ Uludağ, *a.g.e.*, s. 215.

yummadan önce başını kaldırıp baktı, bir yıldız kayıyordu, sonra gözlerini yumdu, kıpırdamadan, devinmeden öylece kaldı.”²⁸⁹ Burada tasavvuf ve tarikatlarda yer alan rabıta ritüeli vardır. Gözleri yumma ve kıbleye dönerek tefekküre dalma rabıtanın aşamalarındandır.

Ansızın Yola Çıkmak adlı kitabının *Tuhaf Şeyler* hikâyesinde ise: “Aslında, kendine eski erkeklerin giydiği entarilerden yaptırmak istiyordu, daha da rahat olur ve nefis, o zaman kendi üstüne yüklenmez.. kendinden kurtulmadıkça O’na yönelinmez, demişlerdi: bunu da unutmayacak! Masadan ders tesbihini aldı. *Kibleye* döndü, diz çöktü, gözlerini yumdu. Şimdi, sevgilisi, efendisi ve ölüm hatun karşısındaydılar. İçini derince çekti, soluğunu dışarıya verirken, tek ve uzun bir nefes halinde: “Estağfurullaaaahh...” diye fısıldadı. Titredi, kendinden geçti.”²⁹⁰ Buradaki ders şeyhi tarafından verilen bir nevi zikir ödevidir. Ders tesbihini alıp kıbleye yönelen mürit, zikre hazırlanmaktadır. Kıbleye dönmek zikrin şartlarından biridir. Daha sonra zikre başlayan mürit, titrer ve kendinden geçer yani cezbeye kapılır.

3.1.18. Kurban

Kurban, İslam öncesi dinlerde de var olan İslam ile farklı bir mahiyet kazanan bir ibadettir. Cahiliye devri olarak isimlendirilen, İslam öncesi Arap toplumlarında çocuklar, köleler ve esirler putların kurban edilmesi az rivayetlerle aktarılsa da hayvanların kurban edilişi yaygındı. İslam’da hicretin 2. yılından (624) itibaren kurban bayramlarında kurban kesmeye başlanmıştır. Kurban kelimesinin aslı Arapça olup, Allah’a yakınlık niyetiyle belli özelliklere sahip hayvanın ibadet maksadıyla kesilmesidir. Kurbanı hayvan boğazlamadan ayıran tek özellik Allah rızasının gözetilmesidir. Bunların yanı sıra Türkçemizde kurban ile ilgili birçok deyim ve atasözü yer almaktadır; kurban olayım, kurbanlık koyun, kurban etiyle köpek avlanmaz gibi. Özelde kurban olmak deyimi, iki şekilde kullanılır. Birincisi aşırı sevgiyi ve hayranlığı anlatmak için; ikincisi, yalvarmak için kullanılır.

Mecaz anlamı ile tasavvufta yer alan kurban: “Tasavvufî açıdan Fenâ mertebesi, fedakârlık, kulun kendisini (nefsini) Allah yolunda feda etmesi, en büyük

²⁸⁹ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s.96.

²⁹⁰ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s.51.

kurban kulun nefsinin feda etmesidir.” Ayrıca “Nefsin üç hali vardır ve bunlara keş, bakara, bedene denir. Nefsin sülûktan evvelki haline keş (koç), sülûkla başlamasına ve bunun iyi bir gelişme göstermesine bakara (sığır), makam ve menzilleri kat etmesine bedene (deve) denir. Burada keş, bakara ve bedene deyimleriyle nefsin Hak için kurban edilmesi gerektiği anlatılır. Bayramda kurban kesmeyi de nefsi öldürmenin bir simgesi sayarlar”²⁹¹

Denize Açılan Kapı kitabının *Karşılaşma* hikâyesinde: “Sonunda, nasılsa çay bardağını kavradı, çevresine bakmıyormuş duygusunu veren bir tavırla: ‘Çaylarınızı soğutmayın efendim, *kurbanınız* olayım, dedi, ben biraz soğumuş içerim.’”²⁹² Pasajdan kurban olayım yukarıdaki tanımda verilen ikinci anlam yani yalvarmak manasına yakındır. Fakat burada efendi müritlerine yalvarmaktan ziyade “sizin yapmanıza gerek yok, ben böyle severim, yaparım” vb. bir anlam çıkmaktadır.

3.1.19. Nefs/Nefis

Kelime anlamı can, benlik, ruh; aşağı duygular olan nefis, tasavvufta çok özel bir yere sahip olduğu için birçok anlama gelmektedir; örneğin, “kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahalli olan latife, cism-i latif” denmektedir. Ayrıca bu anlamdaki nefis kişinin en büyük düşmanı olduğundan onu ezmek, kırmak ve mücâhede kılıcıyla katletmek gerekir. Bunun için riyazet yapılır, çile çıkarılır. Buna da *nefs-i emmare* ve *nefs-i şehvani* denir.

Kuşeyri’ye göre nefsin şekil ve suret itibarıyla ruh ile latif cisimlerden oluşu, melek ve şeytanın letafet sıfatına benzemektedir. İnsan; gören, işiten tat alan olduğu halde esasında; görmeyi göz, işitmeyi kulak, tatmayı da dil yapar. Bunun gibi iyi huy ve vasıflar kalbin, kötü huy ve vasıflar nefsin mahal olması mümkündür. Bu bütünün bir parçası nefis diğer parçası kalptir. İnsan denen hüküm ve isim bu bütüne aittir.²⁹³

“Nefsin yedi makamı vardır ve şöyle sıralanır; nefis-i emmare, üzeri yoğun ve kalın perdelerle örtülü nefis; nefis-i levvame, üzeri hafif ve ince perdelerle kapalı nefis; nefis-i mülhime, üzeri nur- zulmet karışımı perdelerle kapalı nefis; nef-i mutmainne,

²⁹¹ Uludağ, a.g.e., s.221-222.

²⁹² Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s.64.

²⁹³ Kuşeyri, a.g.e., 223.

bir öncekine göre nurun daha nurlu perdelerin ağırlıkta olduğu nefis; nefis-i raziye, bir öncekine göre nurun daha fazla, karanlığın daha az olduğu nefis; nefis-i merdiyye, bir öncekine göre nurun daha fazla, karanlığın daha az olduğu nefis; nefis-i kâmile (nefis-i zekiye), perdelerin tamamen kalktığı makam. Birinci nefsten yedinci nefse doğru gidildikçe cismaniyet, zulmaniyet, kesafet azalırken derece derece ruhaniyet, letafet artar. Her nefsin bir âlemi, bir seyri, bir hali, bir varidi, bir mahalli bir müşahedesi, bir ismi ve bir nuru (rengi) vardır.”²⁹⁴

Tasavvufun en önemli terimlerinden biri olan nefis, Özdenören’in hikâyelerinde sıklıkla geçmektedir. İlk olarak *Denize Açılan Kapı* kitabında nefis kelimesini görmekteyiz. Özellikle *İt* hikayesi müstakil olarak nefsten bahsetmektedir. Ayrıca *Denize Açılan Kapı* kitabının *Çekirgeler* hikâyesinde de şu şekilde geçmektedir: “Gülünç düştüğünü sanıyor, gülünç düşmüş olmaktan korkuyor, ama korkusunu hissettiği anda bu kez de *nefs*inin bir başka oyununa gelmiş olduğunu derinden derine duyumsuyordu. Gülünç düşmekten niçin korkuyorum, diye soruyordu kendi kendine ve cevap veriyordu: çünkü *nefsim* gülünç düşmeyi istemiyor.”²⁹⁵

İkinci olarak *Kuyu* kitabının 26. bölümünde: “Böylece o, Yusuf olmayan bir Yusuf olarak kuyuda –bir kere daha: belki lâğımında- talihini denemeye hazırlanıyor: darmadağınık duran tanrısının ya da tanrılarının kimliğini kestirmeye çabılıyor: onun bir Züleyha’sı olmadı, doğru, çünkü onun birden çok Züleyha’sı oldu, belki de, onun dağınık tanrılarında birileri o Züleyhalardı.. düşündü: *nefs*sine itibar etmediğini sanıyordu, ama acaba *nefs*ini, ona itibar etmediğini söyleyerek mi izzetliyordu? Ona böyle düşünülebileceği öğretilmişti: *nefs*in oyunlarının şeytanınkinden aşağı kalır yanı olmadığı belletilmişti. *Nefs*, diyorlardı, kendine itibar etmediğini söyler ve kendine itibar etmediğini itiraf ederek bundan pay çıkartmaya girişir: *nefse*, belki de bu yüzden zalim, diyorlardı. Ona şu da öğretilmişti: zulüm, bir şeye hakkı olan şeyi vermemektir! *Nefs*, kendine zulüm uygulandığını ileri sürerek de bundan kendine pay çıkartmaya girişebilir. Bunlara rağmen kuyudan çıkması gerekiyor, öyle mi? Öyleyse ağırlıklarını bırakması mı gerekiyor? Ağırlıkları? Ağırlıkları ne olabilir? Bundan kolay ne var, ne olacak? Ağırlığı, bizzat *nefs*inden başka ne olabilir? Ama onu nasıl

²⁹⁴ Uludağ, a.g.e., 274-275.

²⁹⁵ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s.94.

terk etmeli? Terk edebilir mi? *Nefs* terk edilebilir mi? Bir de, demiyorlar mıydı ki, insan nefsiyle güzeldir ve o, nefsiyle sevilir? Vay canına! Gene açmaza giriyor. *Nefsini* hem terk etmesi gerekiyor, hem onu yüklenmesi, öyle mi? Böyle bir şeyin üstesinden gelinebilir mi?”²⁹⁶

Yine *Kuyu* hikâyesinin 32. bölümünde: “Sen, o üç düşmandan ikisini vurup öldürmüşsün, öldürdüklerin dünya sevgisiyle şeytandır, geriye yalnızca *nefsin* kalmıştır... İşte burada hovardalığa mahal bırakmamak gerektiğini duyumsuyor, çünkü heder edilmiş olan şey, onun *nefsinin* kazançları değil, fakat *nefsi* marifetiyle yaradan indinde edinilmiş kazançlardır, dolayısıyla *nefsinin* o kazançlara sahip çıkmaya hakkı bulunmadığı gibi, onu heder etmeye de hakkı bulunmuyor, çünkü bir hak, ancak onun sahibi tarafından tasarruf edilebilir, *nefs* ise burada bir hakkın sahibi olarak varbulunmuyor, o yalnızca hâsil edilecek hayrın vesilesi olarak bir varoluş hikmeti taşıyor. Bütün bunları kendi kendine aklettiğini düşününce içini bir sevincin yaladığını duyumsadı. Ama gene aynı anda bildi ki, buna da aldanmaması gerekiyor, bunda da *nefsin* bir oyunu bulunabilir, çünkü *nefs*, bir şeyden zevk almaya başladı mı, hemen orada, onu suçüstü etmek gerekiyor: bu, onun sevinç duymaya hakkı bulunmadığı anlamına gelmiyor, ama duyulan sevincin kendi ürünü olduğu gibisinden bir yanılgıya düşmesinin önlenmesi gerekiyor: *nefsi* korumak için, elbet bunun için. *Nefs*in payı o öyle istediği için değil, *nefsin* o payda hakkı bulunduğu için verilmek gerekiyor. İyi de, *nefs*, o *nefsi* taşıyan insandan başka bir ben sahibi mi ki, böyle düşünülüyor? Hem evet, hem hayır. *Nefs*im bana verilmiş bir emanet gibi düşünülürse, onu kendimden başkası olarak tasarlamam kolaylaşır. Ama aynı zamanda, *nefs*im varbulunmadığı takdirde, benim “ben” diye adlandırdığım varlık varbulunmayacağı için, onu kendimden ayrı tasarlamam da mümkün görünmüyor. Yaradanla yaratılmış olan arasındaki ilişkide de benzer bir durum geçerli galiba, diye düşündü.”²⁹⁷

Son olarak *Ansızın Yola Çıkmak* kitabının iki yerinde *nefs* kelimesi geçmektedir.

Bir Kapının Önünde hikâyesinde: “(Pijamasını çıkartıp elbisesini giysey miydi? Ama böylesi daha rahattı. “*Nefs* dikkati kendi üzerine

²⁹⁶ Özdenören, *Kuyu*, s.86-87.

²⁹⁷ Özdenören, *a.e.*, s.105.

çekmemeli.”)...Bilmeden yürüdü. Eğri büğrü sokaklar.. Hava galiba düşündüğünden daha soğuktu. Bunu düşünmüş müydü? Nereye gidiyordu? Anasına niçin kızmıştı? Oysa ne kadar severdi onu. Hayır, ben yapamayacağım, benim işim değil bu. Ben katı yürekliyim. Ah, zalim *nefsim*. Anam *onun* emaneti değil miydi? Evimin kedisi, köpeği bile *onun* emaneti değil miydi?”²⁹⁸

Tuhaf Şeyler hikâyesinde ise: “Aslında, kendine eski erkeklerin giydiği entarilerden yaptırmak istiyordu, daha da rahat olur ve *nefs*, o zaman kendi üstüne yüklenmez.. kendinden kurtulmadıkça O’na yönelinmez, demişlerdi: bunu da unutmayacak!”²⁹⁹

3.1.20. Nur

Arapça olan kelime aydınlık, ışık, şûle anlamlarına gelmektedir. İslam literatüründe insanların doğru yolu ve gerçekleri görmeleri için önünü aydınlatan, hak ile batıl arasındaki farkları gösteren, hayır ve şerri ayırt etmeyi sağlayan ilahi ve manevi ışık manasında kullanılmıştır. Kelimenin zıddı zulmettir. Bu da Kur’an-ı Kerim’de hidayetin nur, dalâletin zulmet olmasından gelmektedir.³⁰⁰ Ayrıca Hakk’a giden yola nur, Hakk’tan sapanlara da zulmet denilmiş ve vahyin amacının hidayet olduğu belirtilmiştir. Hidayete giden yolları gösteren Allah olduğu için 99 isminden biri de Nur’dur. Kur’an’da müstakil bir sure olan Nur suresinde geçen “Allah semaların ve arzın nurudur” mealindeki ayet “Allah nurun yaratıcısıdır” şeklinde yorumlandığında Allah’ın nur olduğu da ifade edilir.³⁰¹ Ayrıca Kur’an’da takva sahiplerin müminlerin de ilahi nurdan nasibini aldığı şeklinde bir ayet mevcuttur.³⁰²

Özü itibarıyla zahir olup, başka zuhurların da kaynağı olan şeye nur denmektedir. Varlık yokluk ilişkisini nurla açıkladığımızda; varlık nur, yokluk

²⁹⁸ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s.11.

²⁹⁹ Özdenören, *a.e.*, s.51.

³⁰⁰ “Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğûttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar.” Bakara, 2/ 257; Ayrıca, “Allah, onunla rızası peşinde olanları selâmet yollarına iletir ve onları izniyle, karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir.” Mâide, 5/ 16

³⁰¹ Süleyman ULUDAĞ, “Nûr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, c. 33, s. 244.

³⁰² “Allah’ın, göğsünü İslâm’a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir? Allah’ın zikrine karşı kalpleri katı olanların vay hâline! İşte onlar açık bir sapıklık içindedirler.” Zümer, 39/22.

zulmettir. Maddi ve manevi nurlar vardır. Dünyevi ve maddi nurlara; güneş, ay ve yıldızların ışıkları gösterilebilir. Bunlar göz ile görülebilen şeyler oldukları için maddidir. İlahi ve manevi nur ise Kur'an olarak kabul edilir. Manevi ruhlar ilahi oldukları için basiret ve akılla ancak anlaşılır. Nur ile ilgili bazı atasözü ve deyimler şunlardır; bir insanın herhangi bir şeyin hoşuna gitmesi durumunda, “Özüm, gönlüm nurlandı”, çirkin kimselere “nursuz, pirsiz”, veya “yüzünden nûr-ı ilâhî silinmiş” tam tersi güzel yüzlü kimseye de “yüzü nur gibi, nur yüzlü” denir. Çok güzel bir işe de “nûrun alâ nûr” denildiği gibi mutasavvıflar, bir şeyi yerken ya da içerken “nur olsun” tabirini kullanırlar.³⁰³

İlk sûfilerde genellikle ilk müslümanların düşünceleri hâkimdir. Hicri II. Asırda Abdullâh et- Tüsterî “nûr-ı Muhammedî” ve onun ilk yaratılan şey olduğundan bahsetmiştir. Daha sonra Hallâc, Kitâbü't Tavâsîn” kitabının “Tâsînü's-sirâc” bölümünde nûr-ı Muhammedî'nin ezelf ve kadîm olduğunu söylemiştir. Bu anlayışa göre Allah mahlûkatı yaratmadan önce ilk Muhammedî nuru yaratmış, sonra bütün her şeyi onun nurundan yaratmıştır. Bütün peygamberler de bu nuru taşımış sonunda Hz. Muhammet'e intikal etmiştir.³⁰⁴ İslam düşüncesinde nur metafiziğine en büyük katkıyı Gazzali sağlamıştır. Gazzali'ye göre; tek ve hakiki nur Allah'tır, dışında kalan her şey mecaz yoluyla nur sayarak, nuru “zuhur” olarak tanımlamıştır. O'na göre en karanlık şey yokluktur, varlık ise nurdur. Allah ise nurların nurudur. Bu nurdan nasibini aldığı müddetçe bir şey mükemmel olur.

Tasavvufta nur, “Allah'ın zahir ismiyle tecelli etmesi, yani tüm eşyanın suretlerinde kendini gösteren ilahi varlık” olmasıdır. Ayrıca “ Maddenin kalpten uzaklaştırdığı ilahi feyz ve dini bilgileri açığa çıkarmada araç olan ışık”tır.³⁰⁵

Özdenören'in *Çarpılmışlar* kitabında bulunan *Arasat* hikâyesinde geçen nur tasavvufi bağlamda olmadığından ötürü burada zikretmiyoruz. Fakat Kuyu eserinin 29. bölümünde geçen *nur* kelimesi doğrudan tasavvufta ilintilidir. Hikâye kişisi akşam yemeği için gittiği lokantada nefsin kalıplaşmış hali olarak anlatılan köpekle beraber yemek yemekteler. İlk etapta bu durumu yadırgar çünkü köpek tıpkı insan

³⁰³ Cebecioğlu, a.g.e., s.376.

³⁰⁴ Uludağ, “Nûr”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**,s. 244.

³⁰⁵ Uludağ, a.g.e., s.280.

gibi davranmaktadır. Daha sonra içeri Yusuf'un günlerdir aradığı efendisi girmektedir. Bunun üzerine orada bulunan herkes ayağa kalkar fakat şeyh tarafından "Oturun efendim buyrun, safalar getirdiniz" uyarısıyla herkes yerine oturmaktadır. Ardından da "Efendim, huzurunuzla feyiz getirdiniz, *nur* getirdiniz."³⁰⁶ diyerek sohbetine başlar.

3.1.21. Öpmek

Sevgi, saygı, karşılama ya da teşekkür maksadıyla dudakları bir şeye veya birine değdirerek anılan gelen kelimedir. Kelime deyimlerde; bir şeyi yaptırmak maksadıyla yalvarmak manasına gelen "el etek öpmek", hürmet, saygı vb. durumlarda söylenen "el öpmek" ve yaltaklanmak, dalkavukluk etmek anlamında "etek öpmek" şeklinde geçmektedir. Kelime genel bir ifade olması dolayısıyla yalnızca tasavvufî açıdan baktığımızda "şeyhlerin ellerini eteklerini, ayaklarını öpmek" gibi anlamlara geldiğini görüyoruz.

İslam düşüncesinde anne ve babanın, ilmi ile amel edilen âlimlerin, sultanların elinin öpülmesinde bir sakınca yoktur. Fakat bu kişilerin eli, dünya menfaati için öpüldüğü takdirde sakınca doğmuş olacaktır.

Öpmek genel anlamda birçok manaya geldiği için burada yalnızca Özdenören'in eserlerinde tasavvufla bağlantılı gördüğümüz kısımları ele alıyoruz.

Denize Açılan Kapı kitabının *Karşılaşma* hikâyesini iki yerinde geçmekte olan kelime, "el öpme" deyimini bağlantılıdır. "Birden, bütün bir geçmişi yok olmuştu sanki. Bütün ömrü önemsiz ayrıntılardan ibaret bir halde silinip gitti, buraya kendini getiren arkadaşlarını, niçin buraya geldiğini, nasıl geldiğini unuttu, ancak bir bakışta tanıdığı o insana yakın olabilmek için içinde tanımsız bir istekle ona doğru sürüklendiğini duyumsadı, bilinçle verilmiş bir kararla olup bitmediğinin farkındaydı: ellerine sarılmıştı, besbelli *öpmek* istiyordu." şeklinde geçen kısımda ne aramakta olduğunu bilmeden getirildiği dergâha, aslında farkında olmadan tam da aradığı kişiyi yani şeyhini bulan bir kişi vardır. Şeyhi görür ve elini öpmek ister fakat şeyh tarafından bu isteğe engel olunur. Daha sonra kişi biat ederek tarikata girdiğinde ise: "Dizler

³⁰⁶ Özdenören, *Kuyu*, s.96.

üzerinde zarif aralıklarla sıralanmış parmaklara” ona bakar ve sıkıcı sarıldığı şeyhin ellerini “doyumsuz bir istekle öpmek” ister. Ve “ bu kez bu isteğine müsaade”³⁰⁷ olunur.

3.1.22. Rabıta

Bağlanma anlamında Arapça rabt kökünden türeyen rabıta, temelde “iki şeyi birbirine bağlayan ip; alaka, bağ, münasebet” anlamına gelmektedir. Tasavvufta ise, sūfinin kâmil bir mürşide kalbini bağlaması ve onun suretini düşünmesini ifade etmektedir. Tasavvuf tarihine bakıldığında başlarda şeyhi sevmek, gönlünü ona bağlamak dolayısıyla ondan feyiz almak davranışları zamanla şeyhin suretini düşünme şeklini almıştır. 19. yüzyıla kadar eleştiri yöneltilmeyen konuda, daha sonra bir takım eleştiriler ortaya çıkmıştır. Eleştirilerin çoğu rabıtanın, bid’at olduğu yönündedir. Sūfilere göre rabıta ibadet değil mürşit ve mürit arasındaki feyiz alış verişidir.³⁰⁸

Mutasavvıflara göre rabıta, “müridin, ruhaniyetinden feyiz alacağına inanarak kâmil şeyhinin suretini (şeklini) zihninde tasavvur etmesi. Müridin ilk hedefi şeyhinde fâni olmaktır (fenâ fi’ş-şeyh); zira şeyhte fâni olmak Allah’ta fâni olmanın (fenâ fi’llah) mukaddimesidir.”³⁰⁹ Tasavvufi anlayışa göre, şeyhinin davranışlarını taklit ederek onun davranışlarını örnek alabilmesi için şeyhini sevmelidir. Çünkü seven kişi sevdiğine benzemek ister. Özdenören, sevgi konusuna şöyle bir farklılık getirmektedir: “sevilen sevdirmese seven sevemez’ deniyor. Sevilen konumunda duranın aslında kendini sevdirmeye hususunda bir çabasının bulunması gerektiği anlaşılıyor. Sevilen kime karşı kendini sevdirecek? Başka biçimde de sorabiliriz: Sevilenin, kendini sevdirmesi bir çaba gerektirdiğine göre, sevilen bu çabasını kim uğruna sarf edecek? Bu çabaya degecek olan muhatap kimdir? Bu muhatap, sevilenin ilgisiz kaldığı biri olabilir mi?...”³¹⁰ Bu sebeplerle ki sâlik rabıta ile önce şeyhi ile sonra da Allah’la manevi bir ilişki kurar.

³⁰⁷ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s.63-66.

³⁰⁸ Necdet Tosun, “Râbıta”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, c. 34, s. 378.

³⁰⁹ Uludağ, **a.g.e.**, s.289.

³¹⁰ Özdenören, **Aşkın Diyalektiği**, s. 177.

Rabıta, Nakşibendiye ıstılahlarındandır. Onlara göre, “Doğrularla birlikte olun”³¹¹ gibi ayetler ve “kişi sevdiğiyle beraberdir” gibi hadisler rabitanın caiz olduğunu gösterir. Melamiler rabıtaya gönül beklemek derler. Diğer tarikatlarda lafz olarak değilse de anlam olarak rabıta vardır.³¹²

Denize Açılan Kapı adlı kitabının *O zaman* hikâyesinde karşımıza çıkan rabıta şu şekildedir: “Şimdiki gibiydi, her tarafta kar vardı, ama bu bir şey mi, tehlike aynen kar gibi yağıyordu, kar dersin tehlike gibi. Ama şimdiki halim olsa, *rabıta* nedir bile-bilmiş olsam kor muydum o bebek ölsün.”³¹³

Ayrıca *Kuyu* kitabında: “Sonra virtleri anlatıldı ona, sonra halka kuruldu, şeyh efendi: ‘Halkamız değirmi olsun’ dedi, sonra ona yöneldi: ‘Siz, beyim, size söylenen görevi yerine getirmeden halkaya giremezsiniz.. sizi şöyle alalım, halkanın ortasında oturabilirsiniz efendim.. gözünüz kapalı dinleyin.. *rabitanızla* meşgul olun.. görevinizi yerine getirince siz de halkada yerinizi alırsınız, ama sevabımız aynıdır, eğer içine bir şüphe girerse benimki de senin olsun. Şimdi gözlerimizi yumalım efendim.. estağfurullaaaah.....”³¹⁴ şeklinde geçmektedir.

3.1.23. Remz

Simge manasına gelen remz Arapça bir kelime olup, anlamı gizli söz dür. Tasavvufta ehlinden başkasının anlamadığı kelamın altında saklı olan gizli mana. Sûfîler özellikle birbirine gönderdikleri mektuplarda ve pusulalarda rumuzlu ifadeler kullanmışlardır. Sahip oldukları bilgileri, ehil olmayanlardan kıskandıklarından özellikle bunları gizlemeye çalışmışlardır. Şiirlerde de hep rumuzlu ifadeler kullanmayı tercih etmişlerdir.”³¹⁵

Ansızın Yola Çıkmak kitabının *Bir Kapının Önünde* hikâyesinde şu şekilde geçmektedir: “Bu kapıdan girecekti.

Sıcak, patlamaya hazır, kabarmış sevgi.

³¹¹ “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.” Bkz. Tevbe suresi, 9/ 119.

³¹² Uludağ, **a.g.e.**, s. 289.

³¹³ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s.72.

³¹⁴ Özdenören, **Kuyu**, s.100.

³¹⁵ Uludağ, **a.g.e.**, s.293.

Şeytanın meleğin ve benliğin baş döndürücü dengesinde
gerçeğin ve gerçekdışının merkezinde
bir remz gibi duruyor. Karşısında.
Çıplak.”³¹⁶

3.1.24. Rind

Rind, kendini dinî geleneğe bağlı görmeyen, yalnızca Allah’a bağlanan ve onunla yetinen mücerret kişi anlamındaki Farsça bir kelimedir. İslam literatüründe daha çok kulun Allah’ın dışında kalan her şeyi terk etmesi anlamına gelen zühd kavramı kullanılır. Rindin tasavvuftaki tanımlarından biri; “Halkın hakkındaki söylediklerine aldırmandan gönlünce hareket eden, keyfince davranan, içi irfanla süslü, ilimle dolu olduğu halde halktan biri gibi sade yaşayan hâkim, bilge kişi, rıza mertebesine erdiği için her şeyin ilahi takdire göre meydana geldiğini bilen, bunun şuur ve idrakine eren kâmil insan” şeklindedir.³¹⁷ Aynı zamanda tevekkül ehli, zahit ve âbit gibi dinin şekli yanı sıra sınırlı kalmadan öz ve içine işlediğini iddia eden mutasavvıflardır.

Özdenören’in eserlerinin yalnız bir yerinde geçmekte olan rind kavramı, *Uyumsuzlar* kitabındaki *Yumruk* hikâyesinde şu şekilde geçmektedir: “-Rindane kalbin, biliyorum, beni anlıyor, sana şükran borçluyum...”³¹⁸

3.1.25. Secde

Sözlükte eğilmek, boyun eğmek, alını yere koymak, anlamına gelen sücûd mastarından türemiş olan secde kelimesi, temel anlamda saygı ve tapma maksadıyla alını yere koymadır. İslam’da secde bir fıkıh terimi olarak alını, burnu, elleri ve dizleri yere değecek şekilde zemine kapanmayı ifade eder.³¹⁹ Secde kelimesi ve ondan türeyen kelimeler Kur’an’da bazen boyun eğmek bazen de terim anlamıyla seksen

³¹⁶ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s.15.

³¹⁷ Uludağ, *a.g.e.*, s.297.

³¹⁸ Özdenören, *Uyumsuzlar*, s.146.

³¹⁹ Nihat Dalgın, “Secde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, c. 36, s. 271.

yerde geçmektedir. Secde ile ilgili Kur'an'da müstakil bir surenin olduğu gibi çeşitli surelerin içinde secde ayetleri denilen ayetler mevcuttur ve bu ayetler okunduktan sonra tilavet secdesi yapma şartı vardır. Tevhit inancının gereği olarak Allah'tan başka bir şeye secde etmek İslam'da haram kılınmıştır.

Tasavvufta ise iki türlü secdeden söz edilir: 1.Küllî secde: Kulun, âlemin tamamı olması bakımından secde etmesi, 2.İhtisas secdesi veya kalp secdesi, kulun Allah'a bağlayan özel bir yönden secde etmesidir.Küllî secdede Allah kuluna her dille seslenirken, ihtisas secdesinde özel bir dille seslenir.³²⁰ Şeyhin önünde yeri öpen kişiye de *zemin bûs* denir.³²¹

Secde, İslam literatüründe olduğu gibi Özdenören'in eserlerinde de özel bir yere sahiptir. *Denize Açılan Kapı* kitabının *Öteki* hikâyesinde: “Geçtiği yerlere dikkat etmeden bir an önce eve ulaşmak, orada *secdeye* kapanıp kalmak için, içinde müthiş bir istekle yanıp tutuşuyordu şimdi, kendinden geçmişti.”³²²

Kuyu eserinin 12. bölümünde: “Kendini namaza mı vermişti, yoksa başka yerlerde miydi, bilemiyordu. Okunan sure dokunuyordu ona: ‘Orada, bakışlarını yalnız erkeklerine çevirmiş, daha önce ne insan ve ne de cinlerin dokunmuş olduğu eşler vardır. Öyleyken, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?’ Gözleri ıslandı. *Secdeye* vardıklarında gözleri yaş içindeydi. Hıçkırılmamak için kendini tutuyordu. Yanaklarına yaşlar sızmıştı. Ne oluyordu? Niçin ağlıyordu? İçinden kopup giden, dağılıp çözülen, çözümlü bütünleşen neydi?”³²³

İmkansız Öyküler de ise *Sabah Molası* hikâyesinde: “Yaşanan yalnızlık, bu dünyadaki son kısmet olan o bir kâse süt, bir devenin üstünde, çölün derinliklerine doğru alınan yol ve onun varacağı menzil, o sabah, her insan teki tarafından bir kez daha ve bir başına, bireysel olarak ve yenisinin yaşanacağı bir kez daha umularak yaşanacaktı. Bir ermiş değildi belki, ama ermiş olanların himmetini üzerinde hissetmesine engel de yoktu. Alnını, bu hisle *secdeye* koydu. *Secdeden* kalktığına,

³²⁰ Cebecioğlu, a.g.e., s.422.

³²¹ Uludağ, a.g.e., s.309.

³²² Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s.90.

³²³ Özdenören, *Kuyu*, s.47-48.

elleri yakarış için semaya açıldığında, orada, yeni bir insan vardı. Onunla yüz yüze geldiğini gördü. Günaydın, dedi.”³²⁴

3.1.26. Sohbet

Sohbet kısa bir süreliğine birlikte olmak anlamına gelir ve “arkadaşlık edip ünsiyet kurmak, bedenle ya da gönülle uzun süre beraberlik hali, dinî veya dünyevî konuların konuşulduğu toplantı” gibi manalara gelmektedir. Bu anlamlardan hareketle İslam dininde Hz. Peygamber’in sohbetinde bulunan kimselere “ashap” ve “sahâbe” isimleri verilmiştir. Hz. Peygamber’in sünneti olarak kabul edilen ilim öğretim, ashabını bilgilendirip eğittiği için, âlimler ve s^ufiler de sohbet halkalarının oluşmasını sağlamıştır.³²⁵ Buradaki sohbette esas olan Allah için kurulan dostluk ve dava arkadaşlığıdır.

Kuşeyri’ye göre sohbet üç kısımdır. Üst (mâfevk) olanlarla arkadaşlık, bu sohbet ehli esasında hizmet etmektir. Ast (mâdûn) olanlarla arkadaşlık, bu da büyüğün küçüğe sevgisi, küçüğün büyüğe saygısıdır. Emsâl ve akran olanların öteki ile arkadaşlık etmeleri, bu nevi arkadaşlık diğergamlık esası üzerine kurulur.³²⁶

Hücvirî’ye göre ise “bir kimse hangi topluluğun arasında bulunursa, onların fiillerini kendi âdeti ve itiyadı haline getirir. Çünkü ister hak olsun ister bâtil olsun bütün irade, arzu muamele ve ameller esasen onda mevcuttur.”³²⁷

İlk s^ufiler sohbete büyük önem vermişlerdir. Tasavvufi bilgileri ehil ve hevesli gördükleri müritlerine özel sohbetlerde aktarmış, eğitim ve öğretimde sohbeti esas almışlardır. “Sohbette istifade edilen şûfiye *şeyh-i sohbet*, istifade edene *sahip* denirdi.”³²⁸ Bazı tarikatlarda şeyhler, hırka giydirerek nispeti naklettiği için “hırka şeyhi” ismi ile anılırken, bazı mutasavvıflar da sohbeti nispet ettiği için “sohbet şeyhi” diye anılmışlardır.

³²⁴ Özdenören, **İmkânsız Öyküler**, s.72.

³²⁵ Süleyman Uludağ, “Sohbet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, c. 37, s. 350.

³²⁶ Kuşeyri, **a.g.e.**, 468.

³²⁷ Hücvirî, **Keşfu'l Mahcûb Hakikat Bilgisi**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2010, s. 400.

³²⁸ Uludağ, **a.g.e.**, s. 322.

Sohbetin zıddı olan halvet ve uzlet, tasavvufta iki zıt kutbun bir arada olabildiğini gösterir. Çünkü bazı sûfiler ve tarikatlar önceliği uzlete ve halvete verirken bazıları sohbet meclislerine önem verirler. Özellikle Mevlevi ve Nakşibendi tarikatında sohbet esas kabul edilir. Burada fert yoktur, toplum, topluluk vardır.

Tarikatların temelini oluşturan sohbet meclisi, Özdenören'in *Kuyu* kitabının 29. bölümünde şu şekilde geçmektedir: "Efendim, huzurunuzla feyiz getirdiniz, nur getirdiniz. Sizi buraya muhabbetiniz getirdi. Dışarda eğleşebileceğiniz çok şeyler var, ama siz buraya geldiniz. Niye? Niye buraya geldiniz efendim? Çünkü siz muhabbete talip oldunuz. Çünkü siz ebedî olana talip oldunuz. Bizim yolumuz *sohbet* yoludur. Buraya iyi niyetle, muhabbetle *sohbete* geldiniz. Çünkü siz hakikati arıyorsunuz. Efendim, hakikat aramakla bulunmaz, ama onu bulanlar arayanlardır. Hakikat neyle bulunur benim efendim? Onun rehberi sevgidir, onun rehberi sizin muhabbetinizdir..... *sohbet* insanı öyle yoğurur ki, bir an gelir, *sohbet* ehlinde ham olan bir şey kalmaz, pişer, o da pişer..... pişerek safileşir, safiye makamına ulaşır..... insanlar için en yüksek makamın orası olduğu söylenir..... orada insanın kendinde olan ne varsa attığı ve saf insan haliyle kaldığı söylenir..... ama elbette çabasız olmaz, sen çaba göstereceksin, o zaman mesafeler kalmaz, dağlar ve tepeler aşılır....."³²⁹

3.1.27. Teslimiyet

Boyun eğme, kendini verme, karşı koymama, teslim olma gibi anlamlara gelen teslimiyet kelimesi, tasavvufta mutasavvıfın Allah'ın tüm tecellilerini koşulsuz ve gönül rızasıyla kabul etmesi manasına gelen bir terimdir. Ayrıca Allah'ın emir ve yasaklarını hoşça gitmese de itirazda bulunmadan kabul etme, kaderi rıza ile karşılama, başa gelen sıkıntılar neticesinde değişmeden sebat göstermedir. Bunların yanında "teslim, sika ve tevekkül halinden daha mükemmel bir haldir; yakîn sahiplerinin halidir. Kayıtsız şartsız Hakk'ın fermanını benimsemektir."³³⁰ Teslimiyete en güzel örnek olarak Hz. İbrahim ile Hz. İsmail gösterilmektedir.

Özdenören'in hikâyelerindeki karakterlerin teslimiyeti ise şöyledir. Birinci olarak *Denize Açılan Kapı* kitabında yer alan *Karşılaşma* hikâyesinde şu şekilde

³²⁹ Özdenören, *Kuyu*, s.96-97.

³³⁰ Uludağ, *a.g.e.*, s. 354.

geçmektedir: “Hiçbir şey bilmiyordu. Sadece onun sözlerine boyun eğdiğini algılıyordu: o söylüyor, kendisi de onun söylediklerini tekrarlıyordu. Ama neydi bu sözler? Bilmiyor ve hatırlamıyordu. Sadece içten gelen bir *teslimiyetle* boyun eğiyordu. İçi sıcaktı. Belki terlemişti ve titriyordu. ‘Kabul ediyorum’ dediğini hatırlıyordu bir.”³³¹

Ayrıca kelime, *Hışırta* adlı eserin *Pörsüme* hikâyesinde de şu şekilde geçmektedir: “Ama o kişinin söylediklerini durup durup kendine yineliyordu. İsyana dönüşen *teslimiyet*, günaha dönüşen tövbe.. bu nasıl bir şeydi acaba? Bu kendisi miydi? Bunu mu söylemek istemişti o adam?”³³²

3.1.28. Tövbe/Tevbe

Arapça pişmanlık, nedamet, dönme anlamlarına gelen tevbe, “dinde yerilmiş şeyleri terkedip övgüyü lâıyk olanlara yönelme” biçiminde tanımlanır. Kur’an’da tövbe kavramı seksen sekiz yerde geçmektedir. Otuz beş yerde Allah’a, bunun dışında kalan diğer ayetlerde insanlara nispet edilmiştir. Kur’an ve hadislerde geçmekte olan tövbe ve istiğfar kavramları daha çok dua ve niyaz üslûdadır.³³³

Tövbenin mahiyetine baktığımızda, bütün ilahi dinlerde var olduğunu görüyoruz. Dinlere göre insan hem iyilik hem de kötülük yapma eğilimine sahip bir varlıktır. Bu yüzden peygamberlerin dışında kalan herkes günah işlemiştir. Peygamberlerin yapmış oldukları ufak hatalar vahiyle uyarılmış ve buna zelle adı verilmiştir. Tövbe edilen günaha bir daha dönmemeye ise nasuh tövbesi denmektedir.

Tasavvufî olgunluk yolunda yetmiş makamın olduğu söylenir. Bu makamın başlangıcı tövbe, sonuncusu da kulluktur. Sırf Allah’ın rızası gözetilerek yapılan tövbeye evbe denir. Allah’ın tevbeleri çokça kabul eden anlamına gelen “Tevvâb” ismi de mevcuttur.³³⁴

³³¹ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s.65.

³³² Rasim Özdenören, *Hışırta*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2015 s.48.

³³³ Bekir Topaloğlu, “Tevbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, c. 41, s. 279.

³³⁴ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.493.

Tasavvufta tövbenin tarifi, çeşitleri, dereceleri, fazileti, mahiyeti hakkında eserler mevcuttur. Kuşeyri'ye göre tevbe sâliklerin (vuslata ermek için) uğradıkları menzillerden ilki makamlardan birinci makamdır.³³⁵

Hücvirî'ye göre tövbenin aslı şöyledir: “Hakk’ın zecr ve men’inden, kalbin gaflet uykusundan uyanmasından ve ayb halini görmekten olur. Kul, hallerinin kötülüğü ve fiillerinin çirkinliği üzerinde düşünürse, bundan halas bulur, Allah ona tevbe sebeplerini kolaylaştırır ve günahının uğursuzluğundan onu kurtarır, taatın halâvetine ve hazzına onu ulaştırır.”³³⁶

Süleyman Uludağ’a göre ise tevbenin şartları şunlardır: “Pişmanlık hissi, derhal hatayı terk ve bir daha eski hale dönmemeye azmetme; cehennem korkusuyla yapılan tevbeye *tevbe*, cennete girme ümidiyle yapılan tevbeye *inâbe*, sırf Hak için yapılan tevbeye *evbe* denir. Kulun azaptan korkup tevbe etmesine *inâbe tevbesi*, Allah’ın kereminden utanıp tevbe etmesine *isticâbe tevbesi* denir. Tövbenin erkânı; fazları ifâ, borçları eda, helâl lokma ve nefse muhalefettir. Tövbe edene tâib, tevbekâr denir. Allah tevbeleri kabul ettiğinden ona da tevvâb denilmiştir. Kul günah işleyince, Allah ile arası açılır. Kulun pişman olup Hakk’a dönmesi tevbedir. Hak kulunun kendisine döndüğünü görünce o da O’na döner. Bu da Hakk’ın tevbesidir (dönüş). Bu durumda bir barış hali söz konusudur. Aslında tevbe Allah’tan Allah’adır. Allah nasip ederse kul tevbe eder. Hak kuluna dönerse kul Hakk’a döner. Kulun Hakk’a dönüşü Hakk’ın kendisine dönüşünün ve yönelişinin işaretidir.”³³⁷

Özdenören’in tövbe kavramını işlediği ilk hikâyesi *Denize Açılan Kapı* kitabında geçen *Karşılaşma* hikâyesidir. “Bütün bu yapma görüntülerin altında gizli- den gizliye işleyen, çalışan bir şey vardı ama: loş kokulu, kirli, yer yer çirkef birikin- tileriyle ıslanmış, kurumuş sarhoş kusmuqlarıyla sıvanmış sokaklarda dolaşırken de duyumsardı bu alttan alta gelişen ve günün birinde kendini apansız yakalayacak olan ‘şeyi’: günün birinde pişmanlık duyması ve *tövbe* edebilmesi için şimdi kullanması gereken fırsatlardı bunlar, ama böyle olduğunu daha sonra düşünecekti.”³³⁸

³³⁵ Kuşeyrî, **a.g.e.**, s. 227.

³³⁶ Hücvirî, **a.g.e.**, s. 400.

³³⁷ Uludağ, **a.g.e.**, s.356.

³³⁸ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s.60-61.

Ayrıca *Kuyu* kitabının 18. bölümünde: “Bu belirsizlikler içinde, bu, bulutların arasında mı, çöllerin ortasında mı, nerde olduğu bilinmeyen yerde, o kadını yeniden bulmayı düşünüyor. O, bu yere onu bulma amacıyla gelmemiştir, ama karşısına aradığı değil, o kadın çıkmıştır. Bu, belki de bir rüyanın ardına düşmek gibi bir şey olacak. Ama akşama değin daha vakti var. Böylece kendini kandırabilir: nasıl olsa pişman olacağına, bu demektir ki, *tövbe*ye oturacağına göre, önünde daha işleyecek fesaketler bulunmuş olmalıdır ve onun görevi de o fesaketleri keşfedip gereğini yerine getirmektir.”³³⁹

Aynı bölümde tövbe şu şekilde geçmektedir: “İşte böyle: bütün evetlerin hayırlaştığı ve bütün hayırların evetleştığı yere böyle gelinir. Kimin evet dediği ve kimin hayır dediği anlaşılmaz hale gelir. Sen şimdi diyorsun ki, madem *tövbe* edeceksin, öyleyse elinden geleni ardına koyma, elindeki bütün fesaketleri işle. İyi de, tövbe etmek için mi fesaket işleyeceksin? Başka ne? Başka ne için? *Tövbe* etmeyeceksem fesaket işlememin ne anlamı kalır? Ben de diyorum ki, *tövbe* edersen fesaketin ne anlamı bulunuyor?”³⁴⁰

Aynı eserin 30. bölümünde ise: “Nereden nereye? Demek ki, bir kere daha bu yanlış işlemeyeceğim diye kesin karar verdiğinde, o yanlıştan dolayı utanç ve pişmanlık duyduğunda, o yanlış işlememiş sayılıyorum. Kimilerine göre böyle bir karar küçük adam işi oluyor, büyük adam ya da üstün insan yanlışlarından pişmanlık duymayandır, yanlışlarının üstüne basıp geçebilendir. Ama bu durum böbürlenmeyi aşırı hale getirmekle bir değil mi? Çünkü işlenmiş olan bir yanlış, bir topluluk içinde işleniyor ve o yanlıştan doğan, doğacak olan sonuçlar herkesi bir ölçüde ilgilendiriyor ve zarara sokuyor, böyle bir durumda insanın bir başınaymış gibi davranması, başka herkesi çiğnemiş olmayı tazammun etmiyor mu? Öyleyse nasıl olur da, ben yaptığım yanlışın üzerine basıp geçebilirim denebilir ve böyle bir şeyi vicdan nasıl kabullenebilir? Bu yüzden, şimdi önünde diz çökmüş bulunduğu üstat ona doğruyu söylüyor ve ona işlemiş bulunduğu irili ufaklı bütün yanlışlarından pişmanlık duymasını ve onlar için *tövbe* etmesi gerektiğini bildiriyordu.”³⁴¹

³³⁹ Özdenören, **Kuyu**, s.64.

³⁴⁰ Özdenören, **a.e.**, s.65.

³⁴¹ Özdenören, **a.e.**, s.99.

Yazarın, *Ansızın Yola Çıkmak* eserinin İskelet hikâyesinde: “İlk dersini aldığı gün, sevinçten çıldırarak gibiydi. Tesbihinin ucundan tutturarak ona *tövbe* veren zat yoğun bir saygı duygusu uyandırıyor, sözleri kesin ve güven vericiydi, ona güveniyordu.”...“Ancak efendi hazretleri, ötekilere sormadığı soruyu ona yöneltti: ‘Sen niçin tazelemek istiyorsun dersini?’ diye sordu: ‘Kebair mi işledin?’ Ne demek istendiğini anlamak isteyerek başını önüne eğdi. Efendi devam etti: ‘Zina, fuhuş, hırsızlık, cinayet, yalan söylemek.. bunlar kebâirdendir efendim..’ Cevap vermeden, başı önüne eğilmiş durdu öylece. Efendi de üstelemedi ve ötekilerle birlikte ona da yeniden *tövbe* verdi ve yeniden dersini tarif etti.”³⁴²

Hışırtı kitabınının *Pörsüme* hikâyesinde: “Diyordu ki, o da: Bak, kendine çekidüzen ver ve toparlan. Yoksa öyle bir durum çıkabilir ki karşına, orada pişmanlık ve dövünme fayda vermez, orada pişmanlık günaha dönüşür ve *tövbe* de isyana dönüşür, sense isyan etmek istemiyorsun, öyle görüyorum, öyle değil mi? Öyle efendim. Allah yardımcın olsun. Teşekkür ederim efendim. Aradığı avuntuyu bulmuş muydu, yoksa bulduğunu düşünerek mi avunuyordu, bilemiyordu. Ama o kişinin söylediklerini durup durup kendine yineliyordu. İsyana dönüşen teslimiyet, günaha dönüşen *tövbe*.. bu nasıl bir şeydi acaba? Bu kendisi miydi? Bunu mu söylemek istemişti o adam?”³⁴³

3.1.29. Vird

Sözlükte gelmek, çeşmeye varmak, suya gelen topluluk, akan su ve dere gibi anlamlara gelen vird kelimesinin çoğulu evrâd’dır. Kur’an-ı Kerim’de günün çeşitli vakitlerinde Allah’ı zikir ve teşbih etmek vird kelimesi anlamında kullanılmıştır. Allah’a yaklaşmak için belirli zamanlarda belli miktarda yapılan ibadet anlamı taşıyan bir tasavvuf terimidir.³⁴⁴

Vird, Kur’an’dan her gün bir cüz okumayı görev haline getirme, belli duaları veya zikirleri günlük periyotlarla yapmaktır. Bunlar mutasavvıfların büyüklerinin hazırladığı hususi dualardır. Bu dualar Kur’an ve hadislere dayanır. Her tarikatın kendine özgü bir evrâdı vardır. Müritler topluca yahut fert olarak dua ve zikirleri,

³⁴² Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s.75-76.

³⁴³ Özdenören, *Hışırtı*, s.48.

³⁴⁴ Mustafa Kara, “Evrâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, c. 11, s. 533.

günlük, haftalık, aylık ve yıllık olarak tekrar ederler. Tasavvuftaki önemini “Virdi olmayanın vâridi olmaz.” atasözü ile görmek mümkündür. Zira atasözü vird ile meşgul olmayanın kalbine ilahi feyz gelemeyeceğini anlatmaktadır.³⁴⁵

Özdenören’in *Ansızın Yola Çıkmak* kitabında yer alan *Boyalı Ölü* hikayesinde vird, şu şekilde geçmektedir: “Paltosunu çıkarttı, atkısını sıyırıp onun üstüne attı. Odanın bölmecindeki lavaboda abdest aldı. Namazını kıldıktan sonra seccadesinden kalkmadı. Gözlerini yumdu: *virdini* yerine getirmesi gerekiyordu.”

3.1.30. Zikir

Anmak, hatırlamak, yâd etmek gibi anlama gelen kelimenin aslı Arapçadır. İslam literatüründe “Allah’ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş” manasına gelmektedir. Zikreden kişiye zâkir, zikredilene ise mezkûr denilmektedir. Kur’an’ı Kerim’in yetmiş sûre ve ikiyüz elli altı yerde geçmekte olan zikir, kalp ve ya dille yapıldığı gibi hem kalp hem de dil ile yapılabilir. Dil ile yapılan zikrin sesli ya da sessiz olması hususunda çeşitli rivayetler vardır. Bunun yanında zikir üç çeşittir: Zâhir ehlinin zikri, şeriata dikkat ederek ibadetleri yerine getirmek, tasavvuf ehlinin zikri, Allah’a yakın olmanın arzusu ve isteğidir. Âriflerin zikri ise nefsin tasavvurlarından fâni olup nur olan aleme vararak sonsuz olmaktır.³⁴⁶

Tasavvufta; Allah’ı unutmama gafletinde olmamak, Allah kelimesini veya lâilâhe illâllah cümlesini söylemek ve tekrarlamak vb. anlamlara gelmektedir. Tarikat ehlinin belli ibare ve kelimeleri belirli zamanlarda, belirli sayıda, belirli bir şekilde, düzenli olarak söylemeleridir. Benzerleri ise vird, hizp kelimeleridir.

Kelâbâzî’ye göre hakiki zikir, zikir esnasında Allah’tan başkasını unutmaktır. Lisan zikri Allah’ın adını anmak olduğu gibi kalbin zikri de Allah’ı düşünmek suretiyle olur. Sufiler, Allah’ı zikir içinde aramaktadırlar.³⁴⁷

Mâhir İz’e göre ise her tarikatte, şeyh müridini okuyarak veya dinleyerek Allah’ın emirlerini öğrenmeye yönlendirir. Zikrin hakikati budur. Bu zikir

³⁴⁵ Cebecioğlu, a.g.e., s.527.

³⁴⁶ Mustafa Kara, “Evrâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, c. 11, s. 533.

³⁴⁷ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta’arruf*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992, s. 154.

tamamlandıktan sonra ikinci büyük zikir başlar bu da öğrendiklerini başkasına öğretmektir. Gerçek sâlikin yaşamı boyunca yapması gereken şeydir.³⁴⁸

Özdenören'e geldiğimiz de ise zikir kavramı, "Allah'ı anmak ve ondan bir an bile gafil bulunmamaktır."³⁴⁹ *Anısızın Yola Çıkmak* kitabında yer alan *Mum* hikâyesinde ise şu şekilde geçmektedir: "Orada *zikir* halkası kurulmuştu. Ona, *zikire* katılmak için geç kaldığı bildirildiği için halkanın dışında kaldı, ama aynı zamanda halkanın feyzinden istifade ettirildiği bilgisi bilincine yüklendi. Sonra *zikir* bitti."

Ayrıca *İmkansız Öyküler* eserinin *Cuma* hikâyesinde: "İşte o zaman, bir Medine öğlesinin kızgın güneşi altında, hurma dallarının gölge saldıği bir bahçede, serince bir kuyuya ayaklarını salmış Allah Resulü'nü düşünüyor. Arkasından sırayla oraya gelen Hz. Ebubekir'i, Hz. Ömer'i, Hz. Osman'ı, Hz. Ali'yi... Hepsi ayaklarını kuyuya salmış.. ve *zikir* halkası böylece kurulmuş oluyor. Ve çılgınca merak edilen soru şu: acaba orada, o sükût sohbetinde, kalpten kalbe iletilen bildirim neydi? Ne konuştular?" şeklinde geçmektedir.

3.2.TASAVVUFÎ KİŞİLER

3.2.1. Derviş

Fakir, yoksul, dilenci anlamına gelen derviş kelimesinin aslı Farsça olup, çoğulu dervişandır. Dervişin bir başka anlamları da sûfî, mutasavvıf, fakir, mürit, müntesip şeklindedir. Fakir hiçbir şeye sahip ve malik olmayan, hiçbir şeye halel getirmeyen kimsedir. Derviş sebepler (mal ve servet) mevcut olunca zengin, sebepler olmayınca ise muhtaç olmaz. Dervişe göre mal ve servetin var oluşu ile yok oluş durumu eşittir. Fakir, yalnızca muradı olmayan kişidir.³⁵⁰

Dervişler baştan beri çeşitli maksatlarla anılmıştır. "Saç sakal uzun, üstü başı perişan, derbeder dervişler şiirler ve ilahiler okuyarak kapı kapı dolaşır ve

³⁴⁸ Mâhir İz, *Tasavvuf*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2012, s. 125.

³⁴⁹ Özdenören, *Red Yazıları*, s.115

³⁵⁰ Hücvirî, *a.g.e.*, s. 86.

dilenirlerdi.”³⁵¹ Esasından derviş bir tarikata ve şeyhe bağlı olan, s^uffiyane bir hayat yaşan kimsedir.

İlk dönemlerde yoğun bir ruhi cazibeye sahip, irfanlı ve ahlaklı şeyhler etrafında bulunan dervişler, mescitlerde, evlerde özellikle de zaviyelerde mürşitlerin sohbetlerinde bulunurlardı. Fakat dervişlerin en önemli niteliklerinden birinin gezgin olmaları onları sefer etmeye çekmiştir. Seferin amacı çile çekmek, zorluklarla karşılaşılıp nefsi eğitmek, bilgili kişilerle görüşüp onlardan istifade etmek, Allah’ın yer yüzündeki yarattığı değişiklikleri görerek büyüklünden ibret almaktır. Kısaca dervişlik maddi alemde aşkın aleme yapılan bir manevi yolculuktur.

Genellikle dervişlerin kılık kıyafetlerine önem vermedikleri bilinir. Üstleri başları toz içinde, sakalları uzun ve bakımsız görünmelerinin sebebi iç yüzlerinin iyi olması için dış yüzlerinin çirkin görünmesi gerektiğine inanmalarındandır. Halkın tepkisini çekseler de bu tür görünüşleri gerçek kişiliklerini saklamada aracı sayılılar. Sünnilikte kabul gören derviş, yoksuldur. Bir hırka bir lokma ile yetinir ve kendi kendine yetmektedir.

Bu tanım ve bilgiler ışığında Özdenören’in *Gül Yetiştiren Adam* eserine baktığımızda, hikayede yer alan gül yetiştiren adamın dervişane bir tavırda olduğu görüyoruz, Nitekim yazarın şu sözleri bu düşünceyi destekler niteliktedir: “Kendi hayatını sürdüren bir *derviş*tir o, kimseye kendisi gibi yaşamasını öğütlemeyi ama kimseyi de kendi hayatına karıştırmaz.”³⁵²

Ayrıca kitapta iki kişinin gül yetiştiren adam hakkında şu şekilde konuştuklarını görüyoruz:

“Kimdi bu? diye sordu Bekir Efendi.

Bir *derviş* herhalde, dedi Ökkeş usta, böyle birinin yaşadığını işitmişim ben..

Sonra durdu, düşündü:

³⁵¹ Uludağ, **a.g.e.**, s.103

³⁵² Özdenören, **Gül Yetiştiren Adam**, s.18.

Gül yetiştiren bir adamdan söz ediyorlardı, o olmasın?”³⁵³

Denize Açılan Kapı kitabındaki *Bir Adam* hikâyesindeki adamın tarifi yaparken yazar derviş kavramını kullanmakta ve bu kavramın tanımını şu şekilde yapmaktadır: “*Derviş* derlerdi ona. Adı mı *Derviş*'ti, kendisi mi, bilmiyorduk. *Derviş* neydi? Gizli kalmış, belki gizemsel, açıklanamaz, çözülemez sorular.. unutulmuş değil, hayır, uyutulmuş, kimseye sorulmamış, sormaktan kaçınılmış. Annemin lohusalığında, savaşın o açlık ve kıtlık yıllarında, bir gece ayakyoluna çıkmak üzere aşağı indiğinde mutfağın ışığını yanıyor buluşu, ışığı söndürüp merdivenlerden yukarıya çıkarken ışığın yeniden yanmış olduğunu görüşü.. ikirciklenir ve gidip yeniden söndürür ışığı. Yukarıya çıkarken bu kez söndürdüğünü kesinlikle bildiği ışığın gene yanmakta olduğunu görünce dehşete düşerek odasına koşar. Kimseye söz etmez bu olaydan. Sabahleyin mutfağa indiğinde yerlere pirinç saçılmış olduğunu görür, orada duran çuvallar tepeleme pirinçle doludur, oysa bir gün önce hepsi boşmuş. Bütün o yıllar boyunca eşe dosta da dağıtarak yemişler bunları. Yıllar sonra annem bu olayı anlatırken -hâlâ çocuktum o zaman- *Derviş* diye çağrılan o adam sokaktan geçiyordu. Kim bilir nasıl bir bağlantıyla bu işi *dervişin* (d'yi büyük harfle mi yazmalıyım?) yapabileceği duygusuna kapıldım, ama kimseye söylemedim. O muydu?

Şimdi bu adam o muydu?

Birden irkildim.

Sanki, içimde düğüm olmuş bir soru açığa çıkacaktı. Bu sorunun açığa çıkacağı duygusu beni rahatlatmıyor, tersine ürpertiyordu. Acaba o *derviş* bu muydu? Çünkü yıllardır görmemiştim onu, üstelik onu tanıyacak kadar yüzüne bakmadığımızı da şimdi biraz hayıfla, biraz hayretle hatırlıyorum; aklımda bir o uzun asa ve beyaz giysi kalmış, bir de böyle bir kıyafete kendiliğinden yakıştırdığım sandaletler.”³⁵⁴

İmkansız Öyküler kitabının iki yerinde geçen derviş kelimesinin ilki *Yitiriş* hikâyesinde şöyle geçmektedir: “Hayatın devam ettiğini düşünüyordu. Önünde kat edilecek daha çok mesafe vardı. Onu ele geçirdiğini sandığı her seferinde, elinden

³⁵³Özdenören, a.e., s.134.

³⁵⁴ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s.53-54.

kayıp gitmesine ne demeliydi? Bir anlamı bulunmalı bunun. Yoksa *derviş* mi haklı: eğer bir şey sürekli yineleniyorsa o şey abese dönüşür. Arayışı sonuçsuz kalabilirdi, ama o faydasız ve anlamsız bir iz üzerinde olduğunu düşünmüyordu. Düşünmedi.”
355

İkincisi ise *Geçmişten Gelen Gece* hikâyesinde şu şekilde geçmektedir: “*Derviş*, kentin merkez alanında.. birden cezbeye düşüp “Allah!” diye haykırıyor. Kendi ekseninde şöyle bir dönüyor. Eteğinin rüzgârı kenti yalıyor. Kent ırgalanıyor. Dalgaların üstünde bir gemi.. belki o gemi ben’imdir.. dönüşün ahengiyle yalpa vuruyor..

Deniz tüm kabuklarını sahile taşıyor. Alttan, daha alttan, yalpalamanın etkisiyle deniz kendi geçmiş mevsimlerini de kıyıya sürüklüyor.

Boğaz, birden Kızıldeniz oluyor. Ve Musa aleyhisselam.. arkasında kavmi.. Kızıldeniz’in kızıla çalan suları iki yana açılıyor.. dersin ki, Kızıldeniz’in iki yanındaki kıyıya doğru sürüklenmesinden meydana gelen dalgalanma, *derviş*in eteğinin uçuşmasıyla aynı tınıda titreşiyor..”³⁵⁶

3.2.2. Efendi

Sözü geçen, buyruğu yürüten, itirazsız kendisine uyulan kimse anlamlarına gelen efendi kelimesi, Osmanlılarda çeşitli mevkide bulunan kişilere verilen bir unvandır.³⁵⁷ Devletin yüksek memurlarına efendi denildiği gibi Hz. Muhammed’e de halk arasında “Peygamber Efendimiz” şeklinde yaygın bir kullanım vardır. Ayrıca tarikat mensupları şeyhleri için efendi kelimesini kullanır. Efendi, tasavvufta; şeyh, pîr gibi anlamlara gelmektedir.

“Doğu geleneklerinde, hükümdar emri altındakilere “kullarım”, onlar da sultanlarına “efendimiz” (mevlânâ, seyyidenâ) diye hitap ederler. Aslında efendi köle sahibi demektir. Buradan kalkan dervişler şeyhlerine efendi, efendimiz, efendi hazretleri, beyefendi, gibi unvanlar verir, kendilerini de onun kulları yerine koyarlar.

³⁵⁵ Özdenören, *İmkânsız Öyküler*, s.137.

³⁵⁶ Özdenören, *a.e.*, s.186.

³⁵⁷ Orhan F. Köprülü, “Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c. 10, s. 456.

Şeyh ise müritlerinden “bedenlerim”, “kullarım” diye söz eder. Şeyhe şah ve sultan da denir.”³⁵⁸

Özdenören’in eserlerinin birçok yerinde geçmekte olan efendi kavramı ilk olarak *Denize Açılan Kapı* kitabının *Karşılaşma* hikâyesinde karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede mürşit olan kişi kendisinin hareketini bekleyen müritlerine efendim diyerek seslenir ve bu bağlamda efendi kavramı şu şekilde geçmektedir: “Sonunda, nasılsa çay bardağını kavradı, çevresine bakmıyormuş duygusunu veren bir tavırla: ‘Çaylarınızı soğutmayın *efendim*, kurbanınız olayım, dedi, ben biraz soğumuş içirim.’ Şekeri bardağa bıraktı ve karıştırmaya başladı. O anda topluluk nerdeyse mekanik denecek bir devinimle hep birden çaylarını karıştırmaya başladılar. Karıştırdılar ve çay kaşıklarını nerdeyse aynı anda tabaklarının kenarına bıraktılar. Gözler gene yerdeydi. Yeni bir işaret bekliyorlardı. O, bardağından ilk yudumunu alınca sanki bu işaret verilmiş oldu ve gene nerdeyse hepsi aynı anda bardaklarından birer yudum içtiler. Sonra da içmeye devam ettiler, dudaklarından yakışsız bir höpürtü çıkmamasına dikkat ederek ve ondan önce çaylarını bitirmemeye çalışarak.”³⁵⁹

Aynı eserin *O Zaman* hikâyesinde ise yaşamış olduğu bir hadiseyi üzüntü ile anlatırken daha sonra bağlandığı tarikat şeyhinden efendim diye bahsetmektedir şu şekildedir: “Yaşlı adamın sesi acayip bir kahırla yükseldi: Kor muydum ölsün, dedi. *Efendimin* himmetiyle atmaca gibi kapardım ki, keferenin ruhu bile duymazdı, duysa bile kurşunu bu döşüme işlemezdi. Ben mi, Allah bilir, daha onüçümde ya var, ya yoktum o zaman.”³⁶⁰

Yine aynı eserde yer alan *İt* hikâyesinde tarikat şeyhi olarak tasavvur edilen efendi kavramı şu şekilde yer alır: “Biliyorum böyle zamanlarda ses çıkartmayacaksın, elinden gelirse önüne bir kemik atacaksın, ama ona verecek kemiklerim yok benim, olmaması gerek, buna karşın önüne çömelip beklemek de onur kırıcı bir davranış, kimse kendine köpeğe biat etti dedirtmek istemez, tuhaf bir açmazda olduğunuzu

³⁵⁸ Uludağ, **a.g.e.**, s.117.

³⁵⁹ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s.64.

³⁶⁰ Özdenören, **a.e.**, s.72.

duyumsuyorsunuz. İşte tam o sırada *efendimin* ayaklarının dibine fırlatıp atmak istiyorum onu, bırakayım kırbaçlasın..”³⁶¹

Çekirgeler hikâyesinde ise; “İşte sınanması için önüne gelen bir fırsatı kaçırmıştı. Kendinden memnun değildi. ‘*Efendim! Efendim!*’ diye çaresizlikle inledi.”³⁶²

Tasavvufi açıdan önemli bir yere sahip olan yazarın *Kuyu* hikâyesinin 18. bölümünde şöyle bir diyalog geçmektedir:

“Sen kimsin?

Ben, köpeğiniz *efendim*, âcizane.”³⁶³

Yine *Kuyu* hikâyesinde geçen efendi kelimeleri şu şekildedir: 29. bölümde, “*Efendim*, huzurunuzla feyiz getirdiniz, nur getirdiniz. Sizi buraya muhabbetiniz getirdi. Dışarda eğleşebileceğiniz çok şeyler var, ama siz buraya geldiniz. Niye? Niye buraya geldiniz *efendim*? Çünkü siz muhabbete talip oldunuz. Çünkü siz ebedî olana talip oldunuz. Bizim yolumuz sohbet yoludur. Buraya iyi niyetle, muhabbetle sohbe te geldiniz. Çünkü siz hakikati arıyorsunuz. *Efendim*, hakikat aramakla bulunmaz, ama onu bulanlar arayanlardır. Hakikat neyle bulunur benim *efendim*? Onun rehberi sevgidir, onun rehberi sizin muhabbetinizdir..... sohbet insanı öyle yoğurur ki, bir an gelir, sohbet ehlinde ham olan bir şey kalmaz, pişer, o da pişer..... pişerek safileşir, safiye makamına ulaşır..... insanlar için en yüksek makamın orası olduğu söylenir..... orada insanın kendinde olan ne varsa attığı ve saf insan haliyle kaldığı söylenir..... ama elbette çabasız olmaz, sen çaba göstereceksin, o zaman mesafeler kalmaz, dağlar ve tepeler aşılır.....”³⁶⁴

30. bölümde, “Şeyh *efendimizi* şeyh *efendiliğe* kabul ediyor musun?”

‘Ediyorum.’

‘De ki, kabul ediyorum.’

‘Kabul ediyorum.’

³⁶¹ Özdenören, a.e., s.73.

³⁶² Özdenören, a.e., s.96.

³⁶³ Özdenören, **Kuyu**, s.65.

³⁶⁴ Özdenören, a.e., s.96.

Sonra virtleri anlatıldı ona, sonra halka kuruldu, şeyh *efendi*: ‘Halkamız de-ğirmi olsun’ dedi, sonra ona yöneldi: ‘Siz, beyim, size söylenen görevi yerine getir-meden halkaya giremezsiniz.. sizi şöyle alalım, halkanın ortasında oturabilirsiniz *efendim*.. gözünüz kapalı dinleyin.. rabitanızla meşgul olun.. görevinizi yerine geti-rince siz de halkada yerinizi alırsınız, ama sevabımız aynıdır, eğer içine bir şüphe gi-rerse benimki de senin olsun. Şimdi gözlerimizi yumalım *efendim*.. estağfurullaaa-ah.....’³⁶⁵

Ansızın Yola Çıkmak kitabındaki *İki Leyla* hikâyesinde: “Elini sıkıca sıkarken, kabul ediyorum *efendim*, demişti. Bunun biat olduğunu anlatmışlardı ona. Kabul ediyorum dediyse, demek ki, kabul etmişti.”³⁶⁶

Yine aynı eserde geçen *Mum* hikâyesinde: “Şeyh *efendi* ortadan çekilmişti. Herkesle birlikte o da, onun nereye gittiğini merak etti: acaba geri dönecek miydi, döndüğünde aynı şeyh *efendi* olmaya devam edecek miydi, burası aynı dünya olarak kalacak mıydı?”³⁶⁷

Tuhaf Şeyler hikâyesinde: “Masadan ders tesbihini aldı. Kibleye döndü, diz çöktü, gözlerini yumdu. Şimdi, sevgilisi, *efendisi* ve ölüm hatun karşısındaydılar. İçini derince çekti, soluğunu dışarıya verirken, tek ve uzun bir nefes halinde: ‘Estağfurullaaaahh..’ diye fısıldadı. Titredi, kendinden geçti.”³⁶⁸

Maske hikâyesinde: “Ona, her şeyde, her canlıda *efendini* görmeyi deneyeceksin demişlerdi, o da öyle yapıyordu. Eğer o fotoğrafı görülen kız da onun *efendisi* yerinde duracaksa onu bulması gerekiyordu. Çılgın kalabalığın içinde, boynunu çekmiş, ötekilerden ayrı, belki ayakları biraz kıpırtılı, yürüyordu.”³⁶⁹

İskelet hikâyesinde: “Ancak efendi hazretleri, ötekilere sormadığı soruyu ona yöneltti: ‘Sen niçin tazelemek istiyorsun dersini?’ diye sordu: ‘Kebair mi işledin?’ Ne demek istendiğini anlamak isteyerek başını önüne eğdi. *Efendi* devam etti: ‘Zina, fuhuş, hırsızlık, cinayet, yalan söylemek.. bunlar kebâirdendir *efendim*..’ Cevap

³⁶⁵ Özdenören, a.e., s.100.

³⁶⁶ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s.42.

³⁶⁷ Özdenören, a.e., s.45.

³⁶⁸ Özdenören, a.e., s.52.

³⁶⁹ Özdenören, a.e., s.67.

vermeden, başı önüne eğilmiş durdu öylece. *Efendi* de üstelemedi ve ötekilerle birlikte ona da yeniden tövbe verdi ve yeniden dersini tarif etti. İşte, yeninin içinde yeni bir hayattı.. böyleydi. Nasılsa geçim derdi yoktu, bu ev onundu, bağları vardı. Parası da. Kendini, benliğinin, tininin ihtiyaçlarına vermenin zamanıydı.”³⁷⁰

3.2.3. Mürit

Sözlükte Arapça, irade ve talep eden kişi, arzu eden, isteği olan kişi anlamlarına gelen mürit kelimesi, tasavvufun ilk dönemlerinde irade anlamı üzerinde yoğunlaşarak murat etmek ile bağlantısını öne çıkarmaya çalışılmıştır. Genelde mutasavvıflara göre mürit, adetleri, alışkanlıkları terk etmek diye tabir edilmektedir. Bu kimselere göre halk gaflet içindedir ve nefesine yenik düşmektedir, nefsin arzularını terk edip gaflet halinden vazgeçmek de Hakk’a giden yola girerek bu yoldakilere gereksinim duyarlar. Alışkanlıklardan uzaklaşmak bu fiilin ilk adımıdır ve bunu yapan kişi mürittir. Bunun yanında “iradesi olmayan, iradesinden soyutlanan, iradesini kullanmayan”³⁷¹ kimse olarak da görülmektedir.

Tasavvufi kaynakların ilk dönemlerinde mürit kelimesinin kullanımı yaygın değildir. Fakat daha sonra tarikatların yaygınlaşması ile tekke kurumu önem kazanmış ve bu şeyh- mürit ilişkisi düzenli ve disiplinli bir şekilde ilerleyerek, şeyhin mürit üzerinde gözetimi, müridin de şeyhine bağlılığı artmıştır.³⁷² Tarikata girmek isteyen talimler bir hazırlık döneminden sonra şeyhe biat etmeye hazır olurlar. Tarikata giren müride, tarikat adabı uyarınca, farz ibadetlerinin dışında, nafîle şeklinde yapacağı bir takım görevler verilir.

Tasavvufta: “Mürit kendi şahsi iradesini şeyhinin iradesinde yok etmiştir (fenâ fi’ş- şeyh). Onun için iradesizdir. Mürit, şeyhinin emir ve iradesini yerine getiren bir âlettir. Kendisi için Hakk’ın irade ettiğinden başka bir şey irade etmeyen, Hakk’ın iradesi karşısında kendi iradesini hiçe sayan” kimsedir.³⁷³

³⁷⁰ Özdenören, a.e., s.76.

³⁷¹ Uludağ, a.g.e., s.263.

³⁷² Süleyman Uludağ, “Mürid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, c. 32, s. 48.

³⁷³ Uludağ, a.g.e., s.263.

Kuyu hikâye kitabının 14. Bölüm mürit kelimesi şu şekilde geçmektedir: “Yüzeylerini otlar, tozlu ağaçlar sarmış mezar taşları. Hafif bir eğimden indi. Eğimin sonunda bir mezar taşıyla karşılaştı: nakşibendi *mürit*lerinden abduallah.”³⁷⁴

Ayrıca *Ansızın Yola Çıkmak* eserinin *Mum* hikâyesinde: “Ona, zikire katılmak için geç kaldığı bildirildiği için halkanın dışında kaldı, ama aynı zamanda halkanın feyzinden istifade ettirildiği bilgisi bilincine yüklendi. Sonra zikir bitti. Yanından geçen *mürit*lerden biri, onun meyus olduğunu gördü veya öyle olduğunu düşündü ve ona: ‘İçinde kuşkun varsa, benim sevabım da senin olsun, dedi, aha bunların sevabının hepsi senin olsun.’”³⁷⁵

3.2.4. Mürşit

Mürşit, rehber, delil, kılavuz, yol gösteren gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvufta ise Sâlike Hak yolunda rehberlik yapan kimse, velî, er, eren, pîr manasında kullanılır. Farklı bir anlamı da: “Sırat-ı müstakimi gösteren, dalâletten önce hak yola ileten, şeyh, veli, er, eren”dir.³⁷⁶

Özdenören’e göre “mürşit, veli diye andığımız insanlar tanımları gereği, Sünnet’ten ayrılmayan, ayrılması da tasavvur edilemeyen kimselerdir.”³⁷⁷ Onların en büyük vasıfı keramet göstermelerinden değil, sünnete bağlı kalmalarındandır. Yazarın indinde mürşidin en büyük kerameti sünnetten ayrılmamasıdır.

Özdenören’in *Denize Açılan Kapı* kitabının *Öteki* hikâyesinde mürşit kavramı şöyle geçmektedir: “Söylemişlerdi ona, herkeste *mürşidini* görmeye çalışacaksın, oysa yanlışlık yapmıştı, hatta tam tersini yapıyordu. Yoksa bir yanılısama mıydı az önce gördüğü kadın? Herkeste *mürşidini* göreceğine, itiraf edilmemiş ama kara bir aşkla sevdiği o kadını mı görüyordu? Yoksa.. yoksa böyle biri yok muydu? Bir süreden beri şurda burda görüp tanımadan aşık olduğu o kadın bir sanrı mıydı? Daha doğrusu.. birden dehşete kapıldı: o kadın O muydu?”³⁷⁸

³⁷⁴ Özdenören, *Kuyu*, s.54.

³⁷⁵ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s.45.

³⁷⁶ Uludağ, *a.g.e.*, s.263.

³⁷⁷ Özdenören, *Red Yazıları*, s. 115.

³⁷⁸ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s.88-89.

3.2.5. Pir

Farsça olan kelime; yaşlı kişi, ihtiyar anlamına gelirken tasavvufta veli, şeyh, mürşit terimleriyle eş anlamda kullanılmaktadır. Bu kullanımlara göre salike rehberlik yapan kimse manasındadır. Pir terimi batını ve zahiri anlamlara sahiptir. Zahiri anlamda pir, merhalelerden geçerek seyri sülûkünü tamamlayıp, insanları da Hak yola çağırان kimsedir. Bu kullanımda pir, tarikat şeyhidir. Zahiri manada ise pir, mücerret bir şahsiyet ya da manevi ve ilahi bir ilke de olabilir. Her iki anlamda da kullanılmıştır.³⁷⁹

Özdenören'in eserlerinin yalnız bir yerinde geçen pir kelimesi *Denize Açılan Kapı* kitabındaki *Karşılaşma* hikâyesinde geçmektedir: “Belki terlemişti ve titriyordu. ‘Kabul ediyorum’ dediğini hatırlıyordu bir. Bunu der demez, bu kez onun sesini işitmeye başladı, söylenenler artık algılarının sınırları içindeydi: ‘Allah da seni kabul etsin, diyordu, *piri pıran* da seni kabul etsin!’ Güven ve dinginlik verici, mırıltı gibi ama yüksek tonda kelimelerdi bunlar, açık ve anlaşılabilir.”³⁸⁰

3.2.6. Sofu

Arapçada, veli, ermiş gibi anlamlara gelen sûfi kelimesi, tasavvufî hayat tarzını benimseyerek Allah'ın yakınlığını kazanmaya çalışan, ayrıca “takva sahibi, samimi dindar, dini konularda duyarlı kişi”³⁸¹ anlamlarına gelmektedir.

Türkçede sûfi manasına gelen sofu kelimesi ise genellikle “cahil ve ham derviş” anlamlarında kullanılmıştır. Yunus Emre'nin Arifler ortasında sofuluk satmayalar ile Necip Fazıl birçok eserinde geçmekte olan “kaba softa ham yobaz” kimseler bu tür sofulara işaret ederler.

Sofu kavramı da pir kelimesi gibi Özdenören'in yalnız bir eserinde geçmektedir. *Denize Açılan Kapı* kitabının *Bir Adam* hikâyesinde şu şekilde yer alır: “Sofu biri değildim çünkü, bugüne değin kimse beni işini gücünü bırakacak denli ta-

³⁷⁹ Safi Arpaguş, “Pîr”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, c. 34, s. 273.

³⁸⁰ Özdenören, **Denize Açılan Kapı**, s. 66.

³⁸¹ Uludağ, **a.g.e.**, s.321.

pınmaya verdiğimi görmemişti, üstelik şimdi burada tapınmak için de bulunmuyordum.”³⁸²

3.2.7. Şeyh

Arapça olan kelime yaşlı, ihtiyar, pir, bey, önder, kabile başkanı anlamlarındadır.

Tasavvufta “nefsin fâni, Hak’ta baki veli; Hak dostu” anlamına gelen şeyhin, Türkçede er, eren ve ermiş anlamlarında kullanılmıştır. Tasavvufta “şeyh, kâmil ve mükemmeldir, başkalarını da kemale erdirir.”³⁸³

Şeyhte bulunması gereken temel özellikler tasavvufî kaynaklarda başından beri bulunmuştur. Kâmil bir şeyde biat eden müridin, seyri sülûkü tamamlanıncaya kadar şeyh tarafından gözetil altındadır. Mutasavvıfların çoğuna göre Hak’tan gelen feyiz Hz. Peygamber aracılığıyla velilere, veliler aracılığı ile de insanlara ulaşmaktadır.³⁸⁴ Bu minvalde feyiz kaynağı olarak şeyhleri görürler.

Kuyu kitabının 30. Bölüm şeyh kavramı şu şekilde geçmektedir: “*Şeyh* efendimizi *şeyh* efendiliğe kabul ediyor musun?”

“Ediyorum.”

“De ki, kabul ediyorum.”

“Kabul ediyorum.”

Sonra virtleri anlatıldı ona, sonra halka kuruldu, *şeyh* efendi: ‘Halkamız değirmi olsun’ dedi, sonra ona yöneldi: ‘Siz, beyim, size söylenen görevi yerine getirmedi halkaya giremezsiniz.. sizi şöyle alalım, halkanın ortasında oturabilirsiniz efendim.. gözünüz kapalı dinleyin.. rabitanızla meşgul olun.. görevinizi yerine getirince siz de halkada yerinizi alırsınız, ama sevabımız aynıdır, eğer içine bir şüphe gi-

³⁸² Özdenören, a.g.e., s.54-55.

³⁸³ Uludağ, a.g.e., s. 334-335.

³⁸⁴ Reşat Öngören, “Şeyh”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, c. 39, s. 51-52.

rerse benimki de senin olsun. Şimdi gözlerimizi yumalım efendim.. estağfurullaaa-ah.....”³⁸⁵

Ayrıca *Ansızın Yola Çıkmak* kitabının *Mum* hikâyesinde ise: “Kuşku duymuyordu. Teşekküre de gerek yoktu. Şeyh efendi ortadan çekilmişti. Herkesle birlikte o da, onun nereye gittiğini merak etti: acaba geri dönecek miydi, döndüğünde aynı şeyh efendi olmaya devam edecek miydi, burası aynı dünya olarak kalacak mıydı?”³⁸⁶

3.2.8. Zat

Zat kelimesi, Arapçada öz, bir şeyin kendisi, bir şeyi o şey yapan ve öbür şeylerden ayıran, mahiyet anlamlarına gelmektedir. Mutasavvıflar zâtın kendisiyle kaim olan sıfatlara işaret eden varlığa delâlet ettiğini naklederler.³⁸⁷ Zat kavramı ayrıca kimse, kişi, kendi, özü anlamlarında kullanılmaktadır.

Yazarın *Kuyu* hikâyesinde zat kavramı şu şekilde geçmektedir: “Kendini bir düşteymiş gibi düşünmesi kolaydı, ben bir düş görüyorum, der ve işin içinden sıyrılabilirdi ama kendini aldatmak istemiyor, bu kuyunun bir düş olmadığını kabul etmesi gerektiğini biliyor ve işin bir başka gülünç yanıyla yüz yüze bulunduğunu ayırmsıyor ve kendi kendine ben hakikati arayan biriyim diyebiliyordu ve hakikatin icabında yüzünü ona bir kuyunun derinliklerinde, bir lâğımın çirkef sularında bile gösterebileceğini duyumsuyordu, bu yüzden içinde yaşadığı gerçekliği yoksayma havalarına, bilmezlikten gelme durumlarına yüz vermiyordu, diyordu ki, ya üstat olan o zat çıkacak karşıma ya da onun yolunu gösterecek biri.. lâğımda böyle böyle, yani gıdım gıdım yol alıyor, bu da onun nefesini kesmeye yetiyordu, gene de yılgnlık nedir bilmiyordu.”³⁸⁸

Aynı zamanda *Ansızın Yola Çıkmak* eserinin *İskelet* hikâyesinde de: “Tesbihinin ucundan tutturarak ona tövbe veren *zat* yoğun bir saygı duygusu

³⁸⁵ Özdenören, *Kuyu*, s.100.

³⁸⁶ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s. 45.

³⁸⁷ Osman Demir, “Zât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, c. 44, s. 148.

³⁸⁸ Özdenören, *Kuyu*, s.87.

uyandırıyor, sözleri kesin ve güven vericiydi, ona güveniyordu.” şeklinde geçmektedir.³⁸⁹

3.3.TASAVVUFÎ EŞYALAR VE MEKANLAR

3.3.1. Takke

İnce bir kumaştan ve genellikle yarımküre biçiminde yapılmış başlık anlamına gelen takke, sarık olarak da bilinmektedir. Sarık cahiliye devrinden bu yana bilinen bir başlık çeşididir. Bazı dönemlerde sarığın büyüklüğüne göre kişinin makamının büyüklüğü ayırt edilmiştir.³⁹⁰ İslami bir simge olması dolayısıyla tasavvufta da önemli bir yere sahiptir.

Özdenören’in eserlerinde takke ilk olarak *Çok Sesli Bir Ölüm* kitabındaki *Çatışma* hikâyesinde karşımıza çıkmaktadır. “Deminki kalabalık yoktu artık avluda, birisi yerde toplanmış mısır tanelerini süpürüyordu, türbenin ordan geçerken tezgâhını toplamakta olan seyyar satıcı tesbih ve *takke* alıp almayacağını sordu: ‘tesbih.. takke..’ dedi iki kısa sözcük halinde ama o bunu duymadı ya da aldırmadı, geçip gitti satıcının yanından.”³⁹¹

Daha sonra *Gül Yetiştiren Adam* kitabında şu şekilde yer alır: “Birden tüyleri diken diken oldu. Kendisi yol boyunca *takkesini* çıkarmamıştı. Farkında olmadan başını yokladı, *takkesi* yerindeydi. İnsanların kiminin başı açık, kimileri *takkeliydi*. Her şeye şaşırıyordu. Yerler zengin halılarla döşenmişti, bu da çok şaşırtıcı göründü ona.”³⁹²

Son olarak da *Kuyu* kitabında karşımıza çıkmaktadır: “Yanında beliren adama baktı: kara sakallı, yün *takkeli*, cübbeye benzeyen uzun trençkotlu, bir bakışta yaşlı kestirilemeyen ama gene de yaşlı görünmeyen, hatta genç sayılabilecek biriydi.”³⁹³

3.3.2. Tekke

³⁸⁹ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s.75.

³⁹⁰ Nebi Bozkurt, “Sarık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, c. 36, s. 153.

³⁹¹ Özdenören, *Çok Sesli Bir Ölüm*, s.130.

³⁹² Özdenören, *Gül Yetiştiren Adam*, s.128.

³⁹³ Özdenören, *Kuyu*, s.48.

Kökü oturmak, yaslanmak anlamına gelen vekke kelimesinden gelen tekke, bir şeyhin yönetiminde tasavvuf eğitiminin verildiği mekana verilen isimdir. Tekkeye mecazen meyhane, humhane, âteş-gede, harâbat gibi isimler de verilir. Tekkenin manevi havası ve iç düzeni ile ilgili eserlerde ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Tekkeler şeyh tarafından yönetilir. Tekkenin yönetiminde tasavvuf gelenekleri ve şeyhin tavrı belirleyicidir. Medreselerde daha çok müspet ilimler okutulmuş, tekkeler de ise toplumun manevi ve ahlaki eğitimine önem verilmiştir. Tekke mensupları sosyal yardımlaşmaya önem verirken devlet erkânı ile de ilişkiler kurmuşlardır.³⁹⁴

Tekke ayrıca, “dervişlerin ve tarikat ehlinin toplanıp şeyh veya halifesinin yönetimi altına zikir, ayin ve ibadet ettikleri, seyr ve sülûkla meşgul oldukları, nefis terbiyesi gördükleri, ruhen ve ahlaken eğitilip olgun ve yetkin kişiler haline geldikleri yerdir”³⁹⁵

İslam’ın temel kurumlarından biri olan tekkenin mimari bakımdan diğerlerinden farklıdır. Bazı tekkeler dervişlerin ve uzaktan gelenler için kalma, yeme, içme gibi ihtiyaçlarının karşılandığı yerken, bazı tekkeler haftanın belli günlerinde veya günün belli saatlerinde zikir ve sohbet için inşa edilmiştir.

Özdenören’in eserlerinde öncelikle tekke *Çarpılmışlar* kitabının *Ay Doğarken Geceleri* hikâyesinde karşımıza çıkmaktadır: “Boğazkesenin sol yanında kalenin görkemli bedeni/burçlar onarılmış/poyrazda savrulan ampuller/kalenin dibinde evler/Boğazkesende kimsenin boğazının kesildiği görülmemiştir/kale dibi başka/Tekke başka/evler birbirinin tepesindedir *Tekkede/yolları geçit vermez/çamurdur*”³⁹⁶

Daha sonra *Kuyu* hikâyesinin bir tekkeyi aramak için şehre gelen Yusuf’un düşünceleri yansıtılmıştır: “Aslında bir otel arayıp aramadığını da bilmiyordu kesin olarak. Ne var ki, bu saatte *tekkeye* varmanın yakışık almayacağını düşünüyor, bu yüzden gün ışıncaya kadar başını sokacak bir yer bulması gerektiğini duyumsuyor-

³⁹⁴ Mustafa Kara, “Tekke”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, c. 40, s. 368-369.

³⁹⁵ Uludağ, **a.g.e.**, s.350-351.

³⁹⁶ Özdenören, **Çarpılmışlar**, s.151.

du. *Tekkenin* nerede olduğunu da bilmiyordu. Sabahleyin öğrenecekti. Dolayısıyla bir otele ulaşmak şimdilik tek seçenektir.”

Aynı yerde tekke kelime şu şekilde geçmektedir: “Çizilmiş duvarlar boyunca gölgesi uzayarak, kimizaman önünde, kimizaman ardında, içindeki o çekingenlik kendini bırakmadan, belki de gecenin bu olmayacak saatinde kendini istemeden *tekkenin* önünde bulabileceği korkusuyla artık sokak aralarından mı, yoksa ana cadde- den mi yürüdüğünü kestiremeden, biraz da bunu umursamadan yürüyordu.”³⁹⁷

Eserin 3. Bölümünde ise “Sabahleyin *tekkeye* nasıl gideceğini” düşünen Yusuf, “gitmeyi göze alıp alamayacağını” bilememektedir.³⁹⁸

Son olarak da *Ansızın Yola Çıkmak* kitabının *Mum* hikâyesinde; “Aslında yol diye düşündüğü şeyin hiç de önceden tasarlanmış bir yol olmadığını ayımsamıştı. Ama mesafeleri kat ettikçe yolunun bir *tekkeye* çıkması gerekiyormuş duygusuna kapılıyordu. Ve sonunda işte önsezileri onu yanıltmadı ve binaya bağlı, fakat onun terası gibi duran bir yerde konuşlanmış olan *tekkeye* ulaştı.”³⁹⁹

Özdenören’in hikâyelerinde tekke Hıristiyanlıktaki gibi yalnız ruhban sınıfın uyguladığı riyazet maksadıyla değil sosyal alan olarak, aslına uygun bir şekilde geçmektedir. Zira yazara göre; “riyazet İslâmî yaşayışta, ne bir sınıf insanın tekelindeir, ne de helâli haram kılma biçimidir... İslam’daki riyazet, sünnet üzere yaşayan bir Müslümanın doğal yaşantısıdır.”⁴⁰⁰

3.3.3. Tesbih

Tesbih kelimesi Allah’ı zikretmedir. Bunun yanında sayısını belirlemede kullanılan aletin adı da olmuştur. Kelime, Türkçe ses uyumuna göre “tesbih” şekline dönüşmüştür. İslam’da tesbihin ortaya çıkışı sahabe dönemine kadar uzanır.⁴⁰¹

Tasavvuf ve tarikatlarda “Hakk’ı takdis ve tenzih etmek , onun her türlü kusurdan arınmış olduğunu dile getirmek, bu maksatla sübhânallah; Allah’ım, seni

³⁹⁷ Özdenören, *Kuyu* , s.8- 9.

³⁹⁸ Özdenören, *a.e.*, s.13.

³⁹⁹ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s.44-45.

⁴⁰⁰ Özdenören, *Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler*, s. 153.

⁴⁰¹ Nebi Bozkurt, “Tesbih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, c. 40, s. 529.

tenzih ve takdis ediyorum demek”tir.⁴⁰² Tesbih tarikatlarında, müridin belli sayıda sübhânallah demesi, adına Arapların kullanımıyla misbâha da denilen, 33, 99 veya 1001 taneli bilinen alet, çekilen zikrin ve tesbihatin sayısını tespit etmeye yarar.

Tarikatlarda dini ritüelin en önemli unsurlarından biri olan tespih, Özdenören’in hikâyelerinin 11 yerde geçmesine rağmen 4 tanesi tasavvuf ile ilgilidir.

Denize Açılan Kapı kitabının *Çekirgeler* hikâyesinde: “Sonunda cebinden küçük taneli *tesbihini* çıkardı, döşeğinin üstünde kıbleye dönerek diz çöktü, gözlerini yummadan önce başını kaldırıp baktı, bir yıldız kayıyordu, sonra gözlerini yumdu, kıpırdamadan, devinmeden öylece kaldı.”⁴⁰³

Yazarın *Kuyu* adlı eserinin 12. bölümünde tekkedeki eşyalar sırlanırken tespih; “tesbihler takkeler aynalar taraklar” şeklinde geçmektedir.⁴⁰⁴

Ansızın Yola Çıkmak kitabının *Tuhaf Şeyler* hikâyesinde “ders tesbihi” adına tarikatlarda özel zikirleri çekmek için kullanılan tesbih ise: “Masadan ders *tesbihini* aldı. Kıbleye döndü, diz çöktü, gözlerini yumdu.” şeklindedir.⁴⁰⁵

Aynı eserin *İskelet* hikâyesinde ise tarikatlarda bir biat ritüeli olarak bulunan tövbe aktarılmıştır: “*Tesbihinin* ucundan tutturarak ona tövbe veren zat yoğun bir saygı duygusu uyandırıyor, sözleri kesin ve güven vericiydi, ona güveniyordu.”⁴⁰⁶

3.3.4. Türbe

Arapça, toprak, hâk anlamına gelen kelime, bir ermişin ve yatırın kabrinin bulunduğu üstü kapalı mekân, ziyaret yeridir. “Buralara adaklar adanır, mumlar yakılır, dilekler dilenir, serili postlarda namaz kılınır, dua edilir, paralar verilir, çaputlar bağlanır. Ermişin ve yatırın sağ insanlara manen, ama gerçekten yardımcı olacağına inanılır.”⁴⁰⁷

⁴⁰² Uludağ, a.g.e., s.354.

⁴⁰³ Özdenören, *Denize Açılan Kapı*, s.96.

⁴⁰⁴ Özdenören, *Kuyu*, s.50.

⁴⁰⁵ Özdenören, *Ansızın Yola Çıkmak*, s.51.

⁴⁰⁶ Özdenören, a.e., s.75.

⁴⁰⁷ Uludağ, a.g.e., s.361.

Çok Sesli Bir Ölüm kitabının *Çatışma* hikâyesinde türbe: “*Türbe* hâlâ açığı, saçları ancak yarıya kadar örtülü kadınlar ziyarete giriyorlardı, bunların, giyinişlerinden, davranışlarından o semtin insanları olmadıklarını düşündü, yaptıkları bir ibadetse eğer, ibadetleriyle davranışları ve inançları arasındaki açık çelişkiye dikkat etti.”⁴⁰⁸

Çatışma hikâyesinde ayrıca: “Deminki kalabalık yoktu artık avluda, birisi yerde toplanmış mısır tanelerini süpürüyordu, *türbenin* ordan geçerken tezgâhını toplamakta olan seyyar satıcı tesbih ve takke alıp almayacağını sordu: ‘tesbih.. takke..’”⁴⁰⁹

Kuyu adlı eserinin 14. Bölüm: “Kapının tam karşısında bir *türbe* vardı. Mezarlar arasındaki patikalar tertemiz çakıl taşlarıyla döşenmişti. *Türbeye* doğru yürüdü.

Taşların arasından koyu, yosun gibi otlar fışkırmıştı. Adını bilmediği başka otlar, bitkiler de vardı. Geniş yapraklı, kart bitkiler, incir yaprakları gibi geniş, koyu yeşil, ıslak ve gölgeli yerleri seven bitkiler, tüylü. Ayrıca çiçekler, papatyalar, gelincikler. Duruyordu *türbenin* önünde: acaba kimin *türbesiydi*?”⁴¹⁰

Yine *Kuyu* eserinde: “Az önce kuşluk namazı kıldığı *türbenin* türbedarı bir adı tekrarlıyor ona: artık hiç unutmayacağı, her gün anıp duracağı o adı.”⁴¹¹

⁴⁰⁸ Özdenören, *Çok Sesli Bir Ölüm*, s.128.

⁴⁰⁹ Özdenören, *a.e.*, s. 130.

⁴¹⁰ Özdenören, *Kuyu*, s.53-54.

⁴¹¹ Özdenören, *a.e.*, s.57.

SONUÇ

İlk kitabını 1967 yılında yayımlayan Rasim Özdenören, modern zamanlarda bireyin içine düştüğü kimlik problemlerini fizik ve metafizik boyutta irdeleyen, Cumhuriyet Dönemi'nin önemli yazarlarından biridir. Eserlerinde yaşadıkları toplumsal değişimin etkisiyle değişen bireylerin hayatları, edebi bir şekilde aktarılır. Özdenören'i diğer yazarlardan ayıran en önemli fark da bu edebi değeri içeriğin yanı sıra, yapıcı da önemsemesidir. Farklı anlatım tekniklerini kullanan yazar hikâyelerinde ne anlatacağından ziyade nasıl anlatacağını dert edinir. Bu anlamda hikâyelerinde, modern teknikler ile beraber postmodern teknikleri de kullanır. Metinlerarasılık bunun en bariz örneğidir.

Cumhuriyet Dönemi öncesi ve sonrasında yaşanan sosyal durum, Özdenören'in hikâyelerini doğrudan etkilemiştir. “Gül Yetiştiren Adam” bu durumun en simgesel göstergesidir. Cumhuriyetin ilk döneminde Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosman, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Reşat Nuri Gültekin'in eserlerinde görülen, rejimin seküler bakış açısı çerçevesinde imam, şeyh, derviş, tekke gibi figür ve kurumların olumsuz imajlar üzerine kurulmasına karşın Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç çizgisinde bu değerlerin ve figürlerin yüceltildiğini, bu çizginin devamı olan Rasim Özdenören'in eserlerinde de bu tutumun devam ettiğini görürüz. Aynı zamanda yazarın hikâyeciliğinde dikkat çeken unsur, yaşadığı toplumun genel bakışını evrensel boyuta taşımasıdır. Yazar, Necip Fazıl ve Sezai Karakoç başta olmak üzere Türk edebiyatına katkı sağlayan önemli kimselerin yanında dünya edebiyatından Dostoyevski, Faulkner, Kafka gibi isimlerden de etkilenmiştir. Farklı kaynaklardan beslenmek yazara oluşturduğu metinlerin özgünleşmesine imkân sağlamıştır.

Özdenören'in eserlerinin merkezinde insan vardır. Buradaki insanın en belirgin özelliği, iç dünyası ve “ben”i ile huzursuz birey olmasıdır. Dolayısıyla hikâyede bireylerin; toplumdaki yeri, hayalleri hatta tepkileri psikolojik ve sosyolojik

açından önem kazanır. Ortak kültür ve medeniyet dairesinde yetişen ve kendine bir yer edinmeye çalışan bu bireyler, gerçekliklerini kendilerini aşarak yahut bu alanda derinleşerek gerçekleştirirler. Yazarın hikâyelerindeki kahramanların bazıları geleneksel hayatı benimseseler de modern dünyada yaşamak zorunda kalan bireylerdir. Bu bireylerin zorunluluğu içinden çıkılmaz bir hal aldığında, geleneksel hayatın geneline tesir etmiş olan düşünce yapısı yani tasavvufî düşünce yaşamlarına yol gösterir. Bu bakımdan yazar, tasavvufu bir çıkış yolu olarak benimsemektedir. Nitekim “Keşke tasavvuf alanı günümüz edebiyatına kaynaklık edebilse”⁴¹² diyerek ve Türk edebiyatı için büyük ve zengin bir kaynak olabileceğini düşünerek hikâyelerini oluşturan yazar, Türk edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur.

Hikâyelerin kahramanları yaşanan hızlı medeniyet değişimi karşısında tahribata uğrayarak, kendilerini kimlik probleminin içinde bulurlar. Bu bireyler iç sıkıntılarında kaybolma endişesi yaşarken bir çözüm yolu olarak manevi dönüşüm karşılıklarına çıkar. Manevi alana yönelme, modern zamanların birey üzerindeki etki dolayısıyla kendi ile yüzleşmesinden ötürüdür. Medeniyet dairesinin dışına itilen birey, varoluşunu manevi alana yönelerek gerçekleştirmeye çalışır. Kişinin yaşadığı ontolojik durum, modernizm ile ilişkilendirilir. Ve bu varoluş kaygılarının sonunda varacağı ilk yer manevi alana yönelmedir. Tasavvuftaki insan-ı kâmil düşüncesinden hareketle en yüce insan modelinin algılanması, hikâyelerde belirgin bir şekilde işlenir. Kendi varoluşunu yine kendinde arayarak, dini alana yönelme tasavvufa has insan anlayışını göstermektedir.

Özdenören, Çağdaş Türk Edebiyatında tasavvufu ön yargısız, olumlu anlamı ve yalın haliyle gündeme getiren ilk isimdir. Bunu Özdenören’in hikâyelerinde tasavvufu yalnız motif olarak değil, zihniyet ve ana tema olarak görmekteyiz. Kur’an’a ve hadislere atıf yaparak, İslam’ın özünün tasavvuf olduğu düşüncesini hikâyelerinde somut bir şekilde işler. Hikâyelerinde geleneksel tasavvufî yaşantıyı hayatına geçirmeye çalışan birey, bir bakıma modern seyr-i süluk sürecine girmiş bir kişidir. Özellikle *İt* hikâyesinde bir köpeğin, başkişinin nefis ile benzeşmesi, belirgin bir tasavvuf ögesidir. Bunun yazar ölümü, bir hiç olarak algılamaz. Ölüm, İslam dininde olduğu gibi bir tür umut ve yeniden dirilişi simgelemektedir.

⁴¹² Eryarsoy, a.g.e., s. 189.

Aile Özdenören'in hikâyelerinde çok önemli bir yere sahiptir. Toplumda yer alan hayat tarzlarını, yine toplumun en küçük yapısıyla ortaya koyar. Bu aileleri ayakta tutan yegâne şey ise dindir. Fakat bu din gelenekselleşen bir ritüel haline gelmiştir.

Aşk kavramını da varoluşsal bir yapıda inceleyen yazar için aşk, yalnızca beşeri olgu değildir. Eserlerinde ilahi aşk anlayışı, tasavvufi değerlerle inşa edilir. Bu bağlamda aşk, Mutlak Yaratıcı'ya ulaşmada bir araçtır. İnsanın kendini gerçekleştirmesi ve Mutlak Yaratıcı'ya varması için nefis terbiyesinden geçmesi gerekmektedir. Bu da beşeri aşkın aşılması, ilahi aşkın olgunlaşmasıyla olur. Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha gibi geleneksel anlatılar, hikâyelerde modern bir şekilde yeniden yorumlanır. Beşeri aşk ile gelenekten kopmuş, yozlaşarak kimliğini kaybedenler, beşeri aşkın bir yalandan ibaret olduğunu görerek ilahi aşka yönelirler. Böylece bu yolda arayışları başlar. Yazarın aşk anlayışı, bireyin kendini gerçekleştirmede önemli bir unsurdur. Bireylerin iç dünyasında yapacakları yolculuk neticesinde yöneliş ve pişmanlık baş gösterir. Arayış hikâyelerde her daim başat özelliكتedir. Hakikate ulaşma, yolculuk fikrini canlı tutar. Bu da bireyin kendini bulma yolunda ilerleyişine katkı sağlamaktadır. Çünkü Rasim Özdenören'in hikâyelerinde insanın "ben"i merkezde yer alır. Hikâyelerdeki olaylar ikinci plana atılarak birey bütün çıplaklığıyla resmedilir. Bu anlamda bireyin iç dünyasındaki tedirginlik, hikâyelerin açık uçlu ve çok katmanlı aktarılmasından anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda hikâyelerindeki karakterler, kendi seçimleri yapmadan yaşayagelmiş yahut yanlış tercihler yaparak, hatalara düşmüş bireylerdir. Her biri, içinde yatan bir arayışın filizlenip güçlenmesini derinden isterken ya da yaptıkları hataların ileride tövbelerine bir vesile olacağını düşünürken kendilerini bulurlar. Bu bir tür kimlik arayışıdır. Beni ve ötesini kavramak isteyen kişi, benliğini aşamaz. Düştüğü nefis çukurundan "ben"ini aşarak çıkaracak olan yegâne şey tasavvuftur. Şeyhle ve ölümle kurulan irtibatı yani rabitası neticesinde kişi, kendi hakikatini bulma yolunda ilerler fakat nefsi ile beraberdir.

KAYNAKÇA

- Arpaguş, Safi “Pîr”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.34, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2007.
- Aydın, Mehmet S. “İnsân-ı Kâmil”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.22, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2000.
- Bozkurt, Nebi “Sarık”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.36, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2009.
- Bozkurt, Nebi “Tesbih”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.40, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2011.
- Bulut, Ayhan **Rasim Özdenören Hakkında Bir Monografi Çalışması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013
- Cebecioğlu, Ethem: **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Otto, Ankara 2014.
- Cilacı, Osman “Da‘vet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1994.
- Ceylan, Ömür **Böyle Buyurdu Sûfi**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010.

- Ceylan, Ömür **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007
- Çağrı, Mustafa “İhsan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.21, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2000
- Dalgın, Nihat “Secde”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.36, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2009.
- Deliklitaş, Didem **Rasim Özdenören'de insan**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008
- Demir, Osman “Zât”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.44, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2013.
- Demirci, Mehmet “Himmet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.18, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1998.
- Demirli, Ekram “Vahdet-i Vücûd”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.42, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2012.
- Dursun, Ali;
- Karataş, Turan **Medeniyetin Burçları: Rasim Özdenören Kitabı**, Kayseri 2011
- Eryarsoy, M. Nezir **Gül Yetiştiren Adam Rasim Özdenören**, İlke Yayıncılık, İstanbul 2009

- Haksal, Ali Haydar: **Rasim Özdenören – Ruh Denizinden Öyküler**, İnsan Yayınları, İstanbul 2008.
- Hücvirî **Keşfu'l Mahcûb Hakikat Bilgisi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.
- İz, Mahir: **Tasavvuf**, Kitabevi, İstanbul 2012.
- Kahraman, Alim **İşyan Kelimeler Rasim Özdenören**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007
- Kara, Mustafa **“Fenâ”**, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.12, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1995.
- Kara, Mustafa **“Evrâd”**, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1995.
- Kara, Mustafa **“Tekke”**, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.40, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2011.
- Kara, Mustafa **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985
- Kelâbâzi: **Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf**, Dergâh Yayıncılık, İstanbul 1992.
- Kılıç, Mahmut Erol **Sûfî ve Şiir**, İnsan Yayınları, İstanbul 2012
- Köprülü, Orhan F. **“Efendi”**, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.10, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1994.

- Kuşeyrî, Abdulkerim: **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981.
- Kutluer, İlhan “Mistisizm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.30, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2005.
- Ocak, Ahmet Yaşar: **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005.
- Öngören, Reşat “Şeyh”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.39, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2010.
- Öngören, Reşat “Tasavvuf”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, Türkiye Diyanet Vakfı, C.35, Ankara 2011.
- Özdenören, Rasim: **Acemi Yolcu**, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Özdenören, Rasim: **Ansızın Yola Çıkmak**, İz Yayıncılık, İstanbul 2015
- Özdenören, Rasim: **Çarpılmışlar**, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Özdenören, Rasim: **Çok Sesli Bir Ölüm**, İz Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Özdenören, Rasim: **Çözülme**, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Özdenören, Rasim: **Denize Açılan Kapı**, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.

- Özdenören, Rasim: **Düşünsel Duruş**, İz Yayıncılık, İstanbul 2014.
- Özdenören, Rasim: **Eşikte Duran İnsan**, İz Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Özdenören, Rasim: **Gül Yetiştiren Adam**, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Özdenören, Rasim: **Hastalar ve Işıklar**, İz Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Özdenören, Rasim: **Hışırta**, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Özdenören, Rasim: **İmkânsız Öyküler**, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Özdenören, Rasim: **Kent İlişkileri**, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Özdenören, Rasim: **Köpekçe Düşünceler**, İz Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Özdenören, Rasim: **Kuyu**, İz Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Özdenören, Rasim: **Red Yazıları**, İz Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Özdenören, Rasim: **Toz**, İz Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Özdenören, Alaeddin: **Unutulmuşluklar**, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Özdenören, Rasim: **Uyumsuzlar**, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Özdenören, Rasim: **Yazı, İmge ve Gerçeklik**, İz Yayıncılık, İstanbul 2014.

- Özdenören, Rasim: **Yüzler**, İz Yayıncılık, İstanbul 2014.
- Özel, Ahmet “İşârî Tefsir”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.25, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2002.
- Özköse, Kadir **Tasavvuf El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012
- Sağlık, Şaban **Rasim Özdenören Eserlerinin Tematik İncelemesi**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1992
- Tanyu, Hikmet “Ateş”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.4, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1991.
- Tatçı, Mustafa **Edebiyattan İçeri**, Akçağ Yayınları, Ankara 1997
- Tatçı, Mustafa **İşitin Ey Yârenler-Yunus Emre Yorumları**, Kapı Yayınları, İstanbul 2012
- Topaloğlu, Bekir “Tevbe”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.41, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2012.
- Tosun, Necip: **Türk Öykücülüğünde Rasim Özdenören**, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.
- Tosun, Necip “Râbîta”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.34, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2007.

- Türer, Osman “Bâyezît- Bistâmî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.6, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1992.
- Uludağ, Süleyman “Ağlama”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1998.
- Uludağ, Süleyman “Bâyezît- Bistâmî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.5, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1992.
- Uludağ, Süleyman “Dua”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1994.
- Uludağ, Süleyman “Halvet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.15, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1997.
- Uludağ, Süleyman “İşârî Tefsir”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.23, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2001.
- Uludağ, Süleyman “Kalb”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.24, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2001.
- Uludağ, Süleyman “Mürid”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.32, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2006.
- Uludağ, Süleyman “Nûr”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.33, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2007.

- Uludağ, Süleyman “Sohbet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.37, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2009.
- Uludağ, Süleyman “Takvâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.39, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2010.
- Uludağ, Süleyman: **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalıcı Yayınevi, Ankara 2005.
- Yavuz, Yusuf Şevki “Adem”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1998.
- Yılmaz, Hasan Kamil: **Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010.
- Yılmaz, Hasan Kamil “Cezbe”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.7, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1993.